

برنجی صافی

برنجی صافی

دار الفنون
الشیخ الفاضل محمد عبد
الکافی

تاریخی ، اجتماعی ، دینی ، فلسفی



تشرین ثانی - ۱۹۲۵



شهرزاده باشی — اوقاف مطبعه سی

۱۳۴۱

متكاملين و آتوم نظريه سی

ارتحال نبویدنك آز زمان صوكره اسلامیت عربستانك طبیی حدودلرینی آشمش، شرقدن عراق وایرانه، غربدن سوریه و فلسطینه دوضرو توسعه باشلامشدی. ایکنجی خلیفه (عمر الفاروق) شهیداً ارتحال ایتدیکی زمان (۴۴، ۵، ۶۴۴ م)، عربستاندن باشقه عراق، ایران، قافقاسیه قدر شرقی آناتولی، سوریه فلسطین و مصر کبی واسع اولمکلر رایت اسلام آلتنه گیرمش بولونیورلردی.

حدودلرک سیاست حیرتبخش توسهی اسلامیتی عربستانك (فهیشیزم) و (آئینیزم) ندن باشقه برچوق اسطوره لر، متنوع دینلر، مختلف فلسفی طریقتلر ایله قارشولاشدیرمش اولدی. تاریخك دائره اطلاعندنك اوزاق زمانلردنبری برچوق اسطوره لرك، کونا کون عقیده لرك یاشامش اولدینی ایران ده، (زورواستر zoroastre) ک یعنی (زردشت māmā zartusth) ک (مازده ئیزم Mazdéisme) ندن باشقه، (دیسانیه)، (مانویه)، (مرقونییه)، (کینویه)، (صیامیه)، (تناسخیه)، (ماندائییه) کبی بر طاقم مذهبلر یاشیور، (قباد) دورنده ظهور ایدن (مزدك Mazdak) ک شرقده ایلك دفعه نشر ایتمش اولدینی (قومونیزم Communisme) ایسه بر عقیده دینه شککنده حالا بر چوق طرفدارلره مالک بولونیوردی [۱].

[۱] شرق منابعنده ازجمله (شهرستانی) نك (ملل ونحل) نده، (یزدان) و (اهرمین) کبی ایکی اصل قدیم و مدبرائیات ایدن (مجوس) دینك شعبات و ماحقاقات، (کیومرثیه)، (زرداشتییه)، (شوبه)، (مانویه)، (مزدکیه)، (دیسانیه)، (مرقونییه)، (صیامیه)، (تناسخیه) ناملریله طقوزه چیقاریلشدر. شهرستانی به کوره (کیومرثیه) مذهبنده (یزدان) ازلی، (اهرمین) محدثدر. (شوبه) مذهبنده ایسه، (نور) و (ظلمت) اوله رق ایکی اصل قدیم قبول ایدیلشدر. ملل ونحلک طرز افاده سندن (دیسان) نامنده بری طرفندن تأسیس ایدیان (دیسانیه) مذهبنك (شوبه) نك متكامل و هند دینلرندن متأثر بر شکلی اولدینی آکلاشیلدور. دیسانیه ده (نور) و (ظلمت) کبی ایکی اصل قبول ایتمش، فقط (نور) ی مختار، (ظلمت) ی ایسه غیر مختار عد ایلشدر. نور، قصداً واختیاراً خیری ایشلر. حالبوکه (ظلمت) ک شری ایشلمه سی اضطراریدر. (دیسانیه) نك حیوان ذبحندن اجتهالبری هند دامغانسی طاشیمقده در. (مرقونییه) مذهبنده ایسه، بوایکی اصل متناظر آرمه سنده معدل جامع اوله رق اوچنچی بر اصل قبول ایدیلشدر. بواوچنچی اصل جامع ربتاً (نور) ک دوننده (ظلمت) ک ایسه فوقنده در. (صیامیه) دینیان مذهب اربابنك طبیات رزقندن کندیلرینی منع و ریاضت و تجربه و مواظبت ایتلرینه

(هامورابی Hammurabi) دن دها اسکی عصر لردنبری چشید چشید عقیده واسطوره لرك مدفی اولان عراقده ؛ فضله اوله رق ؛ خرسیتیانلق ، صابئیلک ، وثیلک و ایران دینلری ده یراشمش ، بصره کورفزینہ صیران بعضی عقائد و افکار ہندیہ ایسہ (رها) و (چندیسابور) دن طاشان (نہو پلاتونیزم Neoplatonisme) ایلہ قارشولاشمش بولونیوردی .

سوریہ دہ ، اسکی عقیدہ لردن باشقہ ، خرسیتیانلق بالاخرہ اورتودوقس ، قولیک و پروتستان شعبلرینہ آریلہ حق اولان (ملکا ئیہ) مذہبی ، (آریوس) و (نسطوربوس) مذہبلرلہ چارپیشوردی [۱] . فلسطیندن حجازہ قدر امتداد ایدن ساحہ لردہ کی یہودی

نظراً بومذہبک تمامیلہ ہنددن انتقال اتمش اولدیفنہ حکم ایدہ بیلرز . ناصلکہ (تہا سخیہ) مذہبندہ دہ بوماہیت کورولمکدہ در . شہرستانی نک (کیومرثیہ) دیدیکی مذہب (زردشت) ک (مازدہ نزم) ندن اول ایرانہ یاشایان دین اولمیدر . ایرانک مرتب ومدون دینی (زاراتوشتر Zaratushtira) نک یعنی (زردشت) ک (مازدہ نزم) ی در . ساسانیلرک ظہوری (م ۲۳۰) تاریخلرینہ دوغرو درہہ چاتمہ طبع ایدیلدیکی آکلاشیلان (زنداوستا) بودینہ طائفاخلاصہ انتقال ایدن یکانہ کتابدر . زنداوستا ، مختلف دورلہ عائد مجموعہ واثقادر . ظن ایدیلدیکنہ کورہ (غاتاس Gathas) دینیان (قصائد) تاریخاً دها اسکی (وانیدیات Vendidad ، یعنی (شیطانلرہ قارشی) اسمندہ کی (قانون موبدی) ایسہ دها یکیدر . اصل متن اولان (آوستا Avesta) ، حیاتی حتی (بودا Buddha) کی موجودیتی بیلہ ظلام مجہولیت آئندہ قالمش اولان ایران شاری (زردشت) ہ اسنادایدیلکدہ در . (زند) ایسہ ہونک تفسیری در . بابستاندہ تولد و برنجی شاپور زمانندہ (م ۲۴۲) دعوای نبوتہ قیام ایدن (مانی Mani) نک تأسیس ایتدیکی (مانیہ Manichæisme) ایسہ مازدہ نزم ، بودیزم و خرسیتیانلق اساسلرندن آئینمش برمذہبدر . (ماندائیہ Mandæisme) مذہبنہ کلنجہ بودہ بابیلرک ، ایرانیلرک ، یہودیلرک ، خرسیتیانلرک عقیدہ لردن مقتطف بر خلیطہ در . (ماندا Manda) علم دیمک اولوب یونانیلرک (غنوسیس Gnosis) ینہ مقابلدر . شوحالده (ماندائیہ) ، (غنوسیتیزم Gnosticisme) مقابلی اولیور دیمکدر . (مانی) ، کنجکلندہ بومذہبہ تابعدی . (ماندائیہ) نک اساسی ، واقفیدر . فقط رہبانیتی ، بکارلنی قبول ایتیمہ یلرہ کورہ حقیق پیغمبر (یحیی) در . حضرت عیسی ایسہ آنجکی بر یالانجی در . (ماندائیہ) لردن حالا (بغداد) ک جنوبندہ بر شرمزہ موجوددر . [۱] برنجی (قسطنطین) ایلہ والدہ سی (آلی) نک اہتداسیلہ روما ایمپراطورلنی رسماً خرسیتیانلنی قبول و مرکز حکومت استانبولہ تقرر ایتدکن صوکرہ سیاسی جریانلر شرق کلیسا سندنہ بر طاقم رفض والحاد مسلکری تشکاتہ میدان آچمش ، نتیجہ دہ بر چوق مذہبلر اورہ مشدر . بربرلرینک قانونینہ صوصامشجہ سنہ بر صولتہ چارپیشان بو مذاہب اربانک باشلیجہ لری ، آریوس طرفدارلری (Les ariens) ، (بازیلیدیلر Basilidiens) ، (قارپوقراتیلر Carpocratians) ، (قوللریدیلر Collyridiens) ، (ٹوتیہ نیلر Eutychéens) ، (غنوستیکلر Gnostiques) ، (یعقوبیلر jacobites) ، (مارسینونیلر marcionits) ، (ماریونیلر marionites) ، نسطوریلر (Nestoentariens) ، (سہ بالیللر Sabelljens) ، (والانتینیلر Valentinians) ایدی .

قولونیلری آره‌سنده ، حضرت موسیٰ نك تلقین ایتدیکی دین ، (عسانیه) ، (ربانیه) (قرائیه) و (سامریه) کی متعدد شکللرده یاشیوردی [٤]. (اوزیریس Osiris) نك وطنی مصرده ایسه قدیم (آنجیزم) و (توتهمیزم) انقاضی اوزرنده یهودیلک ، خرسیتانلق ، اسکی اسکندریه مکتبی افکار و فلسفه‌سی ، روحلری تطمین ایدیوردی .

یکدیگه‌کیرینه چارپان ایکی جسمدن حیزی دها زیاده اولان دیکرینی سور و کله مکله برابر ؛ مصادمه نتیجه‌سی اولارق ؛ اولکی شکل و وضعیتک تحول ایتسی ناصیل طبیعی ایسه بر دینکده ، نه قدر زنده ، نه قدر هیجانی اولورسه اولسون ؛ محکوم ایتدیکی ادیان و افکارک تأثیراتندن آزاده قالماسی اوقدر ضروریدر . بناء علیه ، بوقدر متنوع افکار و عقائدک یاشادینی ساحه‌له انتشار ایدن اسلامیتکده وحدت اساسیه وصفوت اصلیه‌سی اوزون مدت محافظه ایده‌بیلمه‌سی ممکن دکلدی . بوامکانسزلنلق ایلک اماره‌لری نك ایرکندن بلیرمهک یاشلادی .

اسکی حمله افکار و اعتقادلرندن بردرلو صوبونه‌مینرله ، سطوت سیاسییه قارشوسنده مغلوب اوله‌رق بنیه اسلامی ایچندن کیرمک مقصد خفیسيله ؛ ظاهرآ دین احمدی‌یی قبول ایدنلر ، حقیقی تحسسلرینی ، اصل روحلرینی اظهار ایچون مساعد زمان بکلیورلردی . اوچونجی خلیفه (عثمان بن عفان) دورنده بنی امیه رجالتک سیاسی احتراصلری یوزندن ظهور ایدن فتنه ، مشارالیهک بونی متعاقب وقوع و عیولان فاجعه‌شههادتی ، کتله اسلامییه‌یی صارصمق املی پیشنده قوشانلره بومساعد زمینی احضار ایتیش اولدی .

نك قاریشیق احوال و شرائط آره‌سنده موقع اقتداره کچن (علی بن ابی طالب) ، چوق کچمدهن ، کندیسنه ایلک دفعه بیعت ایدن اکابر صحابه‌دن (طلحه) و (زبیر) دن باشقه ام‌المؤمنین (عایشه) ینده معارضلری باشنده کورمک طالعسزلکنه معروض قالدی . (وقعه جمل) دن صوکرده بنی امیه رجالتدن شام والیسی (معاویه بن ابوسفیان) ی قارشوسنده رقیب بولدی . (عثمان بن عفان) دورنده اشتعال ایدن تأثره نفاق ، جناب حیدرک زمان خلافتنده ظهور ایدن قانلی فاجعه‌لره بوس بوتون آله‌ولندی . نتیجه‌ده صفوت عقیده بولانمغه ، وحدت اسلام صارصیلغمه یوز طوتدی .

منشأ اختلاف ، اساس اعتباریله سیاسی و موقع اقتدار مسئله‌سیله علاقه‌داز ایدی . دور جاهلیتده (بنی هاشم) و (بنی امیه) آره‌سنده سبب مجادله اولان (خدمات بیت) و (سیادت مکه) رقابتی ، بودفعه (امارت اسلام) منازعه‌سنه استحاله ایتمشدی . بویوزدن

منشأه سیاسی و یا انتقامی کیزی امللره مربوط اولان بو حرکت انکشاف ایتکده دوام ایدرکن دور احبابك نهایترینه دوغرو برچوق افکار دینه و فلسفیه‌ك مطموره‌سی اولان اسکی کلدانیه‌ده ؛ پك طبیعی اوله‌رق ؛ علمی نظریه‌لره مستند اختلافلرده تدریجاً بلیرمهک باشلادی . بوصولته باشلایان حرکت فکریه‌یه منشأ طبیعتیه قرآن اولمشدی . نصوصدن احکام چیقارمق مجبوری لسانی تدقیقاته بویوک بر اهمیت عطفی انتاج ایلمشدی . حدود اسلامیة‌ك حیرتبخش برسرعتله آلابیلدیکنه توسعی اداره ایله مکلف اولانلری یکی حقوق مسئله‌لر قارشوسنده بولوندرمغه باشلادیغندن حرکت فکریه بالضروره اولاجنهاد ساحه‌سنده انکشاف ایتش ، آیات واحادیثك تعمیق ؛ منطق علمك تأسسندن اول ؛ استقراء ، استدلال و قیاس طریقلرینی آچمشدی . بو حرکت حیاتی احتیاجلردن دوغمش ضروری بر شیدی : ابتدائی بر صورتده یاشایان عربستان سکنه‌سك محدود اولان احتیاجلری ، پك ابتدائی بر حالده بولونان صرف وعادتلری آز چوق مدنی بر حیات کچیرمش و سیاستاً اسلام حاکمیتی آتله کیرمش اولان خطه‌لرده کی انسانلرک حیاتی احتیاجلرینه تطابق ایتیوردی . یکی دن یکی به باش کویسترن حقوق مسئله‌لری حل ، مدنی محیطلرده کی خلقک احتیاجلرینی تطمین ایتک مجبوری فتیه مسئله‌لرده تعلیل و تحلیل اصوللرینک تطبیقی الحجاب ایلمشدی . بواصوللری موفقیتله تطبیق ایدن دماغلره طبیعتیه منطقی استدلال اصولیه الفت ایتمهک باشلامش ، بوسایه‌ده عملی مسئله‌لردن اعتقادی مناقشه‌لره کچه‌یله جک بر استعداد و قدرت قازانمشلردی .

اساساً اوتهدنبری دینی و فلسفی برچوق مناقشه‌لرک شاهی اولان سوریه ، ایران ، مصر و عراق سکنه‌سی یکی دینده اسکی مناقشه‌لری داها جانی بر صورتده یاشاتمق استعدادنده بولونیورلردی . بنی امیه خاندانك قدرتلی ممثللرندن (عبدالملک) ایله بی امان سرداری (حجاج بن یوسف الثقفی) نك آقیتدقلری سیلابه خونین احتراض کانولرینی سوندوره‌رك قهار بر استبدادك تأمین ایده‌یله جکی سکونی اعاده ایدنجه حرکت فکریه بالا‌آخره بویوک تشتتری انتاج ایدن اعتقادی مجادله ساحه‌سده دوشمش اولدی .

اصوله عائد اولان بویکی اختلافلر ، السهيات مسائلندن وبالخاصه (توحید) حقنده کی تلفیاتدن دوغمشدی . توحید ، ایلك زمانلرده بر نظریه فلسفیه دکل بر اعتقاد ایدی . صحاب کرام ، کتاب و سنتده وارد اولان اسماء و صفات السهیه‌بی بلا تشبیه واجب تعالی‌یه

اثبات و بلا تعطيل ذات بارى يى تنزيه ايتمش، بوقناعتلرني قواعد كليہ ويا نظريات فلسفيه يہ دکل، کتاب و سنتہ استناد ايتديرمشلردی .

فقط، (توحيد Monothéisme) اساس اعتباريله فلسفه‌نک الک مهم موضوعلرندن اولدينى همچون نظريات فلسفيه ايله مونس اولان محيطلرده منحصرأ عقیده ساحه‌سندہ قاله مامسى ضرورى ایدی. اووقته قدر برچوق اديان و افکارک تصادمکاهی اولان عراق ده بوعقیده ايلک دفعه تحليل ايديلکک باشلاندى . نتیجه‌ده اللهک ذاتی، صفاتی، قدرتی، علمی، اراده‌سی، اثر خلقي حقندہ متنوع تلقیات باش کوستردی .

اصولی مناقشاتک ديکبر بر موضوعی ده (حریت بشريه) و (قضاوقدر) مسئله‌سی اولمشدی . انسان، افعال و حرکاتندہ مختارمی، يوقسه مضطربمی در؟ ازلی بر مجادله موضوعی اولان بوسؤالی حریت بشريه‌ی قبول صورتيله حل ايدنلر، پک ایرکندن (هل عدل و توحيد) ويا (معزله) و (قدریه) ناميله بر مذهب تشکيل ايتدکلى کبی قضاوقدر طرفدارى اولان معارضلری ده (جبریه) ويا (جهیه) مذهبی تأسيس ایلدیلر . شو ايکی معارض فرقه، بوازلی صحنه جدالده عقلی و نقلی دليللر ايله متبادلاً چارشمغه باشلادیلر .

بوتون مناقشه‌لر سلفیه‌نک تثبيت و تعلیم ايتدکلى عقیده‌لر اوزرنده جريان ايدیوردی . اولجه درین بر احتیاط و تردده يوروتیلان انتقاد، قدیم کلدانی و آثوریلرله، ایرانی، فسطوری، یعقوبی و يهودیلرک اختلاط ايتمش اولدقلری عراق محیطندہ تدریجاً علنی و قطعی بر شکل آلفه یاشلادی . مجادله‌نک ايلک مهاجرلری (ابویونس الاسواری)، (معبد بن خالد الجهنی)، (غیان‌الدهشقی)، (واصل بن عطا)، (عمرو بن عبید)، کبی اوزمانک مهم شخصیتلری ایدی . بعض مورخلره اعتقاد ايديله جک اولورسه (علی بن ابی طالب) ک نجلی (محمد بنی حنفیه) نک (ابوهاشم عبدالله) ايله (حسن) اسملرنده کی ايکی اوغلی بومبارزه‌نک پيشدارى اولمشلردی . بونلردن برنجیسی افکار اعتزالیه‌ی ترویج ايتدیکی کبی ايکنجیسی ده (مرجه) مذهبک جرثومه‌سی آتمشدی .

برنجی عصر هجرى اواخرينه دوغرو عراقده پک زیاده انتشار ایدن بوکی جريانلره قارشى سلفیه مسلکی مشهور (ابوسعید حسن بصری) طرفندن مدافعه ايدیلوردی . هازده‌یزمک ثنائیت عقیده‌سی اونو نامیانلر (خير) و (شر) ک اله واحده اسنادینه بر درلو عقل ایرديره ميورلردی . (آوه‌ستا) مبدأ خير اوله رق (هرمزد)، مبدأ شر اوله رق ده

(اهرمن) کبی بر ایکیلاک قبول ایتمشدی . اسکی (بابل) ک کهنه عنقه لری ، ادیان هندیه نك بورالرہ قدر واصل اولان صیزیقیلری آره سنده ده بویله بر ایکیلاک بولونیوردی . توحید حقنہ کی مناقشاتدن بالضروره اورتایه چیقان (صفات الله) مسئلہ سی ده ؛ حریت بشریہ موضوعی قدر ؛ کورولتولی مباحثاته یول آجدی . فه تیشیست عربلرک اشتراک عقیده سنی ییقمق ، خرستیانلری (تثلیثه Trinite) سوروکلہ یں مہمیتہ میدان بر اقامق ایچون ، اسلامیت توحیدہ پک بویوک اهمیت ویرمش ، پک صریح بر شکلدہ تثلیث ایلشدی . توحیدی ، تجرید محض تلقی ایدنلر ذات باری نی مخلوقاته بکزه ته بیله جک بالجله صفات ثبوتیه نی انکار والوہیتی ہر درلو تعیندن منزہ بر (وجود مجرد Etre abstrait) کبی تصور ایدیورلردی . بونلرک مذہبلرینہ (معطلہ) نامی ویریلدی . بالآخرہ فلاسفہ اسلامیہ ایله دیکر فلسفی مذہبلرہ ، عمومیتلہ خرستیانلرک (اقامت الہیہ Hipotheses de Dieu) سنہ قارشى ذات بارینک صفات میزہ سنی انکار ایتشلردر .

بونلرہ معارض اولان فرقلہر ایسہ ؛ بالعکس ؛ صفات الہیہ نی اثباتہ چالیشمش . (صفاتیہ) نامی آلتندہ طوبیلا تیشلردر . صفاتیلر ، بو خصوصہ کی اعتدال وافرطہ کورہ (حشویہ) ، (مشبہ) ، (مجسمہ) ... کبی بر قاچ مذہبہ آیریلشلردر .

مذہب سلف قارشو سنده ظہور ایدن مذہب مختلفہ اربابنک اختلاف ایتدکاری مسائل باشلیجه ایکی قسمدی . برنجی قسم ، کتاب وسننک ناطق ، اجماع اصحاب و تابعینک مؤید اولدینی . ایکنجی قسم ده بالعکس نہ کتاب وسننک ناطق ، نہ اجماع امنک مؤید اولدینی مسئلہلر ایدی . سلفیہ پیرولری ، برنجی مسائل ده ظواہر کتاب وسننی اختیار ، عقائد اصحابی التزام ایدیور ، اصول عقلیہ نك بونصوصہ موافقت ویا مخالفتہ اهمیت ویرمیورلردی . چونکہ سلفیہ جه عقائد ایمانیہ ده اصل ، (کتاب و سنت) ایدی . اصول عقلیہ ایسہ ، خصمی ردایتمک ویا اطمان قلبی آتیرمق ایچون مراجعت ایدیلہ چک ایکنجی درجہ ده برواسطہ تلقی ایدیورلردی . حالو کہ یکی فرقلہر بالعکس اہمیتی اصول عقلیہ ویریور ، کتاب وسننک بوکا مخالف کورونن ظواہر نی براقرق تأویل یولنہ کیدیورلردی . حق وخیرہ وصول ایچون مجرد نظر ویا مجرد ریاضت و مجاہدہ کافی اولدینی ادعا ایدن بوفرقلرک کیتدکاری یولہ . (طریق سنی) مقابل اولارق (طریق بدعی) دنیلمشدر .

اختلاف ایدیلن مسائلک ایکنجی قسمی ، حضرت (عایشہ) ایله حضرت (فاطمہ) نك ، (انبیاء) ایله ملائکہ نك تفاضلی ، (ہیولی) نك ابطالی (جزء الایتجزا) نك اثباتی ... کبی

فرعی مسئله لر ایدی . بو قسمده کی مسائلدن ، انبیا ایله (ملائکه) نك تفاضلی کی بعضیلری ادله عقلیه دن استنباط اولونمشدی . بعضلری ده برطاقم مسائلک حل واثباتی ایچون موقع مناقشه قونولمشلردی . ازجه حدود عالمی اثبات ایچون (هیولی) نك ابطالی ، (جزء الايجزا) نك اثباتی مسائلی چیقاریلش ، نبوت و معاد جسمانی احوالی ایچون (تمثل اجسام) مسئله‌سی موقع مناقشه قونولش [۱] ، معجزاتک امکان وقوعی اثبات ایچون اسباب ایله مسیبات آرمسده کی لزوم عقلی یی نفی دعواسی ایجاد اولونمش ، معاد جسمانی نك امکان وقوعی ایچون ده اعاده معدونک امکانی مسئله‌سی اورته آتولمشدر . (حسن بصری) نك معاصر لرندن (واصل بن عطاء الغزال) ایله پیرو لرندن (عمرو بن عبید) و (زید بن علی) - سلفیه مسلک کی علمینده قدرتی ایکی ناشر رولنی ایفا ایدیورلردی . (عمرو بن عبید) بدایتده امویلردن (زید الناص) ک دعائندن ایکن بالاخره عباسیلرک ایکنجی حکمداری (منصور دوانقی) یه انتساب ایلش ، بو سایه ده قازاندی سیایسی نفوذی عقیده سنک سهوات و موفقیله نشرینه واسطه اولمشدی . (زید بن علی) ایسه زیدی مذهبی منتسبلرینک اعتزال مسلکینه پیرو اولمرینی تأمین ایتمشدی .

امویلر دورنده (زید ثانی) عباسیلر زمانده (هارون الرشید) ، (مأمون) ، (معتمد بالله) و (واثق بالله) کی حکمدارلردن مظاهرت کورن متكلمين چوق کچمدهن سلفیه طرفدارلری مواجهه سنده قوتلی بر فرقه حائنه کلشلردی . (مأمون) ک تشویقیله عربجه یه ترجمه ایدیلان فلسفی کتابلری تدقیق ایدن بوفرقه منتسبلری مسلک لرینی تأیید ایچون فلسفه دن استعانه ایدرک سلفیه نك (فقه اکبر) یه مقابل یکی بر علم تدوین ایتدیلر . ذات وصفات باریدن ، مبدأ و معاد اعتباریله مصنوعاتک احوالندن معین اساس و اصول دائر مسندن بحث ایدن و بونقطه نظرندن خصوصی برسیایه مالک بر نظریه شککنده تدوین ایدیلان بو علمه ، (کلام) نامی ویریلدی [۲] .

[۱] تمائل اجسام « جسملر نوعدہ متحد و اجسامک حقیقی بردر » ، دیمکدر . شوالده اجسامدن برینه جائز اولان طبعی دیکرینه ده جائز اولور . تمائل اجسام دعواسی ، جزء لا یجزا نظریه سنک بر نتیجه‌سی در .

[۲] الهیات مسئله لرینک مناقشه سیله اوغراشان (علم کلام) . بواسمک ویریلش اولسی بر قاج صورتله توجیه اولونمقده در . بر توجیه کوره بو موضوعه دائر اثر یازان ایلک مؤلفلر مختلف مبحلری تقریر ایدرکن سوره (الکلام فی کذا = فلان مسئله حقنده کلام » دییه باشلامنی اعتیاد ایدیش اولدقلرندن بالاخره الهیات مسائلنک مناقشه سنه حصر ایدیلان مؤلفاته (کلام) نامی ویریلشدر . (شهرستانی) طرفندن ایلری سورولن دیکر بر توجیه نظراً (کلام) اسمی فیلسوفلرک عینی معناده قولاندقلری الهیات مجموعه‌سی صائی ۱

بو موضوعه دائر يازيلان ايلك اثر (امام المعتزله) عنوانيله ياد ايديلن (واصل بن عطاء الغزال) [٨٠ هـ - ١٣١ هـ] طرفندن تأليف اولونمشدی . فقط (واصل) استدلاللرینه فلاسفه قديمه‌ك اصول و افكارندن برشي قاريشدير مامشدی . متكلميندن فلسفه قديمه ايله كلامی ايلك دفته مزج ايدن (ابوالهذيل العلاف) اواشدر . بو ذات صفات بختنده فلاسفه‌يه اقتفا ايدرك « ان الباري تعالى عالم بعلومه و علمه ذاته . بو قادر بقدرته و قدرته ذاته = الله علميله عالمدر . علمی عين ذاتندن عبارتدر . قدرتيه قادردر و قدرتی عين ذاتندن عبارتدر . » اساسنی قبول و مدافعه ايتشدی . ابوالهذيل عینی زمانده اراده ، افعال عباد ، قدر ، اجل ... کي بالاخره بر چوق مناقشه‌لره زمين اولان مسئله‌لری ده قورجالامشدی . (ابويعقوب الشحام) ، (لادمي) کي طرفدارلرينك غيرتيله بو خصوصده کي افکارینی خیلی تعمیه‌ده موفق اولمشدی . کرچه بر آراق (هشام بن الحکم) احکام تشبيه حقنده کنديسنه معارض چيقه‌رق بر چوق منظره‌يه سببت ويرمشدی . فقط بو مناقشه‌لرده آنجق (ابوالهذيل) ك سرد ايتديكي افكارك انتشارينه يارامشدی .

عباسيلردن (محمد المعتصم) دورنده منظره ساحه‌سه آيلان (ابراهيم بن سيار النظام) ايله علم کلام پارلاق بر موفقيت قازانمش اولدی . فيلسوفلرک مسلكلريني تهرير خصوصنده بويوك بر قدرت و ملکه کوسترن (ابراهيم النظام) معارضلريني قولايجه صوصدوره بيلوردی . (معتصم) ك مظاهرتيله برقات داهما مؤثر اولان قدرت بياني قارشوسنده معارضلر وبالخاصه سلفيه پيرولری تسليم سلاحه مجبور اولمشلردی . حق (محمد بن شيب) ، (ابوشمر) ، (موسی بن عمران) ، (فضل الحذثي) ، (احمد بن حايط) کي شهرتلي طرفدارلرينك انضمام معاونت‌لريله متقدمين معتزله پيرولريني بيله صوصدوره مشدی . (اسواری) ، (ابی جعفر الاسکافي) ، (جعفر بن مبشر) و (جعفر بن حرب) طرفلرندن ده تأييد ايديلن بومسلك آرتق لايقيه انكشاف ايتمش ، فلسفهدن اقتطاف اولونان اصول و برهانلره سلفيه‌ك مذهبندن بالکليه اوزاقلاشمشدی . (بشر بن المعتز) ك ظهورينه قدر بوشکلده دوام ايدن متكلمين سيستمی بو آتئين شخصيته باشقه براستقامت آلدی . طبيعون مسلكينه متايل اولان (بشر) ، مشهور توليد نظريه‌سني ده علم کلامه ادخال ايتدی . (بشر) ك تليزلردن (راهب المعتزله)

منطقی تعبيرينه مرادف اولارق وضع اولونمشد . قديم يونان فيلسوفلرينك الهياتدن بحث ايدن علمه (تهولوجيا Theologie) ديدکاري و بونک عربيجه (کلام علی الله) صورتيله ترجمه ايديلديکي دوشونولورسه (منطق) لفظی کي بواسمك ده يونانجه کلام معناسته اولان (لوغوس) دن آلتش اولماسی احتمالی داهما قوتلی کوروله بيلير .

عنوانيله اشتهار ايدن (ابو موسی المزدار) برآراق (قرآن) ك فصاحت و بلاغتجه اعجازيني انكار ايدم جك قدر ايلري كیده رك قدم قرآنه طرفدار اولان سلفیه اربابنه قارشى شدتلى بر مجادله آجدى . مأمون دورندنبى سلفیه پيرولرينه قارشى تعقيب ايديلن سياست بو آدمك تلقينى ايله صوك درجهيه واردى . بو مجادله ده (ابو زفر محمد بن سويد) كده مظاهرتى كوردى .

بودوره قدر امامت مسئله‌سی علم كلامه كيرمه مشدى . (هشان بن عمر والغوطى) ايله (الاصم) ، « امامت آنجق اجماع امتله منعقد اولور » ديه رك (على بن ابى طالب) ك امامنه معارض اولمشلردر . خيلدن خيلي به صار صيلمش اولان سلفیه پيرولرى (معمر بن عباد السلمي) ، (ثمامه بن اشعث النخعي) و (عمر بن بحر الجاحظ) كې متبحر ذواتك عینی زمانده فعاليت آتيلما رزندن بوس بوتون شاشير مشلردر . (ابو على الجبائي) ايله اوغلى (ابو هاشم الجبائي) ، (قاضى عبدالجبار) و (ابو الحسن البصرى) ده سلفرينك آراء و افكاريني تلفيق ويكى فكر لرله توثيق ايدم رك منتظم بر مسلك حائله كتير مك صورتيله بو سيتمى تقويه ايتمشلردر . (ضرار بن عمرو) ، (حفص الفرد) و (حسين النجار) ايسه بومسلك ليدرلرينك ضعيف كوردكلى آراء و افكاريني انتقاد صورتيله متوسط بر جريان آچمه چالشمشلردر . صفات بارينك انكارى و بشرك حريقى اساسلرينه استناد ايدن مسلك انكشافنده دوام ايدر كن تام مقابلى اولان (جبريه) مسلكى ده ؛ اودرجه پارلاق و كورولتولى اولماقوله برابر ؛ بوكا موازى اوله رق خاق آرد سنده انتشار ايدىوردى . (نصر بن سيار) ك خربويى زماننده (ترمذ) ده ظهور ايدن (جهم بن صفوان) ك نشره باشلاديني جبريه مسلكى ظلم و استبداد آلتنده ايكله ين خلق ايجون يكانه مدار تسليت اولديقندن خيلي تعمم ايتمشدى . (سالم بن احوز المازنى) امويلرك اواخرينه دوغرو (جهم بن صفوان) ي (مرو) ده قتل ايتدير مش سده اورنايه آتديني فكرى بوغاما مشدى .

ايشته بوكې سياسى و يا اصولى اختلافات نتيجه سنده (سلفيه) قارشوسنده (مارقه) (شيعه) ، (قدريه) ، (جبريه) ، (معطله) ، (صفائيه) ... ناملرى آلتنده بويوك بويوك مذهبلى ظهور ايتمش اولدى . بالاخره هر برى ، ايكنجى ، اوچنجى درجه ده تالى فرقلره آيريلن بومذهبلى بعضى نقاطده بربرلرينه ياقلاشمش ، بعضى اصلرده ايسه بوس بوتون اوزاقلاشمشلردر . مع مافيه بونلرك هيسى ده سلفیه پيرولرينه مخالف بر استقامت تعقيب ايتمش ، كتاب وسنقى آراء و احوالرينه ، عقلى قناعتلرينه كوره تفسير و ايضاح

ایتمک یولنی طوتمشلدردر. آرالرنده حقیقی راسیونالیستلر بولوندیخی کی، عقل و منطقدن زیاده اهویه ویا ادیان واساطیر اولیه رسوبانه مقاد اولانلرده پک چوقدی. سلفیه اربابی کندی مسلک و قاعاتلرینه مخالف کوردکاری بو مذهبله (کلامیه) اسغنی ویرمش اولدقلرندن منتسبلرینه عمومی بر اطلاق ایله (متکلمین) دینلمشدر.

متکلمین «طریق نظر وبرهان» ی تعقیب؛ قناعاتلرینی نظر واستدلاله بنا ایدیورلردی [۱]. اثبات صانع خصوصنده سلفیه دن آریله رق ابداع ایتدکاری (جواهر واعراض) طریقه کیدیور، (حقایق غلبه) دیدکاری اصول عقلیه یه اعتماد، کتاب وسننه ایسه آنجق مدعالری تأیید ایچون مراجعت ایدیورلردی. بو صورتله ده مدعای اولجه نصوص ایله تسدید و صوکره لزوم کورورلر سه نظرله ده تأیید ایدن سلفیه دن آریله ورلردی. عصر ثانی ده ظهور ایدن متکلمینک شعاری «جواهر واعراضک حدیثه عالمک حدوثنی، بونکله ده صانعک وجودینی اثبات ایتکدر.» فقره سیله اجمال اولوناییلیر. متکلمینک اساسلرندن اولان (اجسام اعراض و حرکتی مستلزم اولدیغندن حدوثن خالی اولماز) دستورینی ایلمک دفعه وضع ایدن (جمع بن درهم) ایله (جهنم بن صفوان) در. بالاآخره سردار اهل اعتزال (ابوالهذیل العلاف) بو دستوری توسیع واستناد ایتدیکی مقدمات اربعه یی تقریر و اثبات ایلشدرد. بو مقدمات اولاً اعراض، ثانیاً اعراضک حدوثنی، ثالثاً جسمک اعراضدن خالی اوله مامسی، رابعاً اولی اولیان حوادثک ابطالی مسئله لریدر. متکلمین، بو اساسلرله فیزیکن متافیزیکه کچمش، (صفات و افعال ذات باری ایله قائم دکلدر.) دستورینی قورمشلدرد. چونکه بونلرجه صفات و افعال ده اعراض اولدیغندن اعراضک حدوثنیه بونلرکده حدوثنی لازم کلکده در. بناء علیه صفات و افعال ذات باری ایله قائم اولونجده، اللهک حدوثنی ایجاب ایده جکسندن بو دستوری وضعه مجبور اولمشلدرد. متکلمین، سلفیه نک (ایفانی Dogmatique) مسلک لرینه قارشى ایلمک دفعه اصول ده مخالفتله اورتابه آتیلمش، سلفیه پیرولرینک بلا مناقشه قبول و ایمان ایتدکاری مسائل ده سربست بر مجادله فکریه آچمشلدرد. بو صورتله ده دوعرودن دوعرویه سینّه اسلامده بر حرکت فلسفیه باشلامشدر. بو حرکتک مبدئی، خلیفه (مأمون) دورینه یعنی [۱] صوفیه دن بری، متکلمین ایله فلاسفه نک تعقیب ایتدکاری نظر وبرهان طریقی شو بیتله تزییفه ییلتمشدر:

بای استدلالیان چوپین بود بای چوپین سخت وبی تمکین بود
اهل انظارک آباغی تحته دندر. تحته آباق کرچه قانی اولورسه ده دایانقسزدر.

یونان فلسفه سنک اسلام را آره سنده انتشاری تاریخچه تقدم ایتدیکی شبهه سزدر. فی الحقیقه، یونان فلسفه سنک ایلک ایزلری تقریباً میلادک (۷۲۰) نجی سنه سندن اعتباراً کورولمکده در. حالبوکه سلفیه مذهبک اصولی ایلک معارضلری دور تابمین ده (حسن بصری) مکتبی اطرافنده ظهور ایتشلردر [۱].

اصل اسلامی دینیه بیلجک حرکات فکریه و فلسفیه بی بالخاصه (بصره) مکتبی اطرافنده انکشاف ایدن بومذهب لده آرامامن ايجاب ایدر. بومذهب لر؛ فلسفه یونانیه نك تأثیری اولمقسزین؛ دوغرودن دوغرویه کتاب وسندن تلقی اولونان شیلرک تفسیر و تفصیل لرندن دوغمش، (توحید) حقنده کی تلقیلر، صفات الهیه مناقشات، (قضا و قدر)، حریت بشریه مسئله سنی موقع مناقشه یه چیقارمشدر.

[۱] آوروپالی مؤلفردن بعضیلری اسلامده باشلایان حرکت فلسفیه نك منشأ فی کتب یونانیه نك عربجه یه نقلی زمانه ارجاع ایتک ایسته مشلردر. فقط، تاریخی تبعات؛ بودا مانک مقارن حقیقت اولدیفنی اثبات ایتکده در. فی الحقیقه، تاریخ کوستریورکه، فلسفه یونانیه نك بین الاسلام انتشارندن خیلی زمان اوله، یعنی دها برنجی عصر هجری نصف اخیرنده توحید، صفات الهیه، حریت بشریه، مبدأ و معاد، مباحث روحیه کی فلسفه نك اک مهم موضوعلری موقع مناقشه یه قونولمشلردی. فقط، متفکرین اسلامی، (فلسفه) نامنی مؤلفات یونانیه نك عربجه یه نقلندن سوکره ظهور ایدن (مشائیه) و (اشراقیه) مسلک لرینه جصر ایتش اولدقلرندن، دها اول ظهور ایدن مذهب لر فلسفی برنامیت ویرمه مش، هبسته بردن (متکلمه) اطلاق ایشلردر. متکلمین طریقتی و بو مسلک لرک ماهیتنی تدقیق ایتنه بن غربلی مؤلفلری شاشیرتان کیفیت ایشه بوانحصار اولمشدر. حالبوکه مشائیه و اشراقیه خارجنده کی مذهب لری تولید ایدن حرکات فکریه موضوعلری ده فلسفه نك اک مهم مباحثی تشکیل ایتکده در.

منابع و مؤلفات اسلامییه بی دها اساسلی و دها شموللی برصورتده نتبع ایدن (ارنست رونان)، (قله مان هوآرت)؛ (بارون قارادوو)، (ماییلو) ... کی مستشرقلر بوخطا لود ادعای تصحیح و حقیقتی اعترافه مجبور اولمشلردر. (ماتهریالیزم تاریخ) Histoire du matérialisme (عنوانی اثرک مؤلفی موسیو (لانگه) Lange) بوتون بومؤلف لره ترجمان اولارق شو سطرلری یازمقده در: «عربلرک یونان فلسفه سنی طایفه قلی زماندن اولسینه اسلامده برچوق مذهب لر، برچوق تهئولوژیک مکتبلر تأسس ایتمشدی، p. 165». (ارنست رونان) ده «اسلامیت فلسفه یونانیه خارجنده اوله رق؛ بو کی مذهب لرله، فعالیت افکار ایچون واسع بر ساحة مناقشه آچش اولدی» افاده سیله موسیو (لانگه) بی تأیید ایتکده در. هر حالده اصل (فلسفه)، بو بوئوک حرکتک اولدقجه طار بر قسیمی، دها دوغروسی برلاحقه سی، برذیلی در. مع مافیه، فلاسفه اسلامییه هنددن، یونان قدیمدن، اسکندریه دن اسلام عالنه کیرن فلسفی مسلک لر قرآنک توحید اساسنه کوره بر شکل مخصوص ویرمش، بونلری نظریات اسلامییه ایل مزج ایدره ک خصوصی برجریان فکری آچشلردر. فلسفه اسلامییه کی اورینالیتیه بی آنجی بوخصوصیتده آراملی در.

علم کلام، مبدأه بالاخره اکتساب ايتديكى شكل ده ، خصوصى برسيستم دكلى . سلفيه‌ك تسليمى و تقوائى مذهبى قارشى سربستى مناقشه شكلنده باشلامشدى . حقى اكثرثا كلام نامى آلتنده اوزمان ايچون بك طاشقين صاييله‌جق درجه‌ده برحريت مناقشه كيزله نيوردى . سلفيه رجالك ، مشهور فقيهلرك علم كلامه قارشى او قدر احتراز كارانه حر كئارينك سببى بو حال ايدى .

متكلمينك صفات الهيه ، قضا و قدر ، مباحث روحيه ناملى آلتنده انكشاف ايدن سربست مناقشه‌لى فكر توحيد اطرافنده دولاشيور ، توحيد حقنده كى تلقيلرله علاقه‌دار بولونيوردى . فقط ، بوتون بو حريت مناقشه‌يه رغماً ينه فكر توحيد جدالجيلرى ته‌ئولوژى ساحه‌سندن اوزاقلاشدريميور ، ماتهرياليزمه سوروكئتمكدن منع ايدنيوردى . موسيو (لانكه Lange) ، (ماديه‌مسلكى تاريخى Histoire du matérialisme) عنوانلى اثرنده ، بو حقيقتى بك كوزل ايضاح ايتكمده در : « توحيد Monothéisme)ك اساس پرنسيپى اويله بر اعتقادى ملايمته مالك بولونمقده ؛ تفسيرات نظريه او قدر زنكيتلك عرض ايتكمده در كه فك اى يوكسك ترقياتى ، مدنيتك بالجه تحولاتى آره‌سنده حيات دينيه يى ينه ياشاتمغه دوام ايديه‌يله جكدر . توحيد علم ايله دين آره‌سنده قطبى برانقطاعى موجب اوله‌جق بر نزاع آچه‌جغه ؛ كئائنده حكمران پرنسيپ نظريه‌سيله قوانين ازليه تطابق ايدرك ؛ (الله) ايله (كائنات) ، (روح) ايله (بدن) آره‌سنده برتقابل تاسيسي فكرينى توليد ايتكمده در .

(لانكه) نك شو مطالعه‌سى ، عالم اسلامده باشلايان حركت فكريه‌ك شكل توسى اعتباريله بك زياده شايان اهميتدر . چونكه هند ، يونان ، اسكنديه فلسفه‌لرينك اسلاملر آره‌سنده انتشارندن اول باشلايان حركت فكريه ايله ، بوفلسفه‌لرك تدقيقى تعقيب ايدن يوكسك دور علمى آره‌سنده كى رابطه تكامل ، آنجق اس‌الاساس اولان فكر توحيد سايه‌سنده پايدار قاله‌ييلمشدر .

توحيد حقنده كى تلقياتك مولودى اولان مباحثات عميمه ، بالاخره هند ، يونان ، ايران ، كلدانى . سريانى لسانلرندن ترجمه اولونان مؤلفات سايه‌سنده داها زياده توسع ايدرك ، فنون رياضيه و طبيعيه‌ك انتشار و ترقيسى تأمين ايتمش ، فلسفه محضه‌ك تبعغه زمين حاضر لاش اولدينى كى ينه فكر توحيد سايه‌سنده علم ايله دين ، فلسفه محضه ايله كلام آره‌سنده بر انقطاع قطبى وقوعبولامشدر . اسلام متفكرلرينك اوچونجى ،

دردنجی، بشنجی و آلتنجی عصر حجر بلرده علماً یوکسک بر دور آچدقلری زمانلرده کلامه فلسفی، فلسفه به تصوفی بر رنک ویره رک وحدت وجود نظر به سیله فلسفه فی عقلی و سیسته ماتیک بر غایه حله اقتران ایتدیره بیلده لری قرآنک توحید اساسه مربوطیتک بر نتیجه مسعوده سی اولمشدر.

بو مربوطیت نتیجه سی در که متکلمین، (صفات الله) کبی (قضا و قدر) مسئله سنده ده پک زیاده چیرینمشاردر. الوهیت حقنده واضح بر فکر ایدین متکلمین، قدرت اللهک هر شینه شامل اولدیغی، قدرت عبدالله قادره طقک مخلوق و مقعولی بولوندیغی تصدیق مجبوریتی حسن ایدیورلردی. فقط، انسانک حریتی و مختاریتی قبول ایتمه مکده پک مشکل کورونیوردی بو ایکی قناعتک اسرار انکیز نقطه التصافی بولقی، بو ایکی قدرت یینی تألیف ایلک، متکلمینک اک برنجی مشاغلی تشکیل ایتمی طبیی ایدی.

شارع رطرفدن انسانک حریتی، اراده و اختیارنی تثبیت ایتش، بشرتی و امر و نواهی ایله مکلف طوتمش، اعماله کوره ثواب و عقاب کوروله جکنی تثبیت ایتشدی. دیگر طرفدن ایسه اللهک نامتناهی علم قدرت صاحبی، قادر و قیوم اولدیغی، قدرتسک بالجله مرادانه تعلق ایتدیکنی، مقتضای حکمنه کوره واقع اولان اختیاراتنی تقید ایده ج، هیچ برشی اوله میه جغنی، خلاصه قهار ذوالجلال و فعال لایرید اولدیغی تقرر ایتشدی. برجهتدن صفات الهیه ده کی کمال غیر مقید، دیگر جهتدن آرزو سیله یورون آدمه، مرتعشک حرکتی آرد سنده کی فرق، یعنی نصاً ثابت اولان براساسله، بدهاتاً معلوم بولونان بر اساس آرد سنی جمع و تألیف مجبوری متکلمینی مخلف نظریه لر سر دینه سوق ایتش، بو صوته مختلف مذهب لر ظهور ایتشدر.

بو ایکی قدرته نظراً مسئله تحلیل ایدیه جک اولورسه یرت احتمال قارشو سنده بولونیه جنی طبیی در: بونک ایچوندر که بو احتمالده نظراً بوجه آتی دورت مذهب ظهور ایتشدر:

۱. — افعال بشریه ده مؤثر اولان منفرداً قدرت الهیه در: [متکلمیندن جبریّه و جمهور اشاعره مذهبی]

۲. — افعال بشریه ده مؤثر اولان بالا اختیار آنجق قدرت عبددر: [متکلمیندن معتزله مذهبی]

۳. — افعال بشریه ده مؤثر اولان هرا یکی قدرتک مجموعی در. بو صوک شکلده بوجه آتی ایکی صورتبه تصویر اولونمشدر: ب. — هرا یکی قدرت اصل فعلده مؤثر در.

[متكلميندن ابو اسحق اسفرائینی مذهبی] ج . — قدرت قدیمه اصل فعل ده، قدرت جادیه وصف فعل ده مؤثر در . [متكلميندن قاضی ابوبکر الباقلائی مذهبی]

۴. — افعال بشریه ده مؤثر اولان بالایجاب آنجق قدرت عید در : [حکما مسلکی]
 متكلمينك، عقیده خصوصنده ؛ سلفیه کبی متحد بر فرقه اولمدقلرینی سوبله مشدك .
 یونلر مبادی و اصولده کی اختلافلره بر جوق فرقه لره آیریلش لردر . برر نظریه علمیه
 تأسیس ایتك صورتیله تعین ایدن مذاهب مؤسس لری — که ایلک متكلملردر — سلفیه نك
 اساسلرینه رعایت ایتمه مش ، علم و معرفت لرینی نظر و استدلاله بنا ایلش ، اثبات صانع
 خصوصنده جواهر و اعراض طریقه سالک اولمش لردر . سلفیه نك نظری استدلالنده اساس ،
 تاشردینك کوستردیکی ادله ایدی . اصحاب و تابعیندن هیچ بری اعراض و حرکت وسکون
 دلیلی ایله اجسامك حدوثنی ، اجسامك حدوثنیه ده عالمك حدوثنی اثباته قالدشمامش لردی .
 حالبوکه ، متكلمين رأى و نظری کتات وسنته تقدیم ، عقلاً مستبعد کوردکلری
 نصوصی ، رأى و نظر لرینه کوره تأویل ایتش ، اراده و نظر مسنونه اهمیت ویرمه مش لردر .
 مثلاً سلفیه ، ذات بارینك وجودینه ؛ قرآنك کوستردیکی کبی ؛ آیات الهیه و انتظام
 کونیه ایله استدلال ایدیورلردی . متكلمين ایسه جواهر و اعراضدن مرکب اولان عالمك
 حدوثنی اساس طوتمش ، یکی بر چیغیر آچمش لردر . بوفکر ، ایلک دفعه ایکنجی عصر
 هجری ده (جمعد بن درهم) و (جهم بن سغوان) طرفندن اورتایه آیلمش ، بالاخره
 رؤسای اعتزالدن ابوالهذیل علاف (۲۲۶ هـ) ك غیرتیله بر نظریه شکافی آشدر .

متكلمينك آچدیکی بویکی طریقه ده ، اجسامك اعراضدن یعنی حرکت و سکوندن
 خالی اولمامسندن محل حوادث اولدینی نتیجه سی چیقاریلیور ، حوادث و اعراضك ازله
 دوغرو الی غیرالهایه دوامك امتناعندن ده اجسامك حدوثنه استدلال ایدیور ، بوندن ده
 بر محدث و صانعه احتیاج ضروری کورولیور دی .

سلفیه ، صفات الهیه ده نفی مجمل ، اثبات مفصل طریقی تعقیب ، علم ، قدرت ،
 سمع ، بصر ، تخلیق ، تزییق کبی صفتلری تفصیل ایدیور ، نفی مقامنده ده « لایشه
 شیئا من الاشياء من خلقه و لایشه شیئا من خلقه = خلق ایتدیکی اشیادن هیچ بر
 شیئه بکزمه من ، مخلوقاتندن هیچ بر شی اوکا بکزمه من » دیورلردی . متكلمين دن
 « جهمیه » مذهبه سالک اولانلر ایسه « الله شویله دکلدر ، بویله دکلدر وجود
 مطلقدر » دیهرك نفی مفصل و اثبات مجمل یونانی طوتمش لردر . متكلمين ، اراده طریقی

اهمال ايتدكلرندن ايجلرنده تزكيه نفسی اهاك ايدهرك عباداته لزوم كورمه ينلر بولونديني كي ،
عنغوى طريقدن اوزاقلاشانلر ، نصوصی رد و تأويله چالیشانلر ، افعال وصفات التبه نك
تعطيلنی منتج نظريه سرد ايدنلر ، و يا خود بالعكس تجسيمه قدر كيدنلر واردر .
متكلمين برطاقم اصول و قواعد تمهيديه برشكل علمي و يردكلری مسلكلرينی فلاسفه نك
ظهورندن صوكره تنسيق ايدهرك برسيستم حاله صوقغه موفق اولشلردر . بو اصول
و قواعدك مهملری شونلردر :

- ۱ . — طريق كلام ، طريق تعمقدر .
- ۲ . — باب معرفته اصل ، مجرد نظر واستدلالدر . بناء عليه ادعا اولونان شی
اولا عقلی اصول و برهانلره تسديد ايدیلی و آنحق بوندن صوكره نصوص ايله استشهاد
اولونلیدر .
- ۳ . — صانع عالم آنحق حدوث عالم طریقیه اثبات اولونه ییلیر .
- ۴ . — اجسام واعراض حرکتی مستلزم اولديغندن حدوثن خالی اولاماز .
- ۵ . — اجسام ، جواهر فرده دن (آتوملردن) متشكل و بناء عليه متماثلدر .
- ۶ . — جواهر فرده فعلاً متماثلدر .
- ۷ . — عالم هم ذاتی اعتباريله همده زماناً حادثدر .
- ۸ . — زمان فرد و خلا واردر .
- ۹ . — مكان بعد مجرد موهومدر .
- ۱۰ . — عرض محلی ايله قائمدر . نه موجود نهده معدوم اولوب بر موجودك صفتی
معناسه برحالددر .
- ۱۱ . — عرض حادثدر و ايکی زمانده بقاسی متمتعدر .
- ۱۲ . — حوادث و آثار ماضیه دوغرو الی غيرالهايه دوام ايدمه من .
- ۱۳ . — ماهيانك طبیعت و ترکیب عقلیسی یوقدر .
- ۱۴ . — اسباب ايله مسدبیات آره سنده لزوم یوقدر .
- ۱۵ . — دلیلک بطلانندن مدلولك ده بطلانی لازم کایر .
- ۱۶ . — اصول دین ده معتمد علیه عقلادر .
- ۱۷ . — ادله سمعیه خطاییدر . آنحق ظنی افاده ایدر .
- ۱۸ . — عقل ايله تعارض ایدن نقول و نصوص تأویل اولونور .

۱۹. — توحيد باری برهان تمانعله مثبتدر .
 ۲۱. — صفات باریده اساس اثبات مجمل ونفی مفصلدر .
 ۲۲. — ذات باری قادر ومختاردر .

بعضيلرينك چوروكلكي بوكون تحققاتيش اولان بواساسلر، تدريجاً توسيع ايديلش جوهر فرد، اجسام، زمان ومكان، عرض وحرکت مباحثي تفصيل ايديلك صورتيله فيزيكليه متافيزيك بربرلرينه ربط اولونه‌رق اوزمانلره كوره آز چوق آهنگدار بر سيستم وجوده كتيريلشدر .

متكلمينك اصللرندن ايلك ايكنيسي، مسلكلرينك ماهيتني كوستر مك اعتباريله شايان اهميتدر . سلفيه، اعتقادي مسئلهلرده دريندن درينه اتماب فېكر ايتمكي موافق بوليور، آئارده وارد اولان، غننه طريقيه كان شيليري عينا قبول ايدبورلردى . متكلمين برنجي اساسلريله كنديلريني بوحركتسزلكدن قورتارمش، كنيش برساحه اوزرنده يورومكه باشلامش، يالكيز كتاب وسنتك ناطق اولديني مسائلي تعميق ايله اكتفا ايتمه‌رك نصوصك ناطق، سنت صحيحه‌نك وارد اولمديني مسئلهلر ده تدقيقدن چكينمه‌مشلردر . متكلمين مسلكنك تلمى اولان ايكنجي اصل، كنديلريني سلفيه دن بوس بوتون اوزاقلاشديرمش اولمق اعتباريله داها زياده شايان اهميتدر . متكلمينك بواصلنه كوره ادله سمعيه يعنى قرآن وحديث مجرد خبردر . بونلر يقيني دكل آنحقي ظني افاده ايدرلر . اسالاس نظر واستدلالدر . بناء عليه مجرد عقل ونظرك استبعاديله كتاب وسنتك تاويلي ضروريدر .

متكلمين بواصللريله عيني زمانده هر مسلك فلسفي نك ايلك مرحله ده قارشولاشديني « انسانلر حقيقي ادراك ايدميليئرلرمي ؟ .. » سؤالنده مثبت بر جواب ويره‌رك ريديه، احتماليه، اضافيه، انتقادي مذهبلىرندن اوزاقلاشمشدر .

معلومدر كه امكان عام يعنى حقي باطلدن فرق وتميز امكاني برطاقم مباديبي ايجاب ايدر . بوسيدن علم قوه‌مرك طبيعت وماهيتني، منشائي، قيمت وحدوني آراشديرمق هر سيستم ايجون طبيعي بر كيفيتدر . متكلمين ايكنجي اصلي وضع ايتمكه هم بو جهقه آراشديره‌ش، همده حقيقي هانكي واسطه ايله ادراك ايدهرز ؟ « سؤالنه معين بر جواب ويرمشلردر . بو جواب، متكلمين وبالخاصه بونلردن سيستملىر داها منتظم وداها آهنگدار اولان معتزله‌ني (عقيليون Nationalistes) ميانه ادخال ايتديرمكه مساعدرمه .

بدیهیات عقلیه به بویوک بر قیمت ویرن متكلمین ، بونلره مصادم اولان نصوص متواتر دی تأویل ایتمکده اصلاً تردد ایتمه مشرلدر . فقط بدیهیات حسیه به بوقدر قوت و قطعیت عطف ایدمه مشرلدر . بوسیدن مشاهدات حسیه به مخالف کورون نصوصک تأویلی ضروری عد ایتمشلدر . چونکه خارجه اطلاعدن عبارت اولان حسی حکم و تصدیقک ساحه مشاهده و تجربه ده بولونمیان افراددن بعضیرینه شامل اوله مامسنی جائز کور مشلدر . قوانین طبیعه نك بوگونکی قدر قطعیتله بیلنه مدیکي زمانلرده بوصوله دوشونولش اولسی معذور کوروله بیلیر !..

فقط اعتراف ایتک ایجاب ایدر که متكلمین اوچونجی عصر هجری اوخیرینه قدر « معرفتده اصل مجرد نظر واستدلالدر » اصلنه صبی بر صورتده یایشمش ، سربستی مناقشه نك علمداری اریشلدر . لیکن اوچونجی عصر هجری نصف اولنده بصره لی (ابو محمد عبدالله بن سعید بن کلاب) بوفطانی سربستی یی تقید ایتدیره جک بریول طومش ، سلفیه مذهبیله متكلمین مذهبلری آره سنده متوسط بر طریق آچمشدر .

ابن کلاب ، متكلمینک اوزمان ایچون یکی وجاذب نظریه لری قارشوسنده سلفیه مذهبنک کیشدکه سونمکده اولدیغی کوره رک اونلرک بعض اساسلری قبول ایتک صورتیله سلف پیرولری جانلاندیرمق ایسته مشدی . بومقصدی تأمین ایچون متكلمینک « اجسام واعراض حرکتی مستلزم اولدیندن حدوذن خالی اوله ماز » و « ماضیه دوغروحوادث الی غیرانها یه کیده من » اصللری قبوله ایتمه مجبور اولدی . ابن کلاب بویکی اصلی قبول ایتمکه اوزمانلرده اهل سنت عقیده سی . عد اولونان سلفیه مذهبنده مهم برانقلاب یایمش اولیوردی . چونکه بواسطه اوللرک قبولی ایله ذات بارینک ازله فعلدن خالی اوله ییلدیکی تصدیق ، تعبیردیگرله ازله افعال باری نفی ایدیش اولیوردی . حالبوکه سلفیه اوزمانه قدر : « الله دایمی وقتده بر آن فعلدن خالی کدر » و « مشیت الهیه وقدرت ربانیه نك تعلق ایتدی افعال و صفات الله ایله قائمدر . » قضیه لرینه معتقد بولونیورلردی .

ابن کلاب افعال الهیه مسئله سنده سلفیه دن آریله رق متكلمیندن (جهیمیه) و (معتزله) مسلک لرینه قبول ایتمکه برابر دیگر خصوصلرده بونلره مخالفت ایتش ، سلفیه طریقه کیتمشدر . فقط (ابن کلاب) ک مذهبی اوزمانلرک اوقدر تعمیم وانتشار ایدمه مشدر . علم کلام آنجق هجری ۳۳۰ تاریخنده وفات ایدن (ابوالحسن الاشعری) ایله یکی بر استقامت آیش اولدی : (ابوالحسن الاشعری) ایله (ابوالعباس القلانسی) ، ابن کلاب مذهبی

توسيع و اكمال ايدەرك قوتلى برفرقە وجودە كىتىردىلەر. عىنى زماندە (ابو منصور ماترىدى) دە اشعرى مذهبە نىسبەتە سلفىيە داھا ياقىن اولان دىكر بزمەب نىشرىنە باشلادى. قدرتلى بەضى عالمەلرە نفوذلى سىياسى شىخىيتلەك وبالخاصە (صلاح الدين ابوبى) نك مظاھرىنە مظهر اولان مذهب اشعرى پك زىادە انتشار ايتىمكە باشلادى. (ابن فورك)، (ابو اسحق اسفرائېلى)، (ابوالمعالى جوڭى)، (باھلى)، (محمەد بن مجاھد)، (ابوبكر الاھرى)، (ابوبكر الباقلاڭى)، (ابو ذراھروى)، (سمعانى)، (عبدالوھباب بغدادى)، (ابو منصور بغدادى)، (قشېرى)، (بېھق)، (خطيب بغدادى) كېي ياشادقلىرى زمانلەك عىناز شىخىتلىرى اولان بويوك عالمەلەك مظاھرىلەرى ايسە برچوق يزلردە رسمى مذهب المىنى تآمىن ايدى. (اشعرى) نك مذهبى، بر اعتبارلە ابن كلاب مذهبىك شىكلە متكامللى ايدى.

متكلمىنك مخلف مذهبلىرىنى تمثيل ايدىن ذوات، ازجملە كىندى نامنە نىسبەت ايدىلەن مذهبىك مؤسسە (ابوالحسن الاشعرى) ايلە پىرولرندىن (ابوبكر الباقلاڭى)، (ابوالوفاء ابن عقيل)، (ابوالمعالى جوڭى)، ارباب اعتزالدىن (ابو على جبائى)، (ابوھاشم جبائى)، (عبدالجار ھمدانى)، (ابوالحسن البصرى)؛ كرامىيە مذهبى رؤساسىندىن (محمەد بن الھىصم)، شىعە اركانىدىن (ابن النوبخت) كېي قىدما آرسطو منطقى قبول ايتەمشلردى. چونكە بونلەك قبول ومدافعە ايتىدىكلىرى اساسات كلامىيە آرسطو منطقىك اساسلىرىنە مخالف بولونىوردى. فقط يونان قىدىم واسكەندىريە فلسفەسنە عائد مؤلفات عربچەيە ترجمە ايدىلەنچە فلسفە ومنطق، منورلار ھەندە تەعم ايدەرك متكلمىنك اوزمانە قدر قىطى برر حقيقت كېي تلىق ايدىلەن اساسلارندىن بعضىلىرىنى چوروتىمكە باشلامشىدى.

(يعقوب الكىندى) ايلە تىلەرايتىمكە يوز طونان فلسفى جريان بويوك برآھنكە ويكىندىق ايلە انكشاف ايتىمىدى. كىندى، فارابى، ابن سينا... كېي بويكى جريانكە مىنلارندە مەتود وسىلەتە متجد ايدى. بربرلرندىن آنجق واصل اولەيلىدىكلىرى تىكاملەك آز ويا چوق ايلەيەلەمش اولمىسەلە آيرىبايورلردى. حالبوكة متكلمىن نام عمومىسى آلتىدە طوبولانان مذهبلىر بويەلە دىكلىدى. آرەلرندە درىن آيرىلقلىر، بارز تىخالفلىر بولونىوردى. بو حالك سبب ضعف اولدىغى، قىدما كلامىك كىتىدكە يىقىلىدىغى كورن (ابوھامەد محمد العزالى) [۵۰۵ھ] علم كلامە يىكى براستقامت ويرمەك لزومى ايلەك دىفە حس ايتىمىدى. غزالى، مذهب اشعرى رؤساسىنك قبول ايتىش اولدىقلىرى «دلىك بطلاندىن مەدلولەك دە بطلانى لازمەكلىر»

اساسنی رد ایده دك علم كلامه باشقه براسقامت آچمه چالیشدی . نهایت اووقته قدر اشاعره طرفندن محكوم ایدیلن (منطق) اساسلرینی قبول ایده دك بونلره استناداً علم كلامی یکی بر شیکله ارجاع ایتمه موفق اولدی . غزالی نك اشعری کلامنده یاپدیغی تجدید شووچ اساسه ارجاع اولونایلیر :

۱. — اصول منطقیه یی قبول

۲. — انعکاس ادله یی رد

۳. — کلامه مباحث فلسفیه یی علاوه

ایشته بووچ اساسك قبولندن سوکره درکه متکلمین ایکی به آریلش ، غزالدن اولکیلره متقدمین ، غزالی واوندن سوکره کان پیرولرینه ده متأخرین دینلمشدر .

قدمای متکلمین کندی سیستملری داخنده عقائد دینییه اثبات ومدافعه ایچون؛ اولجه سویلدیکمز وجهله ؛ بر طاقم اصلار قبول ایتش وبواصللره کوره ادله مخصوصه ترتیب ایشلردی . فقط فلسفی مکتبلرک انکشافندن و آرسطو منطقنک انتشارندن سوکره متکلمینک وضع ایتش اولدقلری اصلاردن بعضیلری چورومکه باشلامشدی . قدمای متکلمین بو اصللری تعدیل ایده جککرینه منطق علمنی رد ایتش ، چوروکلیکی ظاهر اولان انعکاس ادله یی دستور اتخاذه اصرار کوسترمشلردی . (ابوالحسن الاشعری) ، (قاضی ابوبکر الباقلائی) و (استاذ ابوالحق اسفرائینی) کی اشعری مذهبک بویوک اماملری « دلیک عدمندن مدلولک ده عدی لازم کلیر » و « دلیک بطلانی مدلولک ده بطلانی استلزام ایدر » اساسلرینه یاپیشمشلردی . حالوکه آرسطو منطق بو اساسلرله برابر متکلمینک وضع ایتدکاری ادله مخصوصه دن بعضیلرینه ده ییقیوردی . اصول منطقیه قبول ایدیلدیکی تقدیرده متکلمینک ادله مخصوصه یی باطل اولیوردی . حالوکه ینه متکلمینک قبول ایتدیکی « دلیک بطلانندن مدلولک ده بطلانی لازم کلیر » قاعده سنه کوره ادله مذکوره ایله اثبات ایدیلن عقائد دینییه نك ده بطلانی اقتضا ایدیوردی . ایشته (غزالی) یی تلاشه دوشورن و علم کلام ساحه سنده کی مشهور حمله یی یاپمغه سوق ایدن عامل بو ایدی .

فی الحقیقه آرسطو منطقی ، ترکیب عقلی وخارجده کلی طبعی نك ثبوتی مناسنه استناد ایدیوردی [۱] . کلیات خمس یعنی جنس ، نوع ، فصل ، خاصه وعرض عام دن عبارت

[۱] ترکیب عقلی ویا ترکیب ذهنی نوعلرک جنسلر وفصلاردن ترکیب ایتسیدر . آرسطو منطقنه کوره انسانه نسبتله حیوان ناطق بر ترکیب عقلیدر . بو ترکیبده انسان نوعی ؛ حیوان جنسی ایله ناطق فصلندن ترکیب اتمشدر .

بولونان کلی* ذهنی نك کلی* طبیعی به منطبق اوله بیلمسی ایچون ترکیب عقلی و خارجه کلي* طبیعی نك ثبوتی لازمدر. آرسطو منطقی، اعیاندن هر هانکه برنده بری (ذات) دیگرى موجود مشاهد اولمق اوزره ایکی شی اثبات ایدهرک ماهیات نوعیه یی خارجه موجودات عینیه اوزرینه زائد قیلمقدردر. دیمک که آرسطو منطقی و بومنطقه استناد ایدن فلاسفه، ذهنده اثبات ایتدکری اشیانک خارجه ده ثبوتی قبول ایتدکده در [۱].

فلاسفه نك صفات اجسامی (ذاتی) و (عرضی) قسملرینه، عرضی یی ده (لازم الماهیه) و (عارض الماهیه) ویا (لازم) و (مفارق) دیه ایکی به آیرمالری، معرفی (حد) و (رسم)، حدی ده (حقیقی) و (لفظی) به تقسیم ایتلمری، ونهسایت کورولتولی مناقشه لره زمین اولان (مقولات عشره) یی قبول ایتلمری هب کلیات خمس تعیردیگرله ترکیب عقلی و خارجه کلي* طبیعی نك ثبوتی اساسنه مبتنی بولونیوردی [۲].

[۱] اسکی منطقی اصطلاحنه ماهیات طبیعی، ماهیات نوعیه تعیرلری مترادفدر. اسقولاستیک فلسفه یه کوره هر موجود ممکنک برماهیتی واردرکه آنک (ذاتی) و (حقیقی) در. ایشه (ماهیت طبیعی) ویا (ماهیت نوعیه) دیدکوی بودر. موجود ممکنک مشاهد، معلومومعین اولان وجودی ده (وجود عینی) سیدر. آرسطو و طرفدارلری (ماهیات نوعیه) یی (موجودات عینیه) ایچون مقارن اولهرق اثبات ایتدکری حالده افلاطون و طرفدارلری مفارق عد ایلش، بونلرک ازلی وابدی اولدقلرینه قائل اولشلردر.. افلاطونک (مثل Idées) یی ماهیات نوعیه، کلیات عقلیه در. اسقولاستیک فیلسوفلرک بوفکرلری، قبول ایتدکری شو اوج اساسه مرتبدر.

۱. — وجود مفهوم واحد.

۲. — مفهوم وجودده بوتون موجودات مشترکدر.

۳. — وجود، ماهیت اوزرینه ذهنًا زائد و مشکک (Equivoque) در. مشکک تعیریه (وجود واجب) ایله وجود ممکنکی آیرمقی ایسته شلردر. فلاسفه اصطلاحنه کوره وجود مشکک اوله بر وجوددرکه موجودات آره سنده علی السویه بولونمز. بعضیسنده دهاقوی و دهاقویم اولور. وجود واجب حقیقته وجود ممکنه مخالف اولدیفندن وجود، واجبه ذاتک، ماهیتک، تعیر دیگرله حقیقته عینی در. ممکنده ایسه ذات و ماهیت اوزرینه زائددر. حالبوکه متکلیمه کوره وجود، (متواظی Univoque) در. یعنی موجودات آره سنده علی السویه بولونور.

[۲] آرسطو منطقی و بوکا استناد ایدن اسقولاستیک فلسفه نك باشلیجه خصوصیتی وجود و ماهیت مسئله لرنده نظره چارمتمده در. فلاسفه وجود خارجی، وجود ذهنی، وجود لفظی و وجود خطی فاعلریله درت مرتبه وجود قبول ایدیور، بونلری وجود فی الاعیان، وجود فی الازهان، وجود فی العبارة، وجود فی الکتابه تعیرلره آیرسورلردی. وجود خارجی ایله برشینک ذاتی، حقیقتی نفس تحقیقی، وجود ذهنی ایله ده ذهندهکی صورت مطابقه سنی قصد ایدیورلردی. بوتانی به کوره وجود فی الاعیان، اشیانک وجود خارجیسی، وجود اصلیی، وجود فی الازهان ایسه وجود ظلی سی اولیوردی. فلاسفه نك اشیانک خارجه کی وجودلرندن آیری اولهرق برده ذهنده وجودلری

حالبوکه متكلمين کلي طيبي نك خارجه ثبوتی قبول ايتمورلردی. بونلردن برقسمنه کوره (کلي) و (ذاتی) مجرد بر اعتبار ذهني در. حال اثبات ايدنلره کوره ده حال قیيلنددر. بناء عليه خارجه مطابق اوله جقلری برشی یوقدر. قدمای متكلمينک بو اساسلرينه نظراً منطقک الک مهم قسمتی تشکیل ایدن (کليات خمس) و بوکا مبتنی اولان قول شارح (تعريفات) ايله (مقولات عشره) باطل اولقی لازم کلدیکی کبی (عرض ذاتی) نك ده بطلانی ايجاب ايتمکده در. قدمای متكلمينک ارسطو منطقفی ابطال ايجون بوقدر چيرپينمش اوللرينه سبب، عقائد دينيه نك اثباتی مقصديه سرد ايتش اولدقلری دلائلك استناد ايلديکی مقدماتدن بر چوغفی منطقک ابطال ايتمی کيفیتی ایدی.

فی الحقیقه متكلمين اثبات صانعی حدوث عالم طریقی، صدق نبوتی وجود صانع،

اولدیفنی قبول ايتلری خارجه وجودی اولیان اشیای تصور ایده بيلمه مژدن نشأت ايتشددر. ريبورلرکه، یزخارجه وجودی اولیان اموری تصور و تفهم ايدیوروز. ديمک بوامور ذهن ده ثابت و موجود در. چونکه برشیئ تمقل، اگر اوشی موجودات عينه دن ايسه آنحق (صورت) نك عقل ده حصولی ايله موجودات عينه دن دکسه (نفس) ی ايله اولور. ديمک که اشیانک بری خارجه مکی (وجود عینی) سی، ديکری ده عقل ده مکی (وجود ذهني) سی اولقی اوزره ايی نوع و مودی واردر.

ماهيت کلنجه، اوده برشی نه ايله اوشی اولش ايسه اوندن عبارتدر. مثلاً انسانه نسبتله (حيوان قاطی) ترکیب عقلی، انسانک ماهيتی در. اساساً ماهيت لفظی عربجه اونه در؟ مناسبه کان (ماهی؟) دن مشتقدر. برشیئک ماهيتی کنديسيله اوشیدن (ماهی؟) ايله وقوعه اولان سؤاله ويريلن جوابدر، دينيله سی بوعتبارله در. چونکه برشیدن (ماهی؟) ايله سؤال، اوشیئک وصفی و يا خود اسمک اياضاتی دکل، اوشیئک حقیقتی طلبدر. اسقولاستیک فلسفه ده ماهيات ممکنه ده اوج اعتبار قبول ايدیلشدر:

۱. — ماهيت مطلقه: وجود و تمين عوارضه مقارنت و یا بونلردن تجریدن قطع نظرله ماهيت ماهيت اولقی اعتبارله آلمان ماهيتدرکه نه موجود نه ده معدوم عد ايدیلکده در. بواسی فلسفه کتابلرنده (ماهيت لا بشرط شیء) تعبيريله افاده ايدیلشدر.
۲. — ماهيت مخلوطه: کنديسنه وجود و تمين عارض اولان ماهيتدر. بوده (ماهيت بشرط شیء) تعبيريله افاده ايدیلشدر. ماهيت مخلوطه، ماهيت کليه در و موجود در.
۳. — ماهيت مجرد: کنديسنه وجود و تمين عارض اولان یعنی برقید زائد ايله ماخوذ اولامسی شرط اولان ماهيتدرکه بوده (ماهيت بشرط لا شیء) تعبيريله افاده ايدیلشدر. ماهيت مجرد خارجه معدوم در. وجود ذهني سنه کلنجه، ذهنک هرشیئ تصور ايتمی نظر اعتباره آلا نلر، بوعتبارله ماهيت مجرد ايجون نه بر وجود ذهني قبول ايتشلردر. فقط ماهيت مجرد نك ذهن ده وجودی عوارض و لواحق یعنی مقولات ثانیه عد ايدنلر بالعکس معدوم تی ايتشلردر. اسکی فلسفه و کلام کتابلرنده (افلاطون) ک ماهيت مجرد نك وجودی قبول ايدوب ايتدی حقه ده اوزون مناقشه لور و تولشددر.

توحيدباری بی‌ده برهان تمناعله اثبات ایدییورلردی. بوخصوصده سرد ایتدکلی دلیللرک
مقدماتی مقامنده برطاقم اصول وقواعد وضع ایتیش بولونیورلردی. آرسطو منطق ایسه
بواصول وقواعدی، بومقدمه‌لری چورومتکده ایدی. باشده اشعری اولقی اوزره
انعکاس ادله‌یی قبول ایدن متکلمین، عقیده‌لرینک ده تهاکه‌یه دوشدیکنی کوریورلردی.
چونکه منطق علم کلامک استناد ایتدیک اصول وقواعدی، متکلمینک مختلف مسائل
اعتقادیه‌یی اثبات ایچون سرد ایتدکلی دلائلک مقدماتی ابطال ایتکه بونره استناد ایدن
دلیللری ده ابطال ایتیش اولیوردی. حالبوکه متکلمینک قبول ایتدیک انعکاس ادله
اساسنه یعنی دلیلک بطلاندن مدلولک ده بطلانی لازم کله‌جکته نظراً مسائل اعتقادیه‌یی
اثبات ایدن دلیللر ابطال ایدیلنجه، بوعقیده‌لرک کندیلرینک ده بطلانی ایجاب ایدیوردی.
غزالی، ابتدا سلفلرینک انعکاس ادله عجیه‌سنی رد ایتیش، « منطق بعض ادله
کلامیه‌یه منافی ایسه‌ده اصل عقائده مخالف دکدر» دهرک ارباب کلامی منطق دشمن‌کندن
قورنارمشدر. ایکنجی حماده ایسه ترکیب عقلی وماهیات طبعیه‌ک خارجه وجودی
اساسلرینی قبول و مسائل کلامیه‌یی اثبات خصوصنده منطق اصوللرینی تطبیقه باشلامدر.
غزالدین صوکره (فخرالدین رازی)، (ابوالفتح شهرستانی) (سیف‌الدین
آمدی)، (قاضی بیضاوی) کی ذوات، قدمای متکلمینک چوروک کورولن مقدماتی
ابطال و ترک ایده‌رک برلرینه قیاس عقل ایله مؤید دیگر دلیللر اقامه ایلشدر.

غزالی و پیرولرینک آچدق‌لری چیغیر، مسالک فلسفه‌یه آره‌سنده کی تمارض و تناقض‌لری
جدل و مناقشه صورتیه کوستره‌رک اصول فلسفه‌نک علم کلامی بیقه‌جق علمی برقیقی
حائز اولمادیغنی اثبات غایه‌سنی تعقیب ایدیوردی. فقط بوغایه، کیتدجه متکلمینی فلاسفه‌یه
تقریب ایتیش، نتیجه‌ده علم کلام فلسفه‌دن آنجق (سمعیات) بحثیله آریله‌جق برحاله
کیشدر. اسلامی عقائدی آرسطو فلسفه‌سنه استناد ایتدیرن متأخرین کلامک اک بویوک
محدوری، بوفلسفه‌نک سقوطیه کندیسینک ده ییقلماستی اولمشدر.

اوج عصر قدر دوام ایتیش اولان قدمات اشعریه طریقته هجری آننجی عصردن
اعتباراً آنکشافه باشلایان متأخرین کلامنه نسبتله سلفیه مسلک‌نه داها یقین صایله‌ییلیر.
حالبوکه متأخرین کلامی مشهور مفسرلردن (قاضی بیضاوی) ایله قدما کلامندن بوس
بوتون اوزاقلاشمش، تمامیه آرسطو فلسفه‌سنه بورونمشدر. بوشکلک صوک مدافعلری
(شمس‌الدین اصفهانی)، (قاضی عقدالدین الایچی)، (ابن هلم)، (جلالدین ذوانی)،
(سعدالدین تفتازانی)، و (سید شریف جرجانی) در.

تاريخچه‌لريني اجمال ايتديكمز متكلميندن كرك قداماك ، و كرك متأخرينك اك مهم هدفلري (هيولاء) و (صورت) اساسنه استناداً عالمك قدمني ادعا ايدن آرسطو فلسفه‌سی پرولرينه قارشى كائناتك حدودى ، عالمن مستقل فقط عالمده حكمران برقاد و قومك وجودنى اثبات ايتكدى . بو هدفنه وصول ايچون اولدجه آهنگدار برسيستم قورمشلردر . بوسيستمك اك مهم قسمي ، بوجه آتى ايضاح ايدم جكمز آتوم نظريه‌سيدر .

متكلمينك آتوم نظريه‌سی

متكلمين ، كائناتك حدودنه استناد ايدمرك برر صانع لزومى اثبات ايتك تعبير ديكرله فيزيكدن متافيزيكة حيقه بيلمك ايچون جزء لايحتجا ديدكلري آتوم نظريه‌سنى قورمش اولدقلريني سويله مشدك . بو نظريه متكلمين سيستمك باشليجه اساسلردن برى اولدينى جهتله سيستمك اهميتله تدقيقى ايچاب ايدن اقسامندندر [۱] ، اساساً آتوم ، فلسفه‌يى همان هر عصرده بك چوق اشغال ايتش اولان موضوعلردن بريد . بوكونده ترقيات حاضره‌يى دوغرران قيزيك و كيميا علملري آتوميزمه استناد ايتكمدهدر .

متكلمين بو نظريه‌يى التزام و مدافعه ايتك صورتيله هم سلفيه پرولرلرينك همده مشائيه و اشراقيه فيلسوفلرينك خصوصتلى قازانمش ، سيستملى مدافعه و تعميم ايچون محاصلريله عصرلرجه چارپشمغه مجبور اولمشلردر .

سلفيه اركانى اثبات صانع خصوصنده دليل حدوث و اختراع ، دليل حكمت و عنايت .

[۱] متكلمينك فلسفى برسيستم شكلنده تأسيسه موفق اولدقلري (اصول كلاميه) نك منشأ مسئله‌سك آوروپالى مؤفللر خيلى اشغال ايتش اولدينى كوروليور . بونلردن بعضيلرينه كورم متكلمين بوسيستمى فلسفه قديميه حائد آراء و افكاردن كنديلرينه نافع اولهيله جكلري آفاق صورتيله وجوده كتيرمشلردر . (شمولدر Schmolders) ايسه اصول كلاميه‌يى آرسطو مسلكنك احتياجه كوره تعديل و تبديل ايدلش برشكلي عد ايتكمدهدر . فقط متكلمين سيستمى ياقيندن تدقيقى ايديلدينى زمان هرايى توحيدكده اساسزلفى تبين ايتكمدهدر . چونكه برنجى توبه كوره متكلمين مسلكنك وضوح و استقلالدن محروم برخليطه اولمى ايچاب ايتكمدهدر . حالبوكه حقيقت حال هيچده بويله دكلدر . متكلمين سيستمده اك ابي بر فلسفى سيستم قدر آهنگدار اصوللردن مركبدر . ثانياً سيستم ادعا ايديلديكى شكاده ترتيب ايدلش اولسیدی ؛ بدایتدن اعتباراً ؛ عناصر غير متجانسه‌يى تألیف ایچون دواملى بر فعاليت كوتريلش اوله جقده . حالبوكه علم كلام تاريخى بويله بر فعاليت قيد ايتكمدهدر . « شمولدر » ك توجيهنه كنجه ، بونك بطلانده حقيقت تاريخيه عدم توافقله ثابت اولقمدهدر . اولجده اشارت ايتديكمز و - هله آرسطو فلسفه‌سى اسلام عالمنجه اصول كلاميه‌نك تأسندن خيلى زمان صوكره طانيلمشدر . متأخرين كلامنده كورولن شكل يعنى اصل كلاميه ايله اصول فلسفيه‌نك مزجى كيفيتى ايسه بوناريجندن چوق زمان صوكره باشلامشدر .

مراجعت ایتشلردی. بونلردن دلیل حدوث و اختراع مبدأ علیت، دلیل حکمت و عنایتده عالمده کی نظام و غایه اساسلرینه ابنا ایدیورلردی. متکلمین سیستملرینی مجرد علمی مقتضی اولان نظر و استدلال تملی اوزرینه قورمش اولدقلرندن خطایی ماهیتده اولان و بناء علیه آنجق برظن قوی تولید ایده بیلن سلفیه دلیللرینی ضعیف بولمش، بوخصوصده منحصر آ حدوث عالی اثبات طریقنی طوتمشلردر. فقط طالمک حدودنی اثبات برطاقم مقدمات قبولنه وابسته کورولدیکندن سیستملرینه بالضروره جواهر و اعراض مسئلهلرینی ده ادخال ایتمش و بوضوطله آتوم نظریه‌سی قورمه‌جه مجبور اولمشلردر.

جواهر و اعراض اساسنه استناداً قورولان بونظریه‌نک زمان تأسیسی قدر مؤسسسلرینک شخصیتلری ده فلسفه اسلامییه تاریخی نقطه نظرندن پک مهمدر. هجری ۴۳۱ تاریخنده تولد ایدن (ابوالوفاء ابن عقیل) ک «صحابه ارتحال ایتدیلر، جواهر و اعراضک، نه اولدیفنی بیلمدیلر» بولنده کی افاده سیله امام اعظمه اسناد ایدیلن (الله عمرو بن بابه لغنت ایتسین، ناسه علم کلامی او آجدی!) بولنده کی بیانات کلام مکتبنک زمان تأسیسی تعیین ایده بیلککمزه آزچوق مساعددر. صحابه دورنده جواهر و اعراض بختلرینک مسلمان متفکرلرینه مجهول اولدیغنده شبهه یوقدر. (عمرو بن باب) ایسه هجری (۸۰) تاریخنده دوغمش و هجری (۱۴۴) ویا (۱۴۵) تاریخنده وفات ایتشدر. بوکا کوره کلام طریقنک برنجی عصر هجری اواخریله ایککنجی عصر هجری اوائلنده باشلامش اولدیفنی قبول ایده بیلیرز. فقط، بوتاریخلرده باشلامش اولان کلام طریقنک بدایتده برسیتسم ماهیتده اولدیفنی شبهه‌مزددر. هر حالده جواهر و اعراضدن و بونلرک حدوشندن ایلك دفعه بحث ایدن ذات (عمرو بن عیید بن باب) دکلددر. چونکه جوهر و عرض بختی ایلك دفعه اورتایه آتان شخصک (جمعد بن درهم) اولدیفنی بیلپورز [۱]. (جهم بن صفوان و عمرو بن عیید) آنجق (جمعد) ک افکارینی نشر و تعمیم ایتمشلردر.

[۱] جمعد بن درهم، فلسفه اسلامییه تاریخنده اولدیفنی قدر مذاهب اسلامییه تاریخنده مهم بر شخصیتدر. اسلامده (سلفیه) دیدیکمز (اثریه) مسلکنه قارشی ایلك دفعه اصولی مخالفتله باش کوسترن مذهبلرده کی اساسی فکرلر جمعد بن درهم طایاندینی کبی جواهر و اعراض اساسیله اجسام اعراض و حرکتی مستلزم اولدیغندن حدوثن خالی اوله‌مه، ادعاسنی ایلك دفعه موقع مناقشه‌یه وضع ایدنده بنه بوذاتدر. فقط شایان حیرتدرکه تاریخ و تراجم احواله دائر اسکی کتابلرده اسلام طالعده کی حرکت فکریه نقطه نظرندن مهم بر رول اوینامش اولان (جمعد بن درهم) ک حیاتی حقتده واضح معلومات ویریه مشدر. کتب کلامیه ایله (شهرستانی) و (ابن حزم) کبی تاریخ مذاهبدن بحث ایدن مؤلفلر ایسه، نشر ایتدیکی فکرلرک منشائی پک مظالم بر اقلشلردر. هجبا بو ذاتک حرکت فکریه

ديك كه جوهر و عرض مبدألرينه كوره حدوث عالمي اثبات فكري ايلك اول
(جعد بن درهم) طرفندن اورتايه آتيلمش ، بالاخره متكلميندن (جهميه) و (معتزله)
رؤساي و بالخاصه ارکان اعتزالدن (شيخ المثبتين) عنوانيله ياد ايديلن (ابو الهذيل العلاف)
بوني سيستماتيك بر نظريه شكلنه قويمش لدر .

متكلمينك بالاخره داها زياده تنسيق ايديلن سيستملي شوقضيه لريه ابتناء ايتكمده در :
« موجود خارجي يا عدمله مسبوق و يا غير مسبوق اولور . موجود عدمله مسبوق دكلسه
قديمدر . عدمله مسبوق ايسه حادثدر . حادث ده بالذات متحيزدر يعني بالذات كندينه
اشارت حسيه ايله اشارت قابلدر . بو (جوهر) در . و يا خود بالذات متحيزده حالددر .
بوده (عرض) در » .

متكلمين متافيزيكي غايه لرينه ايريشمك ايجون فيزيك ده اساس اتخاذ ايتدكلري مبادي

ساحه سنده كي رولي لايقيه تقدير ايديله مدي ؟ بوني ادعا ايدمه جكز . چونكه اورتايه آتدني اور پرتال
فكرل بو اثرلرده كنديسنه اسناد ايديلمده در . (جعد بن درهم) حقنده كي سكوت سببي اورتايه
آتدني افكارك قلاسيك عقائده منافي كورولش اولسنده آرامق داها دوغرودر . كنديسندن
بحث ايدنلر كده تحقير آميز برسان قوللانش اولمري بوني مؤيددر . ناصلكه (ابن تيميه) ده يك زنكين
وقيمتدار معلومات و وثائقي جامع اولان رابطه سز و طاغتي مؤلفاتنده (جعد بن درهم) حقنده اخلاقي تنوير
ايدمك معلوماتي و يريركن عيني لسانی قوللانشدر . (ابن تيميه) نك و يرديكي معلوماته كوره (جعد
بن درهم) تابعين دورنده ياشايان ، آچيقدن آچيغه اوزمانكي تلقيات دينيه به مخالف فقط اور پرتال
فكرل نشر ايدن بر آدمدر . تخمين ايديلمك كنه كوره جعد نشر ايتدبي افكاري (ايان بن سمان) دن
اوده (طالوت) اسمنده برندن آلمشدر . طالوت ، دور يغمري ده ياشايان و خلق نظرنده سحر باز
يعني ارواحله مناسب تدار اعتقاد ايديلن (ابید بن اعصم) ك همشيره زاده سي و شاكردي اولديفندن
(جعد) ك نشر ايتديكي افكار بوصورتله بر كاهنه منتهي اولقمده در . فقط (جعد) ك قديم (خراثة
Charraé) يعني (حران) ده يتيشمش اولديني حقنده كي روايت افكارينك منشأني كوسه ترمك
اعتباريله داها زياده حازر اهميتدر . چونكه (بابل) دن هجرت ايدن (حضرت ابراهيم) ي ارض
كنعانه كيدر كن بر مدت باريند يرق و مشهور (قراسوس Crassus) ه قبل الميلاذ (۵۳) تاريخنده
ساحه انهام اولقله معروف اولان (حران) شهری كه (اورفه Edeese) نك طقسان كيلومتره
جنوب شرق سنده و (جلاب) ايرماغي كنارنده ایدی - اسكيد نبري صابيلرله مسكون بولونيوردی .
بر چرق افكار فلسفيه ايله مشبوع اولان صابيلر اوزمانه نسبتله فكر آخيلي مترق ايديلر . بناء عليه
بونلر ك آرمه سنده يتيشن (جعد) ك اوزمان ايجون اور پرتال صايلان بعض فكرل نشر ايتدبي هيچ ده
مستبعد دكلدر . فقط آد مجنز نهايت نشر ايتديكي افكارك قرباني اولمشدر . بني اميه امرا سندن عراق
والي سي (خالد القسري) ، « الله ابراهيمي خليل ، موسي يي كلم اتخاذ ايتمه مشدر » ديدكي ايجون
كنديسي بر قربان بابر امنده قربان كسر كي ايله بوغازلامشدر .

ایشته بو (جوهر) ایله (عرض) در . یوقاریکی قضیه لرندن ده آکلاشیله جفی اوزره
 متکلمینه کوره (جوهر) ، بالذات متحیز اولان حادث ؛ (عرض) ده ذات ایله متحیز
 موجود دیمکدر . متکلمین ، اسلام فیلسوفلرینک قبول ایتدکلی (جوهر مجرد) یی .
 نفی ایتیش اولدقلرندن بونلرجه هر جوهر متحیزدر ، یعنی بالذات اشارت حسیه یه قابلدور .
 بناء علیه جوهر متحیز قابل انقسام ایسه جسم ، دکلسه جزء لایتجزا نام دیکرله جوهر
 فرد یعنی آتومدر [۱] . جزء لایتجزا ، نه قطعاً ، نه کسراً ، نه وهماً نه ده فرضاً انقسام
 قبول ایتمین بر جوهر ذو وضعدر . جوهر فردک ذو وضع اولماسی بر حیزده بولونماسی
 دیمکدر که بونکله جزء لایتجزانک اشارت حسیه یه قابلیتی افادا ایدیلک ایسته نیلمشدر .
 متکلمین جوهر فردک هیچ بر صورتله انقسام قبول ایتدیکی یولنده کی ادعالرینی شو صورتله
 ایضاح ایتش لردر : « جوهر فرد اولاً قطعاً انقسام قبول ایتمز . چونکه صوکه درجه
 کوچوک اولدیغندن هیچ بردافع قوی اونی آیره ماز . ثانیاً کسر آده انقسام قبول ایتمز .
 چونکه صلابتی اولدیغندن باشقه بر جسم اوکا نفوذ ایدره ک قیره ماز . ثالثاً وهماً آده انقسام
 قبول ایتمز . چونکه واهمه جوهر فردک بر طرفنی دیکر طرفدن فرق ایده مز . رابعاً
 فرض آده انقسام قبول ایتمز . چونکه جوهر فردک استحضاری ممکن اوله مدیغندن عقله
 انقسامی تجویز ایده مز . »

جزء لایتجزایی بوصورته تلقی ایدن متکلمین نظر نده عالم یعنی کائناده کی اجسامدن هریری
 بونی شکل جوهر فردلردن مرکبدر . جوهر فردلرک اتصال و تألیفندن مرکب اولمیان

[۱] جسمک تعریفنده متکملر آره سننده نقطه نظر فرقی کورولمکده در . معتزله یه کوره
 جسم ، ابعاد ثلاثیه حائز اولان جوهر در . اشاعریه نظر آده لاقل ایکی جزء فرددن مؤلف اولان
 جوهر در . جمهور اشاعریه جمه بویکی جزئک مجموعیدر . نقط اشاعره دن (قاضی) واتباعه نظراً
 بالعکس جزئیندن هریری جسمدر . ظهراً معناسزکی کورونن شو اختلاف تألیف حقنده کی تلقی نک
 تخالفندن نشأت ایتشدر . جمهور اشاعریه کوره جمه یالکزن کندیسی ترکیب ایدن اجزادن عبارت
 دکدر . اتصال و تألیف ده ماهیت جسم ده داخلدر . اتصال و تألیف جزء واحده تحققی ایده میه چکنندن
 جمهور اشاعره جسمی ایکی جزئک مجموعی عد الله مشلردر . (قاضی) اتصال و تألیفی امر اعتباری
 تلقی ایلهدیکندن جزئیندن هریری جسم عد ایتکده بئس کورومه مشدر . حسی ابعاد ثلاثیه حائز
 جوهر دیه تعریف ایدن معتزله رؤسای آره سننده ده اهمیتیز نقطه نظر فرقلری واردر . مثلاً
 معتزله دن (نظام) ه کوره بر جوهره جسم اطلاق ایده ییلک ایچون اونک اجزاء غیر متناهیهدن
 متشکل اولسی ایجاب ایدر . (جیائی) یه کوروده عدد اجزا لاقل سکن اولمیدر . چونکه ابعاد
 ثلاثه آنجق سکنز جزءله تحق ایده ییلیرمش . (ابوالهذیل علاف) ایسه اجزا عددی آلتی یه
 ایندیر مشدر .

هيچ بر جسم بولونه ميه جغندن جهانده كي بالجمله تكونلر اتصال ، فساد و تحليل لرده انفصال ديمكدر . جزء لايحزا حقنده كي بوتلقى شوايكي اصله ابتنا ايتمكده در :

۱ . — اجسام قابل قسمتدر . قابل انقسام اولان هر شيك اجزاسى بولونمق ضروريدر .

۲ . — اجسامك بالفعل حاصل اولان اجزاي فرديه لري متناهيدير .

متكلمين شو ايكي اصلي اثبات ايچون بر طاقم مطالعات و دلائل سرد ايتملر در . اسقولاستيك لاييرينقي ايچنده بوچالايان دماغلرك طرز تفكر واستدلالي ريني كوسترتمك اعتباريله تاريخي بر قيقي حائز اولان بو دلائلي عينا نقل ايتمك پكده فائده سز دكلدر . رنجي اصلي اثبات ايچون بروجه آتي ايكي صورته استدلال ايديلشدر :

۱ . — قابل انقسام اولان هر شيك اجزاسى بولونمق ضروريدر . چونكه قابل قسمت اولان شي واحد ايسه يعنى نفسنده بالفعل غير منقسم ايسه وحدتك انقسامى لازم كاير . حالبوكه تالى باطلدر . زيرا وحدتك انقسامى تقدير بنده وحدت حقيقه نك قابل قسمت اولان محل ايله قيايى ايجاب ايدر . محلك انقسامى ايسه حلاكده انقسامى مستلزمدر . چونكه جزئيندن بنده كي حال ، جزء آخرده كي حلاك غيرى ارمق اقتصاد ايدر . ديمك كه قابل انقسام اولان هر شيك اجزاسى بولونمق ضروريدر .

ب . — قابل انقسام اولان شي نفسنده واحد وحد ذاتنده متصل ايسه اونك انقسامى انعدامى ديمك اولور . حالبوكه تالى باطلدر . شوالده مقدمه باطلدر . يعنى قابل انقسام اولان شي بالفعل منقسمدر . فى الحقيقه قابل انقسام اولان شي نفسنده واحد وحد ذاتنده متصل فرض اولوندينى تقديرده تفريق اونك حد ذاتنده متصل اولان هويتى اعدام ايدهرك او هويت اتصالده موجود اولميان ديكر ايكي هويت منفصله اخداث ايتمك ديمك اوله جقدر . حالبوكه شي معينك بر كره كنديسنده اصلا انفصال اولميان تك بر هويت ، بر كرهده متفاصل ايكي هويت اولمى محالدر . ديمك كه قابل انقسام اولان شيك نفسنده واحد وحد ذاتنده متصل اولمى ممكن دكلدر . اونك فعلا ده انقسامى ضروريدر .

متكلمين ، بالفعل انقسامدن حاصل اولان اجزاء فرديه نك متناهي اولديغى اثبات ايچونده صور آتبه ايله استدلال ايتملر در :

۱ . — متناهي مقدارده بر مسافه غير متناهي وبالفعل موجود اجزادن مركب اولسيدي اومسافه نك زمان متناهيده قطعي ممتنع اولوردى . چونكه اومسافه نك تمامك قطعي اولو

نصفنك قطعنه ، نصفنك قطعي ده بو نصفك نصفنك قطعنه . . . والی آخره متوقفدر .
 كورولیور كه معین و متناهی مسافه بالفعل موجود اجزای نامتناهیة دن مرکب اولدینی
 تقدیرده اومسافه یی ازمنه متناهیة ده قطع اتمك ممكن اوله میة جقدر . بوا مكانسزلفه نظراً
 بو معین و متناهی مسافه یی بری چوق و دیگری آز بر سرعتله قطع ایدن ایکی جسم دن
 اولکیسی هیچ بر زمان ایکنجیسنه یتیشه میة جقدر . حالبو كه بوتیجه نك بطلانی ظاهر دره
 لازمك بطلانی ایسه ملزومك ده بطلاننه دلیلدر .

ب . — حجم و مقداری متناهی اولان بر جسم کنیدیسی محیط اولان ایکی طرف
 آره سنده محصور اولدینی کی اجزاسی ده محصوردر . حالبو كه نامتناهینك ایکی حاصر آره سنده
 محصور قالماسی محالدر . تعبیر دیگرله او جسم ده بالفعل موجود اولان اجزایك نامتناهی
 اولماسی محالدر .

ج . — فلاسفه اجسامی ابعاد ثلاثیه مالک اولقی اوزره تعریف ایتدکارندن حواسك
 ساحه ادراکنه کیرن جسملرك قابل انقسام اوله جفته اعتراض ایده مزلر . شو حالده كرك
 بونلره و كرك اجسامك اجزای غیر متناهیة دن مرکب اولدیغنه قائل اولان معتزلی (نظام) ه
 قارشى اثبات ایدیه لك شی اجزایك الی غیر النهایه قابل انقسام اوله میة جنی مسئله سیدر .
 اولاً اخطار ایده لم كه؟ ایستر متناهی ایستره غیر متناهی اولسون ، هر عدد بالفعل غیر منقسم
 اولان آحاد حقیقیه یی مشتملدر . چونكه حقیقت عدد ، آحاددن مرکبدر . بالفعل منقسم
 اولان ده واحد دكل عدددر . آحاد اولقسزین متناهی ویا نامتناهی بر عدد تصویری ممكن
 دكلدر . اكر آحاد یوقسه عددده یوقدر . دیمك كه حتماً محدود و معین اولان جسمك
 اجزاسی عدد غیر متناهی فرض اولونورسه اونده آحاد متناهی بولونه جنی شبهه سزدر . بو
 آحاد آنه رق بعضیسی بعضیسنه ضم اولونورسه اجزای متناهیة دن مرکب بر جسم حاصل
 اوله جق دیمكدر . كورولیور كه نظامك ادعا ایتدیكى کلیت باطلدر . یعنی هیچ بر جسم
 نامتناهی اجزادن مرکب دكلدر . فی الحقیقه هر هانکی بر (ب) جسمندن متناهی سکنر
 آحاد آلمش اوله لم . بونلری هر طرفدن یکدیگر لرلیله تماس ایده لك صورتده بر لرلینه ضم
 ایده لم . طبیعیدر كه بوصولته اجزاسی متناهی اولان بر (ج) جسمی آله ایتش اولورزه
 (ج) جسمنك حجمی و اجزاسی متناهیدر . (ب) جسمنه كنجه ، بونك ابعادی متناهی
 اولدیغندن حجمی ده طبیعی متناهیدر . اجزاسی ایسه كرك (نظام) ه و كرك حكمایه كوره
 نامتناهیدر . حالبو كه بر جسم اجزاسنك تزییدی حجمنك ده تزییدی انتاج ایده جکی شبهه مزدره .

شوحالده (ج) جسمي حجمك (ب) جسمي حجمه نسبتې، (ج) جسمي اجزاسنك (ب) جسمي اجزاسنه نسبتك عيني اولقي ايجاب ايدر. حالبوكه (ج) حجمك (ب) حجمه نسبتې متناهي نك متناهي به نسبتې ديمك اولديني حالده (ج) جسمي اجزاسنك (ب) جسمي اجزاسنه نسبتې بالعكس متناهي نك نامتناهي به نسبتې ديمكدر. بونديجه ايسه فرضمه مخالف و باطلدر. هر زده انقسام اولورسه اوراده اعدادكده بولونه جنې و اعداد متناهيده اولديني كې اعداد نامتناهيدهده آحادك وجودي ضروري بولونديني تسليم ايديلنجه مقداري متناهي اولان بر جسمك غير متناهي اجزادن مؤلف اوله سيله جكني فرض ايتك احتمالي يوقدر. مكرله تداخل اجزاتجويز ايديلش اولسون. حالبوكه تداخل اجزاتك عدم امكاني مثبتدر. متكلمينك شوصوك دليلي بويوك برقيمت تاريخيه يي حائزدر. يونان فلسفه سنده آتوملري اثبات ايجون ايلري سورولش اولان دلائل آره سنده بوكا مماثل بر دليل يوقدر. فقط هند فلسفه سنده بوكا مماثل استدلالر كورولمكدهدر. متكلمين، مدعالرني اثبات ايجون داهبا باشقه دايملارده ايراد ايتملردر. بولردن بري شو صورته تقرير اولومقدهدر:

« حكمايه كوره نقطه حقيقي برشي فقط غير قابل انقسامدر. شو حالده نقطه اكر (جوهر) ايسه جزء لايتجزاتك وجودي ثابت اولش ديمكدر. چونكه هيچ بروجمله انقسام قبول ايتمين جوهر آنحق جسمك جزئي اوله بيلير. اكر نقطه جوهر دكلسه بالضروره (عرض) اوله جقدر. بوتقريده ايسه عرضك محلي غير قابل انقسام اولقي ايجاب ايدر. چونكه عكس صورتده (حال) كده انقسامي لازم كليز. بو محلي جوهر ايسه مطلوب ثابت اولش ديمكدر. عرض ايسه بونكده بر محلي اولقي ايجاب ايده جكدر. فقط محلك عرضيقي تسلسل ايده ميه جكندن نهايت بر جوهره منتهي اولقي ضروريدير. بوتقديردهده متناهي اولان بوجوهر جزء لايتجزادر. »

متكلمينك شو استدلالی او قدر برقيمتي حائز دكلدر. چونكه استدلال (نقطه) نك تصور آتمزدن مستقل بر حقيقت و موجوديتي اولديني يولنده بر (موضوعه Postulat) يه مستنددر. بونك ايجوندر كه متأخرين اوله (نقطه) نك موجوديتي، صوكرده غير قابل انقسام اولديني اثبات ايتك كې يكي بر طريق تعقيب ايتملردر. اجسامك وجودندن نقطه نكده وجودينه استدلالدن عبارت اولان متأخرين دليلي شو صورته تقرير ايديلور: « اجسامك موجوديتنده شبهه يوقدر. حالبوكه اجسام سطحلري واسطه سيله تماس ايدرلر. ايكي موجودك معدوم ايله تماسلري ضروري البطلان اولديغندن (سطح) كده.

موجود اواسی ضروریدر. موجود اولدینی ثابت اولان سطحلرك فصل مشترکی بولونان خطلرك ده عینی سیدن ناشی موجود اولملری طبیعیدر. (نقطه) موجودیتی ثابت اولان ایکی خطك کندیسیله تماس ایتدکلی غیر قابل انقسام بر امر ذی وضع اولدینه کوره جزء لایتجزانك وجودی نقطه ایله تحقق ایتش دیمکدر. بوندن باشقه، نقطه خطك، خطده سطحك، سطح ایسه جسمك طرفیدر. موجودك طرفی ده موجود اولق بر امر ضروریدر. نقطهك موجودیتی بونکله ده ثابتدر. »

جزء لایتجزانك وجودینی اثبات مسئله سنده اك زیاده مشایه فلسوفلریله چاپدشان متكلمین، یالکیز مدعالرینی اثباته چالیشمقله اکتما ایتمهش، خصملرینك استناد ایتدیکی اساسلری چوروتمکده بویوك براهمیت ویرمشلردر. اقامه ایتدکلی حجتلردن صوکنه جیسی بالخاصه مشایونه متوجه و دیگر لرلندن فرقلیدر. متكلمین بوصوك دلیل ایله الی غیر النهایه انقسامك نه زمان نه ده مکانك شرط لازم و مقتضای اولدینی تقرر ایتك ایسته مشلردر. چونکه مشایه فلسوفلری مادهك انقسامنی قبول ایچون فرض وادعا اولونان بوش شرط لازمه استناد ایدیورلردی. متكلمینك بوصوك دلیلی شو یولده تقرر ایدیلکده در :

« حرکتك موجود اولدینی بالضروره هرکس تصدیق ایدر. حالوکه حرکت یا حال حاضرده، یا کچمشده ویا کله جكده اوله بیلیر. بونلردن حرکت حاضردهك موجود اولدینی محققدر. چونکه حرکت حاضرده موجود اولمزه حرکت ماضیه و مستقبله ده موجود اولماق اقتضا ایدر. فی الحقیقه حرکت ماضیهك کچمشده اولق اعتباریله وجودی یوقدر. حرکت مستقبله ده هنوز تحقق ایتمه مشدر. بناء علیه اوده موجود دکلدر. اگر حرکت حاضرده ده موجود دکلدر دینلیرسه حرکتك اصلا وجودی اولماق اقتضا ایدر. حالوکه بونتیجه بالضروره باطلدر. شو حالده حرکت حاضردهك موجودیتی محقق دیمکدر. موجودیتی ثابت اولان حرکت حاضرده ؛ ولو فرضاً اولسون ؛ قابل انقسام دکلدر. چونکه قابل انقسام اولدینی تقدیرده اجزاء مفروضه دن بعضیسی اول ، بعضیسی ده صوکره اولق ایجاب ایدر. چونکه حرکت ضرورتاً غیر قارالداندر یعنی وجودده مجتمع الاجزا دکلدر. دیمك که حرکت حاضرده ایکی جزء فرض اولونورسه بونلرك اجتماعی مجتمع اوله جفتدن جزملرك هپسی برابر (حاضرده) اوله ماق اقتضا ایدر. بونتیجه خلف اولدینه کوره حرکت حاضردهك غیر قابل انقسام اولدینی تحقق ایتش دیمکدر. حرکت حاضرده کی حرکتك دیگر اقسامی ده غیر قابل انقسامدر. چونکه

حرکت ماضيه نك جزء لری آنات سابقه ده حاضره اولدقلری کبی حرکت مستقبه نك اجزاسی ده آنات آتیته ده حاضره اوله جقلردر . دیمك كه حرکت اجراء لایتجزادن مرکبدر . مکان یعنی جسم ده حرکت کبی اجزای لایتجزادن مرکبدر . چونكه حرکت مکانه منطبقدر . حرکتك هر جزئی از اسنده مكانك ده بر جزئی بولونمقده در . حرکتك اجزاسی غیر قابل انقسام اولدیفندن مکان تعبیر دیگرله جسم اجزاسنك ده عدم انقسامی ضروریدر . عکس تقدیرده یعنی مكانك انقسامی تقدیرنده و جزء لره منطق اولان اجزای حرکتك ده انقسامی اقتضا ایدر . حالبوكه بونك عکسی یعنی اجزاء حرکتك عدم انقسامی اثبات ایدیلشد . « .

(فخرالدین رازی) جزء لایتجزایی اثبات ایچون اقامه ایدیلش اولان دلیللر ك اکتوتلیسی بولادیفنی تصریح ایتمکده در . فقط دلیل تعمیق ایدیلدیکی صورتده نتیجه نك مقدمه تینی بك زیاده تجاوز ایتش اولدیفنی اعتراف ایتمهك ممکن دکلدر . ناصیل كه بو خصوص متكلمینك صوك دمدارلرینك ده نظر دقتی جاب ایلشد . (سید شریف جرجانی) دلیلك ادعا ایدیلدیکی قدر قوتلی اولمديقه اشارتله دیور كه : « حرکت ، یاقطع و یا توسط معناسنه در . حرکت قطع معناسنه ایسه اصلا وجودی یوقدر . توسط معناسنه اولدیفنی تقدیرده ایسه گرچه آن حاضرده موجوددر . فقط مکان و مسافه یه منطبق دکلدر . چونكه مسافه نك امتدادنجه حرکتك اجزایی یوقدر . بلکه حرکت حدود معروضه نك هر بر حنده موجوددر . شو حالده اجزاء لایتجزادن مرکب حرکت یوقدر » . فقط نه اولورسه اولسون متكلمینك شو صوك دلیلنده (زه نون Zeuon) صوفیزمنك آز چوق قوتلی برانعکاسی حس اولونمقده در . بوکا باقرق متكلمینك صوك دلیلنك ، علم كلامك انحطاطه باشلادیفنی زمانلرده یونان فلسفه سندن ملهم اوله رقی ینه اوفلسفه یه قارشی اقامه ایدیلش اولدیفنی تخمین ایده بیلیرز .

شمدی یه قدر ویریان ایضا حدن مستبان اوله جفی اوزره متكلمینك آتوم نظریه سی ، فیزیکده کی مبدألرینك نتیجه سیدر . آز چوق خصوصیتی حائز اولان متكلمین فیزیکی (جواهر فرده Les Atomes) و (خلا Le Vide) کی ایکی کله ایله خلاصه اولونه بیلیر . گرچه متكلمین سیستمی بو صورتله خلاصه ایدیلدیکی تقدیرده بو ایکی فکری ایلك دفعه اورتایه آنان (ده موقریت) مسلکی ایله متحد کورونورسه ده ایلری ده ویره جکمز ایضا حدن بو اتحادك ظاهری برشی اولدیفنی آکلاشیله جقدر .

متکلمینك جوهر ، عرض و جزء لا یتجزا حقنده کی فکرلری یالکیز اجسامه دکلر بلککه بالعموم جواهره شاملدر. حق اونلرک تلمیسه کوره روح بیله بوندن خارج دکلدره کلام مکتبیلری حقنده درین تدقیقانه بولونمش اولان فیلسوفلردن (ابن مأمون Maïmonide) ك دلائل الحائزین عنوانلی اثرنده شوسطرلر کورولمکده در: « متکلمین روح حقنده اختلاف ایتشلر در . رأی ارجحه کوره روح بدن انسانی ترکیب ایدن اجزای فردیه دن یالکیز برنده موجود عرضدر . بوجزه فرد ، بدنك اقسامندن اولدینی جهتله بوتون بدن ذی حیاتدر دینلمکده در . بعضیلرینه کورده ده روح اجزای فردیه لطیفه دن مرکب بر جسمدره شبهه سز بولطیف آتوملر کندیلرینه مخصوص اولارق برنوع عرضله روح اولورلر . بونلر بدنك آتوملریله قاریشمشلر در . »

شوسطرلر بزه آتومینمك متکلمینك افکاری اوزرنده ندرجه حاکم اولدینی آکلامتمکده در . اسلام اندلسده یتیشن یهودی فیلسوفی (ابن مأمون) ك بحث ایتدیکی رأی ارجح ، متکلمیندن استاذ (ابواسحق اسفرائینی) ایله پرولرینه عائددر . ایکنجی رأی ایسه (امام الحرمین) و طرفدارلرینك فکرلرینه توافقی ایتمکده در . بعض غریب واورثینمال فکرلریله تاریخ کلامده برموقع قازانان (ابن راوندی) نك سسوزلری ده متکلمینجه آتوم فکرینك نه قدر تعمیم ایدیلک ایسته نیلمش اولدینی کوسترمکده در . ابن راوندی دیورکه : « روح ، بر جوهر فرد ، بر جزء لا یتجزادر . روح موجوددر . چونکه بذاته قائمدر . لا یتجزادر . چونکه بساطلی تعقل ایتمکده در . متکلمین ، نظریه لرینی آهنگدار بر شکله صووق ایچون (عقل) ك محل قیامنك بیله بر آتوم اولدینی ادعا ایشلر در . ابن مأمون بونی : « متکلمین عقلی دماغك اجزاء فردیه سندن بریله قائم بر عرض عد ایشلر در . » فقره سیله خبر ویرمکده در .

متکلمین سیدستمنی واقفانه اجمال و بعضاً پك شدت وقوتله تنقید ایدن یهودی فیلسوفی ، بویستمك منشأی مسئله سنده یانیش اولدیندن کندیسندن صوکره کلن آوروپا مستشرقلرینه ده یا کش بریوله سوق ایتشدر . فی الحقیقه ابن مأمون بومسئله دن بحث ایدرکن دیورکه : « متکلمین فلاسفه قدیمه نك آراء وافکاری آره سندن آتوم نظریه سی و خلا مسئله سی کی کندیلرینه نافع اوله بیله جك اساسلری ایشلر در : حالوکه داها صوکره کلن فیلسوفلر ، بواساسلرک بطلاتی اثبات ایشلر در . » ابن مأمون بوسطرلرله جزء لا یتجزا نظریه سنك یونان قدیم فیلسوفی (ده موقریت) دن آلمش و حالوکه (ده موقریت)

فلسفه‌سنگ بالاخره (آرسطو) و پیرولی طرفندن ییقلمش اولدیغنی آکلاتمی ایسته مشدر. فقط متکلمین سیستمیه دهموقریت سیستمک تدقیق و مقایسه‌سی بوا دعالک اصابتسزلکنی کوسترمکده در. متکلمین سیستمی ایله اسکی فلسفی مکتبلر آره‌سنده مطلق برمناسبت آرامق لازم ایسه؛ بونی یونان فلسفه‌سندن زیاده‌قدیم هند فلسفه‌سنده بوله بیلیرز. متکلمینک افکار و نظاریاتی آره‌سنده هند آتومیزی ایله مناسبتدار نقطه‌لر، دهموقریت سیستمه نسبتله داهای چوقدر. روحی بر آتوم، برجزء لایتجزا عدایدن (ابن‌راوندی) بوخصوصده تمامیه هندک (وای‌سه‌شیکا Vaisesika) فیلسوفلرینه اتباع ایلمشدر [۱]. چونکه بوفلسفه‌نک مؤسسسی اولان (کانادا Kanada) ده روحی بر آتوم کبی تلقی ایلمشدر. کانادایه کوره (ماناس) ده شعور ایله متصف جانلی بر آتوم اولوب بوقوه‌یی شخسه ایصال ایتکده در [۲].

متکلمینک مدافعه‌ایتدکلی ته‌زله هند آتومیزی آره‌سنده کی مناسبتی تقدیرایده‌بیلیمک ایچون (کانادا) آتومیزمنی اجمال ایدن شو اوج ماده‌نک تدقیق کبفایت ایدر [۳]:

۱. — ماده‌یی تشکیل ایدن عنصر اول غیر متحیز وحساً غیرقابل ادراکدر.
 ۲. — بو نوعدن ایکی عنصر، شائی برصورت ظاهره، بسیط برحیز تشکیل ایدرلر.
 ۳. — برجسم صلب تکون ایده‌بیلیمک ایچون ابعادی معین اوج آتوم لازمدر.
- هند آتومیزمنک شونتایجی ایله متکلمین نظریه‌سی آره‌سنده کی قرابت نظرندن قاجیه‌جق قدر بارزدر. حالبوکه بوتون یونان فلسفه‌سنده بومعاده آله‌بیله‌جک تک برقصیه‌یوقدر. کرک (ده‌موقریت)، کرک (تیهیکور) و کرک (آرسطو) و (افلاطون) فلسفه‌لرنده (حیز)، ماده‌نک غیرمنفک بر وصفی کبی تلقی اولونمشدر. دیمک که آوروپالی مؤافلردنه بعضیلرینک یابدینی وجهله متکلمین سیستمی یونان ترادیسیونه ربطایتمک حقیقته‌موافق و علمی برشی دکدر. بوکا مقابل متکلمین نظریه‌سیله هند آتومیزی آره‌سنده برمناسبت بولوندیغنی قبول ایتمک ایچون کافی سببلر وارددر.

[۱] (وای‌سه‌شیکا Vaisesika) اسمی سانسقریت لساننده (فرق) معناسی افاده ایدن (وی‌سه‌شا Vishesha) افظندن مش‌تقدرد. هند آتومیزمنک مؤسسسی اولان فیلسوف (کانادا Kanada) نک مه‌تودی جواهر و اعراضی تحلیل‌ایده‌رک فرقرلینی کوسترمک اساسنه مستند اولدیقتدن مذهبه (وای‌سه‌شیکا) نامی ویریلشدر.

[۲] کانادا فلسفه‌سنده (ماناس Manas) حس صمیمی دی‌کدر.

[۳] Leopold Mabilleau, Histoire de la philosophie Atomistique.

فقط اونو تمامق ایجاب ایدر که متکلمینک بو نظریه ایله واصل اولمق ایسته-کاری غایه (ده موقریت) کی (وای سه شیکا) فیلسوفلرینک ده غایه لرندن بالکیله فرقلیدر. هر حاله متکلمین نظریه‌سی آرسطو مسلکی ایله مناسب‌دار اولدینی کی اسکندریه و سریانی (تألیفه Le syncrétisme) سنک آرسطو فلسفه‌سنه ویردکاری اشکلدن برینه بورونمک صورتیله اولسون بوسیستمه تقرب ایتشده دکلدر.

متکلمین عالمک و عالمده موجود اولان هر شئییک یکانه فاطر و ناظمی، یکانه خالق و حافظی (الله) اولدینی عقیده‌سنی تأسیس ایتمک غایه‌سنی تعقیب ایتش اولدقلرندن پک طبیعی اوله رق عالمک علل وجودینی الله ارجاع ایتمک مساعد بر طریق آرامش لردر. بو نتیجه واصل اوله بیلیمک ایچون تعقیب ایدیه جک اک مساعدیول، کائناتک تکنونده عنصر مادینک حصه‌اشتراکی صوک حدینه قدر آزالتمه مساعد بر طریق اوله جفنده شبهه یوقدر. چونکه ماده‌نک تکنونده تأثیری بر طرف اولنجه موجودیت و انتظامنه شاهد اولدیغمز عالمک کائناتدن متعالی بر مبدع و ناظمی بولوندینی بالضروره ثبوت بولش اوله جقدی. حالبوکه (آرسطو) سیستمی تکنون کائناده ماده ایله (عقل متعال L'intelligence suprême) آراسته ابتدائی واصلی بر اشتراک لزومنی قبول ایتمک صورتیله اشیانک مبدائی بر (ثانیت Dualisme)، ربط ایدیوردی. آرسطونک پیرولی ایسه بو حصه‌اشتراکی غریب بر صورتده آرتیر مشلردی. بولردن (اسکندر آفرودیسی) ماده‌نی وجودک مبدأ حقیقیسی عد ایده جک قدر ایلری کیتمشدی. حتی ماده (ابن رشد) فلسفه‌سنده بیله آرسطو سیستمده کندن زیاده بر قطعیتله تمیز و توصیف ایدیلشدر. فی الحقیقه (ابن رشد) ه کوره کندی تعبیر لرنبجه (هیولاء) دیدکاری ماده یالکیز خارجدن کان (صورت) ی قبوله مساعد بر شی دکلدر. بالذات صورتده بالقوه هیولاده مند مجدر. مشائیه فلسفه‌سنده طبیعت اللهدن مستقل بر موجودیه مالکدر. الله، آنجق طبیعتک اعماقندن چیقان فاعلیتک ناظمیدر.

متکلمینک آتومیزمی ایسه مشائیه سیستمه کلیاً منافی بر استقامت آلمشدر: متکلمین آتومیزمنده ماده آنجق خارجی بر تأثیر ایله اتصال و انفصال، تعبیر دیکرله تکنون و تفسد ایده بیلن اجزای عاطله یه ارجاع ایدیلش اولدیغندن (جوهریتی La substantialité) محافظه ایتمکده ایسه ده بنفسه تکنون (La spontanéité) قدرتی، مختاریتی (L'autonomie)

وافيتنى (La suffisance) كاملاً غائب ايتمشد. موجودات مشخصه‌نك كافه‌سى بر مؤلفيت ، بر اتصال محصوليدر . هر تألف ده اراده الهيه‌نك تعلقنه وابسته در . كوروليور كه متكلمين سيستمنده ماده بر علت متمایزه اولماق اعتباريله هيچ، اينديريلش ، هر شأن ، هر حادثه ، هر تكون و فساد ، اللهه ارجاع اولونمشد .

فقط ، آتوم نظريه‌سنگ تمام اوله بيلمه‌سى ايجون آتوملرى تكوين ايدن خالقيت ، آتوملرك موجوديتلريني محافظه ايدن حافظيت فعلى كافى دكلدر . صانعه بوفمللرى قبول ايتمكه آهنگ كائنات ايضاح ايديش اوله من . نظريه‌نك تام اولمى ايجون بوايكي فعله انضماماً صورت دائمه مؤثر بر ناظميت فعلنك قبول ده ايجاب ايدر . چونكه بي شكل عناصرك تألفي ايله اشيا نك اكتساب ايتديكي قوانين و صور آنجق ناظميت فعليله ايضاح اولونه بيلير .

متكلمين ، آتوميزمك منشأ هندستانه چيقان شكنى قبول ايتمكه غايه‌لرينه واصل اوله نك يولنى بيلدكلرينى اثبات ايتمشلردر . التزام ايتدكلرى بونظريه‌نى بالا خره باشقه بر شكمده اولماق اوزره يونان فلسفه‌سنده بولمشلردر : فقط يونان آتوميزمى كندى غايه‌لرينه اويغون اولديغندن بوندن بك آز استفاده ايتمشلردر . وقتيله (ده موقريت) آتوميزمى ناصيل (آرسطو) طرفدارلرينك شدتلى تهاجمه معروض قالمش ايسه متكلمينك جزء لايحجاسى ده آرسطو فلسفه‌سى التزام ايدن اسلام فيلسوفلريله دائمى بروسيله نزاع اولمشد .

متكلمينك داها ايلك دوره لرده بيله آتوم نظريه‌سنگ شرائط و مقتضياتى اطرافيله احاطه ايتدكلرى آكلاشيلمقده در : آتوم ، فوق العاده كوچوك اوله جفندن حساً ادراك اولونامامسى طبيعى اولديغندن (قائاده) و (ده موقريت) كجى متكلمين ده جزء تجزائك آنجق عقلاً ادراك اولونه بيله جكنى قبول ايتمش ، صوك درجه رقيق اولان آتوملرك قواى ضعيف بولونان حواس ايله ادراك اولونه ميه جفته حكيم ايتمشلردر . بوده كوسترييور كه متكلمين آتوملرك اوصافنه حواس و تجربه ايله دكل عقلاً استدلال اولونه بيله جكنى بك كوزل احاطه ايتمشلردر . آتومك اوصافندن برنجيسى غير قابليت انقسامدر . (ابن مأمون) دييور كه : « متكلمين عالمى تشكيل ايدن اجسامك اجزاء صغيره دن مركب اولدينى فكربى مدافعه ايتمكه در . اونلره كوره بوجزلر صوك درجه رقيق اولدقلرندن انقسامه اصلا قابل دكلردر . » ابن مأمونك طرز افاده‌سى غير قابليت انقسام مسئله‌سنده متكلمين آره‌سنده اختلاف و مناقشه ظهور ايتمه مش اولدينى ظنى ويرمكه در . فقط (فخرالدين

دازی) نك (محصل) ده کی بیاناته نظراً قابلیت انقسام مسئله سی ارباب کلام آرمسندمه کورولتولی مناقشاته زمین اولمشدر :

جمهور متکلمینه کوره اجسام الی غیرالهایه قابل تقسیم دکلدرد . انقسام متناهی در . صوک جزئر ایسه اجزاء لایتجزادر . متکلمین اعتزالدن مشهور (نظام) ایسه اجسامک بالفعل اجزادن مرکب و جزئرک غیرمتناهی اولدیفنی قبول ایتک صورتیله جزء لایتجزائی انکار ایلشدر [۱] . متکلمیندن مشهور (شهرستانی) یه اسناد ایدیان اوچونجی بر رأیه

[۱] بعضی مسئله لده سرستی افکاری ومسالك فلسفه یه فضلہ میلانی اعتباریله یالکز متکلمین سنیه نك دکل معتزله نك بیلہ شدتلی مجوملرته هدف اولان (نظام) ك جسم ، جوهر و عرض حقنده کی فکری اوریزینال بر ماهیتی حائر در . نظام دیورکه « اجسام و جواهر اعراض مجتمعه دن عبارتدر . چونکه جواهرک هسی نفس جوهرک صفاتی اولان تحیز ، قیام بالنفس و قبول اعراض ده مشترک اولق اعتباریله متجانسدر . حالبوکه جسملر مختلفدر . دیمک اجسام جواهر مؤتلفه دن عبارت دکلدرد . اجسام جواهر مؤتلفه دن مرکب اولسه ایدی متائل اولمری ایجاب ایدردی . مادامک اجسام جواهر مجتمعه دن عبارت دکلدرد احوالده اعراض مجتمعه دن عبارت اولسی ضروریدر . ثانیاً جوهرله عرض متلازمدر . نه زمان جسم و یا جوهر بولونورسه اعراض ده بولونور . جوهر منتفی اولدیفنی تقدیرده عرض ده منتفی اولور . بالعکس اعراض بولونه جق اولورسه جوهر ده بولونور . عرض منتفی اولدیفنی صورتده جوهر ده منتفی اولور . بونلازم اثبات ایدیورکه جواهر و اجسام اعراض مجتمعه دن باشقه برشی دکلدرد . »

اجسامی اعراض مجتمعه عد ایدن نظام جسملرک بالفعل اجزادن مرکب و بوجزئرکده غیرمتناهی اولدیفنی ادعا ایلشدر . بویکی ادعا آرمسندمه تضاد یوقدر . چونکه نظام نظرنده حقیقی معناسیله عرض آنجق حرکتدر . اجسامی تشکیل ایتدیکنی قبول ایلدکی اعراض ایسه برنوع جسم مایتمنده در . نظام جزء لایتجزائی انکار وانقسامک الی غیرالهایه دوام ایدمککئی ادعا ایلدکی زمان ایلک اول استاذی (ابوالهذیل الملاف) ك انتقادینه اوغرامشدی . ابوالهذیل ، اجسامک الی غیرالهایه قابل انقسام اولدیفنی ادعا ایدن تلیدینی بر قارنجه نك بر قایابی باشند باشه قطع ایتسنی ایلری سورهرک الزام ایتک ایسته مشدی چونکه دعوا دوغرو اولدیفنی تقدیرده بو مثالده اولدیفنی کی نامتناهینک متناهی طرفدن قطع اولونماسی لازم کلکده در . نظام بوعراضدن قورتولق ایچون قارنجه نك قایاک برقمینی یوروهرک و برقمینی ده صیجریارق قطع ایلدکیکی ادعا ایلشدر . نظامک مشهور (طفره) سی بودر . روتشکن وقاتود شعاعلرینک کشفندن صوکره ارباب فنی اشغال ایدن رادبو آتیف جسملر و بالخاصه (الکترون) و (ایون) نظریه سی اجسامی اعراض مجتمعه دن عبارت عدایدن نظامی تأیید ایتکده در . فی الحقیقه بو صوک نظریه یه کوره ماده وقوت تمیز دیگرله جسم و عرض عینی بر شیک مختلف ایکی شکندن عبارتدر : ماده قدرت مدخره نك شکل ثابت و متوازنندن ، حرارت ، ضیاء ، الکتریک ایسه عینی قدرتک اشکال متحرکه و غیرمتوازنسندن عبارتدر . ماده ، کندیسنی تشکیل ایدن آتوملرک تدربجاً (ایون) . انحلال ایتسبله ماده لکدن چیقارق طاقیلوب محو اولقمده در . ماده نك بوانحلالی

کوره ده جسم غير غير ميگدر. فقط انقسامات متناهييه قابلدرد. بوفکره نظراً جسمك اجزاسی بالقوه و متناهييدرد.

قابليت انقسام حقهده کی شو مختلف نقطه نظرلرک وجودی اثبات ایدیورکه متکلمين آره سنده مسئله عقلاً مناقشه ایدیلش، و مشايه مکینه مقابل بر معناده فصل ایدیلشدر. صوڪ حد انقسام اولان: جزء لايتجزا لرك هیمی بربرلینه مائل و مشاهدرد. آره لرنده هیچ بفرق یوقدر. بالجله اجسام بسیطه مائل اجزای فردیه دن ترکب ایتش اولدقلری ایچون بربرلرندن آنجی اعراضلری واسطه سیله تمایز ایدرلر. جزء لايتجزا لر ایچون قبول ایدیلن عینیت اصلیه منفی بر ماهیتده در. چونکه ایلری ده ایضاح ایده جکمز وجهله آتوملر کندیلرینه بر هویت مخصوصه ویره جک قید و تعین دن بالکلیه محرومدر. آتوملرک ته وزنی، نه شکلی، نه ده حیزی یوقدر. ایشه متکلمينک جزء لايتجزا نظريه سی بوضورتله درکه وهله اولی ده پک زیاده مشابعت عرض ایتدیکی (ده موقریت) نظريه سندن حس اولونه جق درجه ده آریلنده در. متکلمينک قبول ایتدیکی آتوملر، جواهر محضه در. بالجله اوصاف و افعال الهک اراده ازلیه سیله متصف قیلدینی عوارضدر. شو صوڪ فقره لرده کوسترینورکه متکلمينک جزء لايتجزا لريله (ده موقریت) ک آتوملری آره سنده بر مماثلت و مشابعت یوقدر.

علم کلامده آتوملره عائد بالجله خصوصات میزه الله اسناد ایدیلش اولدیفندن بو آتوملرک صورت قطعيه ده کمیتدن عاری و بسیط اولملری ضروریدرد. دیمک که متکلمين آتومیزمنده؛ (ده موقریت) نظريه سنک عکسنه اوله رق؛ وجودی ماده جسم ده نابدید اواشدر.

(ابن مأمون) ک شو فقره سی بوجهقی دها زیاده تنویر ایتکده در. جزء فردلردن هربری صورت قطعيه ده کمیتدن محرومدر. فقط بربرلریله بیرلشنجه حاصل اولان هیئت مجموعه برکیمته مالکدر. وازمان بر جسمدر. «متکلمين آتومی کمیتدن محروم اولدینی کی (بعد Etendue) دن ده محرومدر. دلائل الحائرین ده بوخصوص «جوهر فرد هر نه قدر بوضع معینی حائز بولونورسه ده بر حیزده دکدر.» فقره سیله افاده ایدیلشدر.

متکلمين نظريه سنک حائز اولدینی قیمت شایان تدقیقدر. چونکه بونظریه نری حذرتمک ماده نامی آلتنده یاد ایدیلن توزان حالندن چیقارق ضیا، الکتریک،... کی غیر متوازن حالاته انقلابی انتاج ایتکده در.

بالجمله اوصاف ذاتیه دن متجرد اولان آتومك صوك تحلیل ده طبیعتی نه اولدیفنی دوشونمکه سوق ایلدیکی کبی متكلمينك دائماً جزء لا یتجزیه ویردکاری (جوهر) اسمنه حقیقه^۱ مستحق اولوب اولدیفنی آراشدیر ماضی ده مستلزمدر . باقیلیرسه جوهر ك وصف میزی زمانده استمرار اولوق ایجاب ایدر . حالبوکه متكلمينك تصور ایتدکاری جزء لا یتجزیه بومعنايه کوره جوهر اسمی ویریه من . متكلمين سیستمنده ابعاد کبی زمانده آتات دینیلن غیر قابل انقسام اجزایه آیریلشدر . خلق اولونان هر آتوم بر آن دوام ایتمکدهدر . استمرار آنجق فعل خالقك تجددیه اولمدهدر .

ابن مأمون متكلمينك بونظريه‌سی آرسطونك مكان، زمان و حرکتك توافقی نظریه‌سیله علاقه دار کوستیررکن شوصورتله بیان مطالعه ایتمکدهدر : « آرسطویه کوره مكان ، زمان و حرکت آره‌سنده برنسبت مقابله واردر . بونلردن بری انقسام ایدرسه دیکرلری ده سیاناً وعینی نسبتده انقسام ایدرلر . متكلمين آرسطونك بوفکرینی [۱] تعمق ایتدکن صوکره آکلامشلردی که اگر زمان متمد والی غیرالنهايه قابل انقسام ایسه بوندن کندیلرینك لایتجزا عد ایتدکاری جزؤكده بالضروره انقسامی لازمکله جکدر . عینی صورتله اگر

[۱] آرسطو، فزیکنده متمد اولان شینك اجزاء لایتجزادن مرکب اوله میه جفتی ایضاح و کیتك یعنی مكان ، زمان و حرکتك امتداد و قابلیت انقساملرینی تقریر ایدرکن شوفره‌نی قید ایتشدر : « بواج شئ ، متمد ، متقابل بر رابطه ایله یکدیگرینه بلغیدر . بونلردن بری حقنده اولان دیکرلری حقنده واقعدر . » آرسطو پیرولی « کم متصل غیر قارالذات ، یعنی وجودده مجتمع الاجزا کیت متصله دیکرلری زمانی « فلك اعظمك مقدار حرکتیدر » یولنده تعریف ایتشلردر . متكلمين بوصورتله تعریف اولونان زمانی انکار ایتشلردر . فقط کندیلری ده زمان حقنده متحد بر تعریف سرد ایدمه مشلردر . قدماى اشاعریه کوره زمان ، « متجدد معلومدرکه اونکله ، ایهامی ازاله ایچون؛ متجدد مبهم تقدیر اولونور » . متجدد خارجه موجود اولدیفندن بوتریفه کوره زمانده خارجه موجود اولوق ایجاب ایتکدهدر . متكلمين اشاعره دن ارسطو مسلکنه اهمیت ویرن و بو اعتبارله اهل تحقیق عنوانی آلا نلره نظر آرده زمان ، « متجدد دن منتزع اولان امتداد موهومدر » . بوتریفه کوره زمان خارجه موجود دکدر . آنجق نفس الامرده موجوددر . خارجه ایسه طالع وجودینه تابیدر . طالع اول زمان یوقدر . زمان طالع برابر و طالع وجودیه موجوددر . بوعتبارله درکه متكلمين زمانك ده حادث اولدیفنی قبول ایتشلردر .

متكلمين حرکتی ، (حرکت بمعنی القطع) و (حرکت بمعنی التوسط) ناملریله ایکی معناده ایتشلردر . حرکت بمعنی القطع ، « احیاز متتالیه ده حصولات متعاقبه » دیمکدرکه بوده حیز سابقه نسبتله خروج ، حیز لاحق نسبتله ده دخولدر . شمله جواله‌ك حرکتی ، حرکت بمعنی القطعدر . متحرک شمله ، مسافه‌نی سکونسز قطع ایتدیگندن بونوع حرکت، بمعنی القطع دینیلشدر . حرکت بمعنی التوسط ایسه ، « وسطده‌کی کونده حصولدن صوکره حیزده حصول » در .

بعدك امتدادی قبول اولونورسه لایحزا فرض اولونان آن زمانك ده انقسامی قبول ایتك مجبوری حاصل اوله‌جقدر . . .

متكلمینك زمان و بعد آره‌سنده‌کی مناسبته باقارق زمان نظریه‌لرینی بعده‌ده تطبیق ایتك قالشمش اولملری احتمالدن بعید دكلدر. بوا احتمال بولونمقله برابر آرسطونك زمانله حرکت آره‌سنده تأسیس ایتش اولدینی تشابه و تمثالی متكلمینك قبول ایتمه‌مش اولدقلری ده معلومدر. آرسطو و طرفدارلرینك زمان ، امتداد حرکتك مقداریدر ، یولنده‌کی تعریفلری ده متكلمینجه قبول ایدیله‌مشدر . ارباب كلام بالعکس بوتعریفك استداد ایتدیکی امتدادی انكار ایتشلردر .

آکلاشیلدیفنه‌کوره متكلمینجه موجود مادیك امتداد مناسنده‌تحدیدی داهازیاه (الله) مفهومه مربوطدر. متكلمین ، آتومی مخلوق‌الهی اولمقله برابر بدانه برکیفته ، هرهانکی بروصفه مالک‌کی قبول ایتمه‌شلردر . متكلمینه‌کوره آتومك هرآنده‌کی تبدل و فعالیت مخلوق‌الهیدر. محبا بوتلمقی به باقارق؛ متكلمین آتوملری جواهر حقیقه‌دكلدر؛ دنیله‌بیلیرمی؟ بوسواله مثبت جواب ویره‌بیلیمک ایچون یالکز بوتلقی کافی دكلدر. آتومك اعراضه محل قیام و الماسی ده لازمدر. حالوکه متكلمین سیستمنده آتومك بذاته قیاملری ممکن اوله‌میان اوصاف و اعراضه محل اولدقلری تصریح ایدیلشدر . آتومك بوبولده‌کی تلقیسنه استنادایدن متكلمین نظریه‌سی ، (ده‌قارت) نظریه‌سنه پك زیاده مشابته عرض ایتكده‌در. بونظاریه‌اون یدنجی عصرمدتجه (خلقمت مستمره La Création Continue) نامی آلتنده آوروپاده عمومیتله قبول ایدیلشدی .

متكلمینجه هیچ برعرضله متصف اولیان بر جسم ، یاخود جوهرسز بر عرض ، عقلك قبول ایدیه‌یه‌جکی غیرممکن برشیدر . نه جوهر عرضه ، نده عرض جوهر انقلاب ایده‌منز . شوالده متكلمین نظرنده ماده‌هیچ برزمان برامکان محض تلقی ایدیلش دكلدر. بالعکس ماده دائماً برطور ایله معین و مخصص و وجودی بر وصف ایله متصفدر . (ابن مأمون) ك متكلمینه اسناد ایتدیکی شو : «مقابل ایکی عرضدن جوهر آنجق برینی قبول ایدر . بالفرض برجوهرده عرض حیات یوقسه اونده عرض موت بولونمق ضروریدر . جوهرده یا حرکت و یا سکونت ، یا اتصال و یا انفصال واردر . اعراضدن بعضیلری ده یکدیگریك تابعیتدر. عرض حیات بولوندینی تقدیرده علم و یا جهل ، اراده و یا خلاقی ، قدرت و یا عدم قدرت ، ادراك و یا مقابللرندن بری‌کی بعضی نوع اعراضك ده وجودی الهیات مجموعه‌سی صافی ۱

ضرورت کسب ایدر « فقره لرینه نظراً بو اتصاف علی الاطلاقده دکلدر . بلکه بر قید و ترجیح ایله مقیددر .

متكلمينه قبول ایدیلن اساسلردن بری ده اعراضك آنومله قیامی و اوندن انفکاک ایدمه‌سی کیفیتی در . دیمك كه متكلمين هر هانکی ر جسم ده بولونان اعراضدن هیچ برینی اوجسمك هیئت مجموعه‌سه مخصوص عدايه مشلردر . بالعکس اولرجه عرض جسمك هیئت مجموعه‌سیله دکل بلکه جسمی ترکیب ایدن جزء لایتهجز الرک کندیلرله قائمدر . مثلاً بر قار طوپنده کی بیاضلق یالکیز بو طوپك هیئت مجموعه‌سندن دکلدر . بلکه بو طوپي تشکیل ایدن جزء فردلردن هر بری بیاضدر . اجزای فردیه بیاض اولدقلری ایچون ، بیاض آنوملردن مرکب اولان هیئت مجموعه‌دهده بیاضلق وارددر .

متكلمين جسم متحرك حقدهده عینله بویله دوشونمشلردر : حرکت ایدن بر جسم ده متحرك اولان آنوملردر . بونك ایچوندر كه جسمك هیئت مجموعه‌سی ده متحركدر . حیات بیلله بویله تصور اولونمشدر : ذی حیات بر جسم ده آنوملردن هر بری حیادارددر . حس ایدن بر هیئت مجموعه‌ك آنوملردن هر بری حساسیتله متصفدر .

متكلمينك بوادعاسنه وقتيله شویله براعتراض سرد ایدیلشدی : « شدتلی بر زنكله متصف اولان بر چوق معان و احجار توز حاله افراغ ایدیلدکلری زمان رنكلرينك آزالدینی کورولمکدهدر . کذا لك بر حیوانك کسان عضوئده آرتق حیات قالمادینی بالمشاهده ثابتدر . رنك و حیات آنوملرله قائم اولسه‌لردی طبیی بویله اولمازدی متكلمين ، اولدقجه قوتلی کی کورون بواعتراضه ، اعراضك مستمر اولدینی بولنده بر جواب ویرمشلردر .

کورولور كه متكلمين حقیقی جوهر اوله‌رق یالکیز آنوملری قبول ایتمشلردر . اجسام مرکبیه ، ضعیف اولان حواسمرك آنحق کتله‌ی تمیز ایدمه‌سیله‌سی نتیجه‌سی اوله‌رق ؛ برمنظره مخصوصه آلان اعراض کی باقشلردر . گرچه شو نتیجه‌دن متكلمينك یونان فیلسوفلرينك اثرینی تعقیب ایتمش اولدقلری کی برشی آکلاشیامقدهدر . فقط ، حقیقت حال هیچ ده بویله دکلدر . متكلمين سیستمی تعمیق ایدیلدکجه کلمات و اشیاك بوس بوتون باشقه برکسوه کیدکلری کورولمکدهدر . فی الحقیقه بوسیستمده جوهری تمیز و تمیز ایدن عرض ایکی آنده مستمر دکلدر : عرض خلق اولونور اولونمز زائل اولمقده ، برینه الله عینی نوعدن دیگر بر عرض یاراقمقدهدر . بوده عینی صورته زائل

اولونجه الله بر اوچونجيىنى ابداع ايتمكده در. بو حال ، اللهك بو نوع عرض وجوهرك درامنى اراده ايتديكى مدتجه توالى ايدوب كيتمكده در . خلاصه الله بو جوهرده باشقه بر نوع عرض خلقى اراده ايدرسه اونى ياراتير ، اراده ايتديكى تقديرده عرض خلق ايتمز . بو جوهركده موجوديتى منقطع اولور . بوانقطاعده موضوع بحث يالكز جوهرك محل اولمى دكلدر . انقطاع جوهرك ذات وماهيتنه شاملدر . متكلمين بر جسمك طبيعت وماهيتنك او جسمك شو ويا بو عرضله اتصافى استلزام ايده جگنى يعنى بر ماهيت اشيا بولونديغنى قبول ايتمه مش اولدنلرندن بالضروره بو نتيجهيه واصل اولمش ، عرض خلق ايديلديكى زمان جوهركده موجوديتى منقطع اوله جغنى قبول ايتمشلدر .

ابن مأمونك نقل ايتديكى زيرده كي محارره آرسطو پرولرندن بر اسلام فيلسوفى ايله بر اسلام متكلمنك قرون وسطى ده ناصيل دوشونكلرينى كوسترمك اعتباريله شاين نقلدر :
متكلم . — بچون ده ميرى صوك درجه قاتى وسياه رنكده تره ياغنى ده صوك درجه يوموشاق وبياض رنكده بوليورز ؟

فيلسوف . — چونكه (صورت) لرى اويله افتضا ايتمشدر .
مشايه فلسفه سنك شكل ايضاحنى كوسترن بوجوابه قارشى متكلم بر وجه آنى مقابله ايله يوقاريدنبرى تفصيل ايتديكمز نظريه لرني اجمال ايتمكده در :

متكلم . — ظن ايتديككز كي جوهرى تقويم وادندن جواهر متنوعه ابداع ايده جك (صورت) ديه برشى يوقدر واوله ماز . هر برده وار اولان آنجق اعراضدر . دميرله تره ياغلك جوهرلرى آره سنده هيچ برفرق يوقدر . هرايكيسى ده تاميله ممائل اجزاي لاي تجزادن تركب ايتمشدر .

متكلمك مدافعه ايتديكى بو (تهز) طبيعتيله شو نتيجهيه منجر اولمقده در : « بالجملة جواهر ، بر برلرينك عيى در . بوتون جواهر واعراض آره سنده يكانه وعيى مناسبت واردر . هرهانكى بر جوهرده ، هرهانكى بر عرضى قبول خصوصنده جواهر سائر دن فضله بر قابليت واستعداد يوقدر . عينيله هرهانكى پر آتومده حر كته سكونتدن ده ازياده قابليتلى دكلدر . آتوملك بر برلرينه نسبتله مثلاً عرض حياتى ويا عرض ادراك وحساسيتى قبول خصوصنده اصلا رجحانلرى يوقدر . »

فقط بو نتيجهيه كوره آرتق (جوهريت) دن بحث ايديلمكه محل قاليورمى ؟ نظريه تعميق ايديلدكجه بو سؤال ده ازياده وضوح وقطعيت قازانمقده در : فى الحقيقه متكلمين

نظريه‌سندۀ اعراض ايله جواهر آردسندۀ برعلاقه اولمديني کي بالذات عرضلر آردسندۀ ده هيچ بر رابطه يوقدر، ثابت و ضروري هيچ برعلاقه اولملي بر برلرينه قيرب ائتمه مکده در. شو حالده بر جوهرک کندينه مخصوص بر طاقم اعراضی اوله بيله جکندن و بونلر واسطه سيله اعراض ثانيه يي قبوله استعداد کسب ايدۀ جکندن بجه محل يوقدر. چونکه متکلمينه کوره عرضک عرضله قيامي جائز دکلدرد.

متکلمين تألف و ترکبکده طبيعت اشـياده بر موقعي اوله بيله جکني صورت قطبيه ده رد ائتمش لردر. قبول ايتدکاری قضيه لره کوره برلشمش اولان آتوملر عددينک آز ويا چوق اولمسي بر اهميتي جائز دکلدرد. چونکه عرض آتوملرک هر برنده موجوددر. جوهرک بر عرضي قبول قابليتک آز ويا چوقلفنده آتوملر عددينک هيچ بر تأثيري يوقدر. هر آتومده بولونان عرض اونک ديگر عرضلري قبولي ايچون بر استعدادي موجب دکلدرد. کور و ليورده که متکلمينک شوتلقيسنه کوره يالکـز جوهريت دکل عيني زمانده (عليت) ده غائب اولمقده در. چونکه نظريه ده اعراضک تعاقبي ضروري دکلدرد. تعبير ديگرله عرضلر بر برلريني اسلزام ائتمه مکده در. ديمک که متکلمينک آتوم نظريه سي نهايتده (ده موقريت) ک (ميخانيکي ايجايه Le Déterminisme mécanique) سيستمی اساسندن يقان بر شکه منجر اولمقده در. کر به متکلمينه کوره ده بعضي شأن و حادثه لري، ديگر بعضي شأن و حادثه لر ولي ائتمکده در. فقط بوتعاقب (سنه الله) اولوب منحصر آ اراده اللهيه ايله وقوعبو لمقده در. (بن مأمون) ک شو سطرلري بونقطه يي پک کوزل تنوير ايدنيور: «متکلمينه کوره قيرمزيه تلوبن ايديان بر قوماشي حقيقته تلوبن ايدن بوياجي دکلدرد. بوياجي يالکـز قوماشي قيرمزي رنگه برلشدير مشدر. بواحادی متعاقب قوماشده قيرمزي رنگي خالق ايدن الله در. کذک قلمي حرکت ايتديرن انسان دکلدرد. چونکه قلمده تولد ايدن حرکت اللهک قلمده خلن ايتديکي بر عرضدر. آلك قلمک حرکتنده حقيقي بر تأثير وعليتي يوقدر. مؤثر اولان هيچ بر جسم يوقدر. هر خصوصده فاعل و مؤثر حقيقي اللهدر.»

خلاصه متکلميندن بويوک برا کثريته وبالخاصه اشاعره يه کوره شوشي ديگر بر شيتک علت حقيقيه سيدر، دينيله مز. بو قسم متکلمينک نقطه نظرلري ايله مشهور (مالبرانش Malebranche) ک (علت عاديّه Les causes occasionelles) نظريه سي آردسندۀ محسوس بر مشاهبت اولديني قابل انکار دکلدرد. بويکي نظريه يي بر برلرندن آيران يکانه فرق شودر: مالبرانش بر طرفدن روح بشر ايچون وحدت واستمرار ديگر طرفدن ده قوانين

عمومیه قبول ایتیکده در. مالبرانشه کوره الله بو قانونلره عالی تشکیل ایدن شئون و حادثاتی اداره ایدر .

متکلمینک علیت و جوهرینی انکار ایدن بو نظریه‌سی تنقیده چالیشان غرب مؤلفلرندن بعضیلری ، اونلرک بو نظریه ایله بوتون حقایقی ، بوتون علملری حتی بالمله عقیده‌لری ابطال ایتدکرینی ادعا ایشلردر . فقط ، بواضا نظریه‌نک حقیقه تعمیق ایدیلش اولدیغنی کومتر مکه در . چونکه متکلمینک موجودات مخلوقده جوهریت و علیتی انکار ایتکله عالم ده بالفعل هیچ بر استمرار و یا هیچ بر نظام و انتظام یوقدر دیمک ایسته مدکاری بدیدیر . اسلام فیلسوفلری کبی متکلمین ده عالمده کی استمرار و نظامی تصدیق ایتکده در . فقط اونلر بو استمرار و نظام مبدائی اشیاده دکل (خالق) ده آرامش لردر . متکلمینه کوره « اشیایه هر آن علل وجود ایله وجود ویرن و اونلری کیفیت وجود ایله محافظه ایدن اللهدر . »

متکلمین نظریه‌سی بوضورتله افاده ایدیلنجه بحث ایتدیکمز انتقاد چورویه چکی کبی بو نظریه (ده قارت) ک اصول فلسفه‌سته ده اولدجه تقریب ایدیلش اولور . ده قارت اصولنک فلسفه‌ده مهم بر موقع طوندینی کیفیتیی ایسه مستغنی ایضا در .

خلاصه متکلمین جواهرک مشترکاً وجود لرنده و یا حادثه لرنک تعاقبنده تلازمی اسکار ایتمه مشلردر . حتی بو خصوصده مبهم و ترددلی بر افاده بیله بولونما مشلردر . یالکیز بونلر علیت و یا جوهریت نظامنه توفیقاً تعاقب ایدن حادثه لری شئون و اشیانک لازم غیر مفارقی کبی طائیه مشلردر . بلمکه بونلری عادت جاریه عدا یتش ، سنت السیه ده تبدل اوله میه جنی حقه‌ده کی قناعتدن متحصل (احتمال) و (قابلیت) استناد ایتدیر مشلردر . دیمک که متکلمین بو خصوصده انکایز مکتب فلسفه‌سی سنک استقرانک و ثوقنی تأسیس ایچون قبول ایتش اولدقلری اسبابه استاد ایشلردر .

باشده (ابن مأمون) اولاق اوزره متکلمین سیستمی انتقاد ایدنلر ، بونلرک (مکان) حقه‌ده کی فکر لرندن مهارتکارانه استفاده ایدره نظریه لرینی کولنچ بر شکله صوقغه چالیشم مشلردر . حتی ابن مأمون متکلمینه کوره « ممکن اولان شی واقعه‌ده کی بر اسنادده بیله بولونمشدر . معارضلرک بوضورتله متکلمینک (عادت) حقه‌ده کی فکر لرینی هیچه ایندیرمک ایسته دکری آکلاشیلمقه در . حالوکه متکلمینک بومسئله‌ده کی فکر لری شوبله در : « جنریان عادت ، عنصر تراپینک مرکز ، عنصر نارینک ده یوقاریه دوغرو

حرکت اتمه سی طرزنده در . عادتاً آتش صیجاق، قازده صوغو قدر فقط بو عادتک تبدیلی عقللاً محال دکلدر . « . دیمک که متکلمین آنحق بر امکان عقلی قبول ایتمشلردر . حالبو که امکان عقلی هیچ بر زمان وقوع دیمک دکلدر . اساساً متکلمین بالجمله ممکناتی عینی درجه ده عد اتمه مشلردر . بو خصوصده کی نقطه نظر لری تحلیل ایتدیکمز زمان واصل اوله یلیدیکمز نتیجه قوانین طبیعتک امکانیدر . متکلمین ، قوانین طبیعتده بر امکان قبول ایتمش و (عادت) و (سنت) لفظ لری قوانین طبیعت معناسنده قولالتمشلردر . عادت ، شبه یوق که لزوم و ایجاب دیمک دکلدر . فقط (تصادف) ایله ده هیچ بر علاقه سی یوقدر .

متکلمینک عادت جاریه حقنده کی تلقیلری (حسیانیکه Scepticisme) یوقاریده اسمی کچن انکلیز مکتبندن داها آز یاقیندر . متکلمین ، پوزیتیویستلرک انفسی تداعیلردن عد ایتدکاری جوهر ، علت و نظام مفهومات مجرده لرنده کی تداعیلرک شکلی ایضاح و تعلیل ایتمش ، بونلری عالمک اراده الهیه ایله آلدینی عمومی و دائمی کیفیات وجودیه بریطایتمشلردر . شبه سز متکلمین الهیک کاشانه ویردیکی بونظامله مقید اولدینی خاطر لرینه یله کتیرمه مش ، اللهه هیچ بر ایجاب و لزوم اسناد اتمه مشلردر . فقط مادامک قبول ایتدکاری (عادات) ، سنه الهدر ، او حالده (قانون) اوصافی حائز دیمکدر . بو نتیجه کوره (رونان) ، (فراتق) و (مونخ) کی غرب عالمینک متکلمین فیزیکی حقنده کی حکملری درین برتبع محصولی عدايتک بر آز مشکل کورونمکده در . (فراتق) متکلمین نظریه سنده بحث ایدرکن ، « بوفلسفه ساحه طبیعتده نام بر حسیانیه منتهی اولمده در ، « حکمی ویرمش ، (رونان) داها ایلری کیده رک « بوفلسفه تخریب ایتدیکی طبیعت و علمی عدم محض حالنه کتیرمشدر ، ادعاسنده بولونمشدر . (مونخ) ایسه « بوفلسفه طبیعتک بالجمله روابطی قیروب دوککده در دیمشدر . حقیقتاً یک شدید و افراط کارانه اولان بو حکملر ، متکلمین نظریه سنک نه قدر سطحی برشکلده تدقیق ایدیش اولدینک باهر دلیللریدر .

متکلمین سیستمنده شایان انتقاد نقطه لر یوق دکلدر . فقط ، سیستم حد ذاتنده بو ذواتک ادعا ایتدکاری شکلده دکلدر . متکلمین سیستمنده آتوم فرضیه سندن هیچ بر فائده نظریه چیقاریلماش اولماسی شایان انتقاد بر نقطه اوله بیلیر . متکلمین تألفات و ترکیباتی بر طرفه براقق صورتیه جزء لایتنجا نظریه سنک تأمین ایده جکی یکانه فائده دن محروم قالمشلردر . اونلر بو نظریه دن آنحق بعد واستمرار معناسنده شأیت مادییهی هیچه

ایندیرمک و بو صورتله الهی نامتناهی تحدید ایده‌بیله‌جک استقرار و قوامی قالدیرمق. خصوصنده استفاده ایشلردر. متکلمینک جوهر فردی جوهر نامنه مستحق اولیان بر امکان محضدن باشقه برشی دکلدر. و هیچ بر صورتله حقیقی آتومستلرک اسناد ایتدکاری. رولی ده ایفا ایتمه مکده در.

نظریه‌ده انتقاده شایان ایکنجی مسئله‌ده سیستمک بر دئره آلدینی غیرمنتظر استقامتدن. حقیقمکده در. فی الحقیقه جوهر مخصوصه مالک اولیان طبیعت بو صورتله نهایتده شئونالک بازیمجه‌سی حاله ارجاغ اولونمشدر. بو حال انسانده هندک بعضی مذهبلیینه مشابه رنوع (شائی) پائنه‌ئرم) فکری اویاندرمکده در.

متکلمین سیستمده خلا. — متکلمین جزء لایجزا نظریه‌سی قبول یتکله بالضروره (خلا) نک وجودینی ده قبوله مجبور اولمشلردر. چونکه اجسام جواهر فرددن مرکب اولنجه جوهر فردلرک حرکاتی ایچون خلانک وجودی بر شرط ضروری اولمق طبعیدر. (ابن مأمون) ه کوره متکلمین خلا فکری، آتوم فکریله برابر یونان قدیم فلسفه‌سندن ایشلردر. فقط اولجده ایضاح ایتدیکمز وجهله آتوم فکرینک اسلام علاقه غریبدن دکل شرقدن کیرمش اولسی احتمالی دها قوتلیدر. متکلمینک (لوسیپ) و (دموقریت) طرفندن اورتایه آتیلان آتومستیک فلسفه‌سه آنجق کندی نظریه‌لری قوردقندن سوکره واقف اولدقلمی قوتله تخمین ایده‌بیلیر. بونلر آنجق کندی مسایلکاری قوردقندن سوکره دموقریت فلسفه‌سندن سیستملیینه موافق کوردکاری نقاطی ایشلردر. خلا فکرینک ده بومیانده اولدینی قبول ایدیه‌بیلیر. چونکه ماده‌نک حرکت ایده‌بیله‌سه مساعده ماده‌ایله غیر مشغول بر بعد فرضیه‌سی فلسفه‌ ساحه‌سنده اولدجه بر ترقی محصولیدر. بناءً علیه، (ابن مأمون) دیدیکی کی خلا فکرینک آثار فلسفیه‌نک عربجه ترجمه‌سندن و حرکت فلسفیه‌نک انکشافندن سوکره آلمش اولسی قبول ایدیه‌بیلیر. اساساً خلا فکرینک هندسندن انتقال ایش اولسی محتمل دکلدر. چونکه هند فیزیکنده (خلا) حقنده صریح برشی یوقدر.

(ابن مأمون) ک آشایکی افاده‌سندن هجری آلتنجی ویدنجی عصرده کی متکلمین مکتبلرنجه خلانک وجودی آتوم نظریه‌سنگ ضروری بر نتیجه‌سی کی تلقی ایدیش اولدینی آکلاشیاقمده در: «متکلمین صورت قطعه‌ده هیچ برشیه مشغول اولیان بر ویا بر چوق ابعاد مجرد بولونه‌بیله‌جکی قبول ایتمکده در. ارنلر جزء لایجزایی قبول ایتدکدن سوکره خلا دینلن بو ابعاد مجردنک وجودینی ده قبوله مجبور اولمشلردر.»

آكلاشيدليغنه كوره متكلمين جزءلايجزايي وكأناك بوجزءلرله مالی اولديغنی قبول ايدنجه بونلردن متحرك اولانلرك نه صورتله وناصل حركت ايدنبيله چكاريني دوشونمكه مجبور اولمشلردر . چونكه جزء فردلر آنجق حركتله اتصال وانفصال ايدنبيلرلر . خلا اولديغنی تقديرده حركتك وقوعی ایچون جزءلرك تداخللارینی قبول ايتك اقتضا ايدر . حالبوكه تداخل اجزاء متكلمينهجه ممكن دكلدر . بومشكلات قارشوسنده قالان متكلمين ترجمه ايديلان فلسفه قديمهده (خلا) مسئلهسني [۱] كورور كورمز ، بونی كندی سيستملينه آلمش ومشكلاتدن قورتولمشلردر .

(فخرالدین رازی) حکمادن خلانك وجودینی انكار ايدنلر آرطو وانباعی اولديغنی ايضاح ايتدكن صوكره متكلمينك (خلا) لفظيله نه قصد ايتدكارینی شوصورتله اجمال ايتمكدهدر : « خلادن مراد ايكي جسمك آره لرنده اوچونجي بر جسم اولمقسزين بربرلريله تماس ايتمه چك بر وضعيته بولونمايريدر . بوكا كوره خلا ، ايكي جسم ، ايكي جزء فرد آره سنده کی فراغ محدود ، بعد موهومدر . متكلمين بوبعد موهومه (مكان) ديمشلردر . اولنرجه (بعد) ، يا جسم ده مفروض ويا نفسنده مفروض بر امتداد موهومدر كه كندیسی جسم اشغال ايتمه و جسمك بعد موهومی او امتداد اوزرينه منطبق اولنه صالحدر . (مكان) ده بعد مجرد موهومدر كه علی سبیل الوهم جسم اونی شاغل ومالی قیلار » [۱] . شوايضاحدن متكلمينك قبول ومشائيه فيلسوفلرينك رد ايتديكي خلادن مقصود عالم داخلمده فرض اولونان بعد موهوم اولديغنی شبهه سزدر . چونكه مشائيه فيلسوفلری كندی سيستملينه كوره تصور ايتدكارى عالمك خارچنده خلانك بولونبيله چكنی قبول ايتمشلردر [۲] .

[۱] آثار اسلاميهده كررولن شو فقره ، بونقطه نظری تأييد ايتمكدهدر : « ذيقراطيس يعني (ده موقريت) فلسفه نه كوره بوتون اشياك عنصرلی (خلا) ايله (ملا) در . جسمن مجرد اولان ابعاد خلا ، جسمه مقارن بولونان ابعادده ملادر . ملا جواهر فرددن مركبر . » [۱] فخرالدین رازی ، محصل الكلام والحكمة

[۲] باشده (ابن سینا) اولق اوزره مشائيه فيلسوفلری داخل عالم . بعد مفروض معناسنه (خلانك) وجودی متمم اولديغنده اتفاق ايتمشلردر . بونلر ، ايكي جسم آره سنده فرض اولونان بعدك قابل تقدير اولديغنی وتقدر كده وجودی مقتضى بولونديغنی ایلری سوره ك بعد مفروض معناسنه خلایي قبول ايتمه مشلردر . متكلمين ايسه تقدر كده وجودی مقتضى اوليه چنی ادعاسيله خلانك وجودينه قائل اولمشلردر . مشايون سيستمه كوره بوعالم محدوددر . فلك اطلس ماوراسی خارج از طالدر . بناء عليه بونلر ، خارج از عالم خلانك وجودینی قبولده برأس كورمه مش ، بو خصوصده متكلمين ايله بيرلشمشلردر . فقط ، خارج از عالم خلایه (بعد) دينلوب دينيلميه چكنده اختلاف ايتمشلردر .

آرسطو فلسفه‌سنگ پیرولرندن اولان (ابن مأمون) ، متكلمينك مدافعه ايتدكاري اساسلاردن اك چوروك وعبث اولاني خلا مسئله‌سی اولديغنی اخطار ايتدكدن صوكره خلا بولونماديغنی اثبات ايجون بر سورو دليل سرد ايتمكده در. بودليللر آره سنده درديجي عصر هجري رجالندن (بنی شاکر) ك (كتاب الصناعات) عنوانلی اثرندن نقل ايدیلن بعضی تجربه لرده كورولمكده در. فذك بو كونكي وضعيته كوره قولايجه قابل ايضاح اولان بو تجربه لر، آنجق فيزيك علمك تاريخ انكشافی نقطه نظرندن برقيعتی حائر عد اولونه بيلير. متكلمين ، مشائونه قارشى خالانك وجودینی اثبات ايجون باشليجه ايكي دليل ايراد ايتمشلردر . اوزمانه كورده الزامی ماهيته اولان بو دليللر وقتيله ناصیل دوشونولش اولديغنی كوسترمك اعتباريله تاريخی برقيعتی حائر اولدقلرندن بروجه آتی نقل ايديلمشلردر :

۱. --- غايته مجلی ودوم دوز ايكي صفحه ملساء آله رق هر نقطه ده منطبق اوله جق صورتده بر برلری اوزرينه وضع اولوندقدن صوكره بر دنيهر اوستده كي صفحه قالدیريله جق اولورسه هوا كيرمه دن ارل كچن آن ده بوايكي صفحه آره سنده بر بوشلق حاصل اوله جقدر كه ايسته بوخلادر » [۱] .

بودلياك بك ابتدائی برشی اولدينی ميدانده در . فقط آتيده كي ايكنجی دليل الزامی اولقله برابر ، حركتك وجودندن مستخرج واولدقجه دوشونولمشدر :

۲ — « اجسام آره -نده خلامك وجودی قبول ايديلمزسه اجسام عالمك باسرها تصادمی ايجاب ايدر . مثلاً بر جسم متحرک بر محلدن ديكر بر محله انتقالی تصور ايدلم . بوايكنجی محل بر جسم آخرله مملوددرويا دكلدر . اكر مملودكلسه اوراسی (خلا) ديمكدر .

مشائونه كوره خارج از عالم خلا محصول وهدر . بناء عليه بعد اطلاق جائز دكلدر . فقط متكلمين خارج عالم دهده ايي جسم آره سنده مفروض بر بعد موهوم كي بعد اولماسی وبنو جسيمك شاغل حوالی قيلماسی ممكن اولدينی ادعاسيله ، خارج از عالم خلايه ده (بعد موهوم) اطلاقتده بر باس كورمه مشلردر .

[۱] تصور اولتان صفحه ملساء ، اجزاء مفروضه‌سی وضماً متساوی وآره لرنده هيچ بر مسامه بولونميه جق صورتده متصل اولان بر لوحه ديمكدر . متكلمين اجزائك عدم اتصالی ويا مسامه لرك تشكيل ايتدكاري زاويه لرك الي غير النهايه امتدادی لازم كله چكنه ابتناء بويله بر لوحه ك موجود اوله ييله چكنی قبول ايتمشلردر . متكلمينجه اجزائك متصل اولدينی لوحه ك وجوديله نايتمدر . مسامات هزوايانك ده يي اجزاء علاوه سيله طولديريله ييله چكي ممكندر . چونكه عكسی تقديرده زوايانك الي غير النهايه كيمه‌سی اقتضا ايدر كه بوده محالدر .

مملو اولدینی تہ یرده جسمك بورایه کیره بیلیمسی ایچون ایکنجی جسمك اورادن کیمه‌سی لازمدر . ایکنجی جسمده اوچونجی بر جسمی اتمه‌سی وبوصورتله برخلایه واصل اولونجییه قدر بالجله اجسام عالمك تصادم اتمی اقتضا ایدر .

متكلمينك شوصوك دلیلی (ده قارت) معارضلرينك استدلالی آ کدیره قله برابر علمی بر قیمت و یريله جك قدر حائر اهمیت صایيله مز . اسا آ متكلمينك خلا نظريه‌سی بر اصلتی بر اورینن‌الینیهنی حائر اولمادیغندن داها فضله توقفه‌ده شایان دکلدرد . یالکیز متكلميندن بعضری (خلا) ده بر (قوة جاذبه) بعضیری ده بر (قوة دافعه) اثبات اتمك صورتيله بر بداعت کوستر مشلردر . از جمله (محمد بن زکریا الطیب) خلاده اجسام ایچون بر قوة جاذبه تصور اتمشدر . احتمالدرکه بوذات هوانك بوش یره هجومی کشف اتمش واورمان غازاتك اوصافی حقنده کافی معلومات اوله مدیغندن بونی خلاده بر قوة جاذبه تصویريله ایضاح اتمك ایسته مشدر . خلاده اجسامی دفع ایدن بر قوت بولوندینی فکریخی ایلری سورنلر ایسه تداخل و تسکافی ؛ اجزاء جسم آره سنده کی خلانك آز ویا چوقلغنه عطف ایشلردر .

متكلمينك خلانك وجودینی اثبات ایچون ایلری سوردکاری بو ایکی دلیل ، اساساً کندی سیستملریله بيله قابل توفیق دکلدرد . فی الحقیقه برنجی دلیل ، ایکی صفحهٔ ملساء آره‌سی بردنبره آچیلدینی تقدیرده آره‌یره هوانك اطرافدن انتقال ایده جکی اساسنه مستنددر . حالوکه کندی مذهب‌لرینه کوره حاصل اولان بوشلقه هوانك اطرافدن انتقالی ایجاب اتمز . بلکه اوراده هوایی الله دفعةٔ خلق ایده بیلیر . شو حالده ایکی صفحه بردنبره آیریلدینی تقدیرده آره یرك جسم شاعلدن بر آن بيله خالی قالماسی لازم کلز . ثانیاً بودلیل ده صفحهٔ ملساءده غایت کوچوك مسامه‌لرک هوا ایله مملو اواسی صفحه‌لر آیریلیر آیریلز وسطك بو هوا ایله دولماسی امکانی سلب ایدیلش دکلدرد . متكلمينك ایکنجی دلیل‌لری ده سیستم‌لرینه کوره قابل مدافعه کوروله مکدهدر . چونکه متكلمين مذهبنه کوره عالم مملو اولدینی تقدیردهده جسم متحرک ینه حرکت ایده بیلیر یعنی جسم متحرک حرکت ینه باشلار باشلاماز الله اوکننده کی جسمی یوق ایدر . جسم متحرکده اونك مکانی اشغال ایلر . جسم متحرکک بر اقدینی مکاندهده الله دیگر بر جسم یاراتیر . بوصورتله نه خلانك وجودی لازم کلیر ، نهده اجسامك تصادمی ایجاب ایدر .

مشکلمینک اثبات واجب دلایلری

مقاله و ناظم الله

فلسفه قدیمده (آتومیزم) دوغرودن دوغرویه فلسفه طبیعت دن آتمشدی . مبدأ معلومات محسوسه ایدی . آتومیزم آنحق بومعلوماتی تنسیق ایده جگنی ادعا ایدیوردی . دیمک که آتومیزم ، هر درلو تعلیل دن اول معلومه اولق اوزره بر جوهر قبول و بوتون حادثات و شئون بونک تحلیلات مخلفه سی کی تلقی اتمشدی . تعبیر دیکرله آتومیزمده اولا اوصاف مشترکه و مقومه سیله بر ماده قبول اولونمشدی . چونکه اوصاف مشترکه و مقومه دن محروم ماده ویا جوهر بر امر مجرددن باشقه بر شی اولامازدی .

نه (ده موقریت) نه (آناقساغور) نه ده (تئپیکوز) هم نظری شأیتک همده عملی تجربه نك اساسی تشکیل ابدن بورنسیپک وجودنی اثبات اتمک لزومنی حس اتمه مشلردی بونلر ، حواسمک شاهد اولدینجی تجلیات متنوعه نك ابتدائی صورت مستقله سی نه اولدینجی جوهرک نه کی اوصاف اصلیه سی بولوندینجی تحری اتمکله اکتفا ایشلردی .

یونان آتومیزمی بر ماده قبول اتمش فقط منشائی آراشدرمامش ، بوماده نك ناصل وکیمک طرفندن ابداع ایدیلدیکی خقنده مناقشه یه کیریشمه مشدی . بالعکس روح علمه موافق بر موضوعه ایله بوماددنک برده خاصیت اساسیه سی بولوندینجی یعنی حرکته متصف اولدینجی قبول اتمش ، کائناتی بوایکی عامل یعنی ماده وحرکت ایله ایضاحه چالیشمشدی . فقط نه ماده دن ، نه حرکندن نه ده بونلرک اتحادندن نظام کائناتی ایضاح و تعلیل ایده بیله جک بر (قانون تکون) چیقارامدیغندن بوکا موافق اولامامشدی . بونک ایچوندرکه کرک (آناقساغور) و کرک (تئپیکور) بوایکی یرنسیبی تنظیم ایله موظف بر اوچونجی پرنسیپ دوشونمکه مجبور اولمشلردی . فقط بولدقلری چاره ایلری دوغرو آتیلان هر آدمیه برآز داها کنیشه دیکی کورولن بوشلخی املا ایده مه مشدی .

مشکلمین آتومیزمنه کانجه ، بو اولکینه نظر آ بوس بوتون باشقه برغرضدن چیقمشدره دینی بر فرقه طرفندن علم کلامه ادخال ایدیلن آتومیزمک هر شیدن اول دینک ایجاباته توافق اتمسی بک طبیعی ایدی . علم کلام ، کائناتک مخلوق الهی اولدینجی ، الهیک کائناتده حاکمیت مطلقه سی اثبات ایله مکلفدی . چونکه مدافعه ایتدیکی دین ، یکانه بدأ وعلت اوله رقب بر (صانع) تعلیم ایدیوردی . مشکلمین بو صانعک وارلغنی اثبات ایله مکلف بولونیورلردی . بناء علیه

قبول ايتدكلری آتوميزمه بوغاييه كوره بر شكل ويرمكه چايشمشلر، بدايته شودورت
مقدومي قبول ايتشلردر :

۱ — اعراض موجوددر .

۲ — اعراض حادثدر .

۳ — اجسام اعراضدن خالی دكلدر .

۴ — اعراض و حوادث الى غير النهايه دوام ايددمز .

كورايوركه بويكي آتوميزم غايه اعتباريله بر لرلندن بك زياده فرقليدر . متكلمين
آتوميزمنه كوره اللهدن باشقه هر شيك وجودى تالى وعارضيدر . مادهده بالمله اوصافى،
حركت و تحولاتى ايله قدرت بارينك تجلياتندن باشقه بر شى دكلدر . حالبوكه يونان
آتوميزمنده بالعكس ماده و حركت ازليدر . فقط ، ياقيندن تدقيق ايديلديكى زمان
نقطه حركتلرنده كي فرقه رغماً هرايكي آتوميزمدهده (اولى Apriori) اولارق ماده ايله
حركتدن بحث ايديلش اولديغى كورولمكدهدر . يالكز ، يونان آتوميزمى ماده ايله حركتى
ارلى اولارق قبول ايتمش، متكلمين آتوميزمى ايسا بونلرى ينه ازلى اولان برالله اسناد ايتلشدر .
متكلمين سيستمه كوره ، الله اجزاء لايخزايى خالق ايتمش ، اولنره حركت ويرمش،
بر نظام وضع ايدرك كائناتى كورديكمز شكل بديعده ابداع ايتلشدر . ديمك كه متكلمين
آتوميزمنك سر نهائينى، حقيقى روانى بو خالق و مبدهده آرامق ايجاب ايتكمدهدر .

حقيقت توحيدده يعنى الوهيت و خواص الوهيتده ذات بارينك شريكى اولمديغى اعتقادنده
متكلمينك بوتون فرقه لرى متحددر . يالكز اشاعره تعدد خالقك نفيشده ، معتزلهده تعدد
قديمك نفيشده قبل قرق يارارجه سنه حركت ايتشلردر . بوندن دولاييدركه هر ايكي فرقه
رؤساسى ، اثبات توحيدده ، فطرت سليمه اربابنك اغوآدن آزاده بولونقلرى زمان
وجداناً اعتراف ايتدكلرى واجب الوجودك وارلقى اثباتدن زياده اهميت ويرمشلردر .
ابن مأمون ، دلائل الحارثين عنوانى ائرنده متكلمينك نظريات و استدلاللارنى انتقاد
ايدركن اثبات توحيد دليللارنى برر ذكر و تنقيد ايتكمدهدر . يودليللردن برنجيسى
(برهان تمانع L'obstacle mutuel) در . بو دليل جز لايخزا نظريه سنه استناد شو يولده
تقريرايدلمكدهدر : « ايكي اله موحود اولسيدي هرايكيسنكده علم ، قدرت ، اراده ... الخ
كبي صفات الوهيتله متصف اوله جقلرى طبيعى ايدى . بو تقديرده اساس اعتباريله حركت
وسكون ، برودت و حرارت كبي اعراض متضادهك برندن آزاده اوله ميان آتومده عيفى

زمانده هر ایکسی ده بولونماق و یا خود هر ایکسی ده بولونق ایجاب ایدردی . حالوکه هر ایکسی احتمال ده باطلدر .

متکلمینک اعراض متضاده حقنده کی نظریه لریله اعراض منفییه اساسلرینه مستنداولان بودلیل برده شو صورته تقریر ایدیلشدر : « ایکی اله موجود اولسه اشیان بعضیلرینک مشترکاً هر ایکسنده عائد اولماسی ، بعضیلرینک ایسه بونلردن یالکز برینه عائد اولوب دیکرینه عائد اولماسی ایجاب ایدردی . بو حال ایسه اونلر ایچون بر نزاع متقابل احداث ایتش اولوردی . »

متکلمینک اوچونجی دلیل توحیدی ینه کنديلرنجه قبول ایدیلن خصوصی بر اساسه مستنددر . متکلمین ذات بارییه بلا محل یعنی دانسته بر ایکلیک تشکیل ایتمین بر اراده اسناد ایتدکلرندن اوچونجی دلیللری بوا اساسه ابتدا ایتدیرمشلردر . بودلیل شو صورته تقریر ایدیلکدهدر : « اراده واحده بر محل ده اولمادیغندن ایکی الهه عائد ارله من . چونکه علت واحده بر لرلندن فرقی ایکی علت ایچون ایکی معلول حاصل ایده من . » فقط متکلمینک بودلیلی بر شیئی کنديسندن داها واضح اولیان دیکر بر شیله تعلیل وایضاح ماهیتده دکلدر ؟

متکلمینک دردنجی دلیل ده شریلهدر : « اثرک وجودی بر مؤثر بولوندیغنی بالضروره اثبات ایدر . فقط ، ایکی مؤثر بولوندیغنه هیچ بر صورته دلالت ایتمز . » کرچه بودلیل کثرت اله امکانی اورته دن قالدیرما مقده یالکز بر اله دن باشقه بر اله اولدیغنی قبول ایچون بر سبب بولونمادیغنی کوسو ترمکدهدر . فقط ، متکلمین الهک واجب الوجود اولدیغنی پرنسپینی اساس اتخا ایتدکلرندن کثرت اله امکانی ایله بودلیلم چور و توله میه جکینی ادعا ایلش لردر . متکلمینک بو دلیلنده کی (علت اولی la premier raison) ، (لایمپنچ Leiniz) ک (علت کافی La raison suffisante) سندن حسن اولونه حق درجده اوزاق دکلدر .

متکلمیندن بعضیلری ده وحدت بارییی اثبات ایچون ، (احتیاج) اساسه مستند دیکر بر دلیل تقریر ایتمشلردر : « اله واحد بابوتون موجوداتی خلق ایده بیلیر . و یا خود ایده مزه برنجی احتمال کوره ایکنجی بر الهه احتیاج قالماز . ایکنجی احتمال نظر آده بوعالم خلقی و حال انتظامه وضعی ایکی ویا داها زیاده الهک قدرته احتیاج کوسو ترمه جکدر . حالوکه بو تقدیرده الهلردن هر بری دیکرینه محتاج اوله جغندن هر برینک یالکز باشلرینه غیر قادر

اولمالری ایجاب ایدر . « کورولورکه بو دلیلده نتیجه اعتباريله ينه برهان تمانعدن باشقه برشی دکدر . متكلمينك وحدت باری یی اثبات خصوصنده بو قدر چیرینمالری کلام مکتبتيك « وحدت ربانيه بر عقیده دینه اوله رق قبول ایدیللی در » نظريه‌سنه طرفدار اولدقلری کوترمکده در . بوندن طولاییدرکه (ابن مأمون) متكلميني سفسطيه آتيلمی بر (نقل un tradition) اوکنده سرفرويه ترجیح ایتمکه انتقاد ایلکده در . اساساً متكلمينك بر فرقه‌سی یعنی معتزله ده متكلمين سنيه یی صفات الهیه یی قبول صورتيله توحيد اساسی اخلال ایتش اولقله اتهام ایتشلردر .

صفات الهیه مسئله‌سی متفکرین اسلامیه یی الکچوق انتقال ایتش ارلان بر موضوعدر . بو خصوصده متكلمين آردسنده مختلف مسلکدره دوشمش اولدیگی کي ، فلاسفه اسلامیه ده همان همان تماميله اسکندريه دن انتقال ایدن (نهؤپلاتويزم) نظريه‌سنی قبول ایتشلردر .

اسکندريه عنعنه‌سی بالجله صفاتدن منزع وهان همان بالکليه مجرد بر (الله) قبول ایدیوردی . بالجله موجوداتک ، بالجله افکارک مبدأ مشترکی اولان بوالله ، بذاته حواس وفکرده تجلی ایتدیگی صوردن مستقل اوله رق دوشونولدیگی جهته نهؤپلاتونيسي نلره کوره آنجق ناقابل فهم ، ناقابل تعریف ، هر درلو اوصاف وتعین دن آزاده بر موجودیت دن باشقه برشی دکدی . بو موجوديته قطعی ، مثبت بر تعین حتی وجود عطف ایديله من . چونکه تعین و تصورک هر طرزی اونی تحيد ایتک وعینی زمانده وصف وتعریف اولونه میان ذاتی آکلاشیلر بر حاه کتيرمک اولور . مشائیون اسلامیه ، سوريه طریقیله (آرسطو) نامنه کلن بوتون فکرلر کي بو نظريه یی ده بلا مناقشه قبول ایتشلردر .

اساساً قدمای کلامیونک فکرلری ده بو نظريه یی یا قلاشیوردی . بونلر بر طرفدن وحدانیت باری یی اخلال ایتمکدن دیگر طرفدن ده الله ، بشرکده متصف اولدیگی صفتلری اسناد صورتيله هتک حرمتدن تحاشی ایتدکلرندن ، هنر نه صوريله اولورسه اولسون ، ذات باری یی تعریف وتحيددن امتناع ایدیورلردی . (معطيه) دینیلن بومسلکه صفایه لرك افراطيله دوشمش اولدقلری الک قابا (آنتروپومورفيزم Anthropomorfisme) ه قارشى بر مخالفت نظريه باقه ییلیرز .

متفکرین اسلامیه آردسنده آرسطو منافیزیکينک فوق العاده انکشافی ، علم کلام مکتبتي کندی مسلکتيك ایجاباتی حقنده داها واضح بر شعور ایتمکه سوق ایتش اولدیغندن

اشاعره بوخصوصده داها باشقه برشکل نفسیراتخاذا ایتشلردر. چونکه ذات بارینک بالجله صفاتندن تنزیی ، ماده لهنده بر نتیجه ویره بیلردی . حالبوکه اشاعره نك یکنه هدفی ذات بارینک قادریت و قیومیتی تحدید ایتمهك ایچون مادهیه هیچ بر رول ویره مکدی . یونک ایچوندرکه اشاعره سیستمنده موجوداتک عرض ایتدیکی بالجله ایجاباتک مبدائی دوغرودن دوغروییه لاهده بولمده یز . فقط ، متکلمین بوخصوصده خرسیتیان ته تولوزین لرینک دوشدیکی کریوده دن قورتولشلردر . خرسیتیان ته تولوزین لری اللهک ذاتنده اتقامی انتاج ایدمک صورتده کثرت صفات قبول ایتش ، اقایم ثلاثه کریوده سنه دوشمشلردر . بویله بر نتیجه ن پک زیاده تحاشی ایدن متکلمین وحدت الاله اساسی فسادده معروض قالمقسنزین ماعیت الوهیتی ایکی صورتله تعیین ایتک یولنی آرامشلردر : اولاً منفی اوله رق اللهک (غیر جسمانی) و (غیر مادی) اولدیغی اساسی قورتولشلردر .

متکلمین بو خصوصده کی دایملرینی شوصورتله تقرر ایتشلردر : « مادی اولان شی منهای و متجزی در . تجزی قبول ایدن هرشی ایسه مخلوق و مکون در . » ابن مأمون قدمای متکلمین دایلمی شو صورتله اجمال ایتمکده در . « الله جسم اولسه یدی ، الوهیت یابر آتومده تقرر ایدردی ، بو حالده دیکر آتوملر ، لزومسنز اولوردی . یا خود بالجله آتوملرده تقرر ایدردی . بو صورتده آتوملر عددنجه الله اولمق ایجاب ایدردی . هرایکی حاله کورده اللهک متاهی اولمسی و معین بر جسمات و صورتده بولونماسی اقتضا ایدردی . حالبوکه اللهک معین بر جسمات و صورتده بولونماسی ذات الوهیه منافی اولدقدن منافی باشقه دیکر بر (Déterminant) ده احتیاجی مقتضی اولوردی . شو حالده اصل (لاه) یو معین اولوردی . »

دیمک متکلمینه کوره « الله غیر جسمانی در . چونکه واحد در . » بو طرز استدلال پک دوغرودر . متکلمینک بوتون استدلال و نظریاتی چوروتیمک چالیشان (ابن مأمون) ک بو استدلالی صوک درجه ضعیف کورمسی و اللهک وحدایتی اساسی حیانت ایتدیکی ادعاسنده بولونماسی بویوک برحقسنز لقدر . متکلمین ، اللهه (موجود اول وارلی) دیمکده ذات بارینک تحدیدات نمکندن اوزاق اولدیغی قصد ایتشلردر . ذات یارینک شرائط زماویه تابع اولمادیغی سویله مکله ده واجب الوجود اولمسی لزومی آکلا تیلیمق ایسته یلمشدر . متکلمینک بو خصوصده کی نقطه نظر لری بروجه آتی اجمال اولون بیلیر :

۱. — وجود واجب ، نه ذاتیله نه ده بر باشقه سیله بر زمانده واجب اوله من . وجود حق ، واجب مطلق در .

۲. — وجود واجب ، دیگر وجود لردن مرکب دکدر . چونکه مرکب اولسه متوقف و ملحق اولوردی .

۳. — موجودات سائر اوندن ترکب ایتش دکدر . [پانته‌ئیزی رد]

۴. — وجود واجب ذاتک فرعی دکدر . تعبیر دیگرله وجود ، واجبه ذاتک

عیندر . [پلوتینی رد]

۵. — الهک وجودی ده ذاتک فرعی دکدر . [ینه پلوتینی رد] [۱]

۶. — (بذاته واجب) ، آنجق بر موجوده اطلاق اولونه‌بیلیر .

۷. — وجود واجب — کندی کندینه کافیدر . باشقه بر متممه محتاج دکدر .

[ظهور نظریه‌سنه قارشی]

۸. — وجود واجب ، واجب الوجوددر . بناء علیه موجود اولماسی ممتنعدر .

[سنت آنسلم Saint anselme نظریه‌سی ده بویه‌در]

۹. — وحدت ذات ، مانع صفات دکدر .

شو قضیه‌لرده کوستریور که متکلمین نظریه‌سی اوزرنده چون دوشونولش بر

سیستمدر . بو نظریه کوره (وجوب La nécessité) ، (غیرمادیت L'immatérialité) کبی منفی بر صفت دکدر . بوصف وحدت الوهیتی دها واضح بر شکله صوققه‌در .

متکلمین دیگر طرفدن بر طاقده (صفات ثبوتیه Attributs positifs) قبول ایتشلردر .

فقط ، بو خصوصده وارد اولان اعتراضلردن آزاده قالمق ایچون ذات باری ده تغیری

موجب اوله جق (صفات طبیعت Attributs de nature) فکرندن اوزاقلاشمش ، یالکز

ذاتک تجلیاتی افاده ایدن صفات افعال (Attributs d, action) قبول ایتشلردر .

متکلمین نظریه‌سنی تمایندن ییقمق ایچون " اوغراشمقدن درین بر ذوق طویان (ابن مأمون)

بوفرقی بر سفسطه کبی کوسترمهک چالیشمه‌قدردر . شو مطالعه بو حسک مولودیدر :

" متکلمینه کوره موجود ازلی ده بر لرلندن تمایز و فرقلی بر جوق شیلر وارددر . اولر

ایچون علم فکری قدرت فکرندن واراده فکرندن باشقه برشی در . "

مع مافیة ، (ابن مأمون) شو افاده سیله ده فرقده اولقسزین متکلمینی آچیقندن

آچیفه معذور کورمکده‌در . " آتشک طبیعتی بیلیمین کیمسه ، آتشد ، بر لرلندن

آری آلتی خاصه بولوندیغی ظن ایدر : بو خاصه لردن بر سیله آتش قاراریر ، بر دیگرله دم

بیاضلانیر ... الخ . فقط ، آتشك طبیعتی بیلن کیسه آتشك بوتون آثارینی تك برخاصیتله یعنی (حرارت) له حاصل ایتدیکیفی قولایجه آکلار . بو ظاهری کوروش (طبیعت) ساحه‌سنده بویله اولونجه بالاراده اجرای فعل ایدن موجودات حقنده بویله اولمق اولی بالطریقدر . حق باری‌ده ایسه ، بویله اولمق سببی داها قوتلی در . افعال و آثار الهیه‌ده ، مختلف تجلیات کوربیور ایسه‌ک بو بزده ، علم فکرینک قدرت فکرندن آیری اولمندن نشأت ایدر . شو حالده ، بومشاهداتدن الهده ذاتی اولمق اوزره مختلف وصفلر بولوندیغی استنتاج ایده‌بیلیرز ؟ »

فقط ، متکلمین‌ده باشقه برشی دیمیورلر . نظریه‌لرینک‌ده باشقه معناسی یوقدر . (ابن مأمون) ک بو افاده‌سینه کوره متکلمینک جناب حقک کائناته اولان ال‌عمومی نسبتی صفات شکلی آئنده تعریف ایده‌بیله‌جکبری ظنده بولونمغه حقبری وارددر . اشاعره . بونستی ، حیات ، علم ، قدرت ، اراده ، سمع ، بصر ، کلام کی صفترلله یادایتمشلدرد . غریبدرکه ، متکلمینک صفات نظریه‌سنی قیمتدن دوشورمک ایچون یوروتولن انتقادلر معارضلره حق و یردیره‌جک‌ماهیتده دکلدر . چونکه منقلدرک مذهبی ده صوک حدتحلیل‌ده کائناتک ایضاح وتعلیلی ایچون لازم اولان بالجمله صفاتی تکرار ذات‌باری‌یه اسناده منجر اولمقدهدر . بویله اولمق‌ده بک طبیعیدر . چونکه بوصفات اولمقسزین الوهیت فکرینک هیچ برمعناسی یوقدر .

*
* *

الوهیتک شویولده تصویرینک نتیجه‌سنی سجه‌بیامک قولایدرد : بوتون قدرت ، بوتون حقیقت ، هر نوع ایجاب اللهه ویریلشدر . کائنات آنجق بیلدیکمز مستعار ومتجزی موجودتی محافظه‌ایتمکدهدر .

خلقت نظریه‌سنک تفصیلاته کیریشمیدن اول ، دیلم که سیستمک پرنسپینه کوره بو نتیجه بک دوغرو ویک حقلی در . بلکه‌ده معنای دینی‌ده آلان (توحید monothéisme) نظریه‌سنک یکانه نتیجه‌نامه ومحققه‌سیدر . مادامکه ، مبدأ اللهدر . شو حالده ماسوی کندیسنه منتهی اولمایدرد . متکلمینک بونظریه‌سنی حقیله احاطه ایدیلیرسه بونلرجه فلاسفه قدیمه‌نک قصد ایتدکبری معناده (جوهریت substantialité) نه (حقیقی علیت Causalité) ، نه (قانون Loi) نه‌ده (طبیعت Nature) اوله‌میه‌جغنی تقدیر ایتمک بک‌ده مشکل اولمز . متکلمینک فیزیکلرنده آتومیزمی ترجیح ایتملری ومقصدلرینک تحقینه اجزای لایحرا الهیات مجموعه‌سی صابی ۱

سیستمی دها موافق کورملری اسبابی ایجه احاطه ایده بيلمك ایچون ، خلقت حقنده کی تقلیلرینی مناقشه ایتمك ایجاب ایدر .

متكلمينك خلقت دلائلی هر نه قدر بوجه معتاد رد و جرح نقطه نظرندن یوروتولش، بالخاصه آرسطو مسایکی پرورلرینك ازلیت ماده نظریه لرینه قارشلی توجیه ایدیلش ایسه ده طریقیانلرندن استناد ایتدکری اسباب تامه یی استنتاج و محاکمه ایتمك ممکندر . بوسیله ردن برچوخی حقیقی بر قائده تأمین ایتدکری کبی متكلمين مکتبك یونایلرک بیان ایتدکری شکله کی آتونیزم سیستمده نظره چاربان بوشلعلری تقدیر ایتش اولدقلرینه ده کوستره بيلمکده در .

متكلمينك بوغایه به متوجه استدلالردن بری شوبله تقریر ایدیلکده در : عالمك مخلوق اولدینی هك برشی دوغریغی یعنی یکیدن وجود بولدیغی قبول ایتمکه بيله اثبات اولونه بیلیر . فی الحقیقه زید دیدیکمز بو شخصك که اولابر (ذره Molecule) ایدی صوکره تدریجاً استحال ایده ایده نهایت حد کالنه واصل اولدی . بذاته تحول ایده بیلدیکی و بوتون بو استحالانی بذاته حاصل ایتدیکی قبول ایدیه مز .

متكلمينك شو مطالعه لری ، ده بوقریت نظریه سینه قارشلی یوروتولش پك قوتلی بر انتقاددر . حتی آتومه حرکتك مثبت اولدیغی قبول ایدیلسه بيله سیستمه مایك صورتلری تعلیل ، توالد و تباينك تعقیب ایتدیکی استقامت منتظمه یی ایضاح ایتمك ینه اقتضا ایتزمی ؟

متكلمينه کوره ، مادامکه موجودك علت تغیر و تحولی کندنده دکلدر ، شو حالده بنیه یی تعضو ایتدیرمك و اونی استحالات مختلفه سینه معروض براقق ایچون بر عامله احتیاج بولوندیغی اثبات ایدیلش دیمکدر . متكلمينك ایکنجی دلیلی آرسطونك تسلسل اساسنه مستند مشهور دلیلندن مقتبسد . فقط بو دلیل ، مثبت و قطعی بر خلقتدن زیاده مبداً عالمك - نه اولورسه اولسون - ازلیتی تأسیسه معطوفدر .

متكلمينك اوچنجی دلیلی ، برنجی یی تقویه و اوکا یکی بروعت و قیمت ویرمکده در : « کائناتی تشکیل ایدن آتوملرک بالضروره یا متصل و یا منفصل بولونملری لازمدر . آتوملردن بعضیلری واردر که بعضاً اتصال ، بعضاً ده انفصال ایدرلر . دیمك که ذات و ماهیت لرینه نسبتله آتوملرک رولی نه منحصر آ اتصال ، نه ده منحصر آ انفصال دکلدر . چونکه آتوملرک ذات و طبیعتلری یالکنز منفصل اولملرینی ایجاب ایتسه یدی ، هیچ بروقت اتصال ایده مزلردی .

عينه ذات و طبيعت لري يالکيز متصل بولونمالريني مستلزم اولسيدي بوتقديردهده هيچ
بروقت منفصل اوله مزلردی . ديمک که آتوملرک ذاته نسبتله اتصال وانفصالدن هر بری
مساویدر . بوناردن برينک ديکرينه ترجیحي ضروري دکلدر . مادامکه آتوملرک بعضيلري
منفصل بعضيلري ده متصل بولونيورلر . بر قسمي ده بعضاً برلشمک بعضاًده طاغيلمق
صورتيله شرائط موجوديتلريني ده کيشيديورلر . بوحال آتوملردن برلشملري ايجاب
ايدنلري برلشديره جک ، افتراق ايتملري اقتضا ايدنلري ده آيره جق برينه احتياج اولديغني
اثبات ايدر .

شواستدلال ، قابل اعتراض دکلدر . ايکنجي دفعه اوله رق متكلمينک (علت کافيه)
اساسنه استناد ايتدکلريني کورييورز متكلمينک ده (لايدپنيچ) کبي برشي (امکان
possible) دن (واقعہ reel) کچمک ايچون دائماً برعالمک مداخله سـنه احتياج اولديغني
آکلامش اولملري شايان دقتدر . متكلمينک بودليلي ، آچيقدن آچيغه يونان قديم آتوميزمنه
مخالفتدر . چونکه قديم آتوميزم ، بالجمله نقاطده تصادفه يعنی غيرمعينته راضي اوليوردي .
متكلمينک دردنجي دليل شو صورتله تقرير ايديلور : « کائنات جواهر و اعراضدن
حرکبدر . بر ويا متعدد عرضدن خالي هيچ بر جوهر يوقدر . بالجمله اعراض حادث
اولدقلرندن ، جواهرکده حادث اولملري ضروريدير . »

متكلمينک بودليلنده کي (بالجمله اعراض حادثدر) قضيه سي ، علم کلام سيستمندن
چيقـاريلش بر (موضوعه postulat) در . مشايون اسلاميه ، بودليلي چوروتمک ايچون
اوزون انتقادات يوروتمشلردر . طيبي ، کلام مکتبک موضوعه سي برينه (دهموقريت)ک
ياديني کبي آتوملرايچون ذاتي ، مقوم و لازم اوصاف قبول اولونورسه بواستدلال چورومش
اولور .

متكلمينک بشنجي دليلي (ترجيح و تخصيص La détermination) اساسنه مستددر :
« برشيتک ايچنده بولونديغني زمان و مکانه ؛ کنديسنده بوانان اعراضه ، عرض ايتديکي
شکل و مقداره نسبتله معين بر موجوديته مالک اوله ييلمسي ممکن در . فقط ، بوشيتک
داها بويوک ويا داها کوچوک اولسي ، ياخود باشقه بر شکلده بولونماسي وياخود باشقه
عرضـلره متصف اولسي ، وياخود موجوديتدن اول ويا صوکره وار اولسي وياخود
باشقه بر محلده بولونماسي ده ممکن در . مادامکه بوشي معين بر شکل ويا معين بر مقدار
ويا بر محل ، وياخود بعض اعراض وياخصوصي برزمان ايله تعيين و تخصيص ايديشدر . »

بوء اشیا بی اراده سیله تعیین و تخصیص ایدن هرایکیسی ده ممکن اولان حاللردن برینی ترجیح ایلاین بر موجود اولدیغنی اثبات ایدر .

شواستدلاله نظر آ هیئت مجموعه عالمک و یا خود اقسامندن برینک برخصص و مرجحه محتاج اولسی عالمک مخلوق اولدیغنک دلیل در . بوخصصه ، (مرجح *déterminant*) و یا (فاعل *efficient*) و یا (خالق *Créateur*) و یا (صانع *producteur*) و یا (محدث *novateur*) و یا (مرید *agissant avec intention*) نامی ویریله سی مساویدر . بوتون بونلرک بروغنی معناری واردر . بوده (علت کافی *raison suffisants*) برنسیینک برشکلکی در . فقط بودفعه ، نتیجه بو برنسییدن بالذات تخصیص و ترجیحک منبعه قدرارجاع ایدیلشدرد . متکلمین ، آتومه ؛ نه قدر ابتدائی اولورسه اولسون ؛ برماهیت ، بر ذاتیت اسنادنده (دهموقریت) ه مخالفت ایتشلدرد . چونکه بوایلک توصیف ، بوایلک عنوان ، هیچ بر اسناد و حمل استلزام ایتمین جوهر فکر محضندن چیقاریله میه جغندن دائماً کیفی اوله جقدر . آتومک انصاف اوله سی حقنده بر موضوعه قبول ایدیلدیکی تقدیرده ، عارض و خصوصی برتین یرینه برنسیب اوله رق الله ده مندرج برتین کلی وضع و قبول ایتک داه . مرجح اولزمی ؟

متکلمین استدلاللرینی بالذات وجوده قدرایلریتشلدرد . سکزنجی دلیلرنده بونی کوریورز : « هرکس عالمک ممکن اولدیغنده متقدر . چونکه عالمک وجودی ضروری و واجب اولسیدی ، (الله) اولوردی . مادامکه وجودی ممکن اولان شی حقیقتاً و فعلاً موجوددر . و وجود و عدمی مساویدر . شوالده عالمک وجودی عدمه ترجیح ایده جک بر مرجح واردر . »

فلاسفه ایله متکلمین آره سنده عالمک قدم و حدوشنه دائر جریان ایدن مناقشه ه متکلمین سیستمنک تکملی اعتبارله مع التأسف ، هیچ بر فائده ی منتج اولماشدر . فلاسفه مشایه ، معارضلرینک (امکان *la possibilité*) دن یعنی ممکنانک وجوده آنجق بر (فعل مرجح *un acte déterminant*) ایله کچه ییله جککری شرطندن استخراج ایتدککری دلیلک معنای عمیقی آکلامامقدمه مصر اولشلدرد .

ابن رشد (تهافه) ده ، متکلمین نظریه سنده دائر شو مطالعایی یوروتتمکده در : « متکلمین ، بالجمله موجوداتک بلا واسطه بر فاعل طرفندن تکوین ایدیلدیکی قبول ایدیورلر . شوالده بو فاعلک فعلی ، عینی بر زمانده نامتناهی افعال متضاده و متقابله یه

تعلق ایده جک دیمکدر . « ابن رشد ، متکلمینی چور و تمک ایچون » اکر ایش بویه ایسه آرتق آتش یاقیور ، صو ایصلا تمیور . « دیه رک نظریه نک ظاهراً استلزام ابتدیی نتایج متمنعه نی کوسترمکه اکتفا ایتمکده در . بو مثال بزه آرسطو پیرو لری نک (علیت طبیعی نی la causalité naturelle) نه قدر عامیانه وهان همان اسطوری بر طرزده آکلاد قلری نی یک کوزل کوسترمکده در .

ابن رشد ، مطالعه سنده دوامله دیور که : « متکلمینه کوره الله بر شیئی عدمدن وجوده اخراج ایده بیلیر سه عینله اونی وجوددن ده عدمه نقل ایده بیلیر . شو حالده موت کبی حیات ده فعل الهیدر . « حالبو که متکلمینی تنقید ایچون ایلری سورولن شو فکده هیچ ده بر تناقض یوقدر . ابن رشد ، بونظریه نی جرح ایچون « ازلیت ده ، (ممکن possible) ایله (واقع réel) آرم سنده فرق یوقدر » دیمکن باشقه بر دلیل اقامه ایده مه مشدر . حالبو که (ابن رشد) ک بو دلیلی وقیله (ده موقریت) ده ایراد ایتمشدی . شهه سز ، بومباحثه نی دها ایلری کوتورمک لازمدی . فقط ، ابن رشد بوقدر اهمیتی بر نقطه نی مناقشه ایچون ، اقتضا ایدن ملایمت واستقلال فکده مالک بولونموردی . انتقاد اتنده یک چابوق آرسطو مکتبک ابتدالنه دوشدیکنی کوریورز .

حق موجوداتک (ممکن) و (واجب) دیه ایکی صنفه آریلاسی اقتضا ایتدیکی و عالمک (ممکن) صنفندن اولدینی مسئله سنده متکلمین ایله همفکر اولقله اتهام ایلدیکی (ابن سینا) یه بیه هجومدن کندینی آله مش ، « عاتی واجب و ازلی اولان بر شیئه عجا قولایجه ناصل ممکن اطلاق اولونه بیلیر ؟ » دیه رک مسلکک استادینه بیه جقدی مشدر .

ابن رشدک متکلمین نظریه سته قارشى ردیه لری بوقدر دکدر . بونلردن ساده دلانه بر سفسطه انمودجی اولغه لایق اولان برینی بروجه آتی نقل ایدیورز : « تکنون ایدن ویاراتیلان هرشی ، اتاعه یعنی ماده ومدته محتاج در . دیمک که ماده وزمان موجودات ازلیه وغیر مخلوقه در . »

ابن رشد ، عینی ماهیته دیکر بر دلیلی ده شویه تقریر ایتمکده در : « تکنون ایدن هرشی ، مشخصاً وجود بولمادن اول امکان وجوده مالکدر . دیمک که امکان بر صفت حقیقه در . عکسی تقدیرده یعنی قبل التکنون امکان وجود بولونمادی صورتده خارجه موجود اولان برشی اصلا موجود اولمز و برشی ده اوله مزدی . »

متکلمین ، ابن رشدک بواسطه دلانه شو صورتله جواب ویرمک لطفکار لغنی کوسترمشدر در :

« خطا ، امكانك برشي حقيقي اولديغني فرض ايتكمدهدر . حاو كه امكان نفس ناطقه مزك حقيقت مشخصه‌سی اوليان بر تصويريدر ! »

كورولور كه معارضلر ، نظريه‌نك منشأی ، تحليل وايضاحك عقده‌سی ، متكلمينك (علت كافيه) پرنسپندن استخراج ايتدكلى بالكله يكي قسم اولديغني آنجق مبهم صورتم حس ايتملردى . نظام كائنات حقدنه كي ادراكك منشأنى ده بوراده آراق ايجاب ايدر . (ابن مأمون) ، متكلميني كائناده برنظام ، بر قانون طائماق ، هرشيئي فعل خالقه اسناد ايتك ، خلاصه بر هرج و مرج اساسي قبول ايلكه اتهام ايتكمدهدر . تاريخ فلسفه مؤلفلرندن (مونخ Munch) و (فرانك Franch) كده عني انتقاد اشتراك ايتدكلى كوريسورز . فقط ، مسلك متكلمين دريندن درينه تعميق ايديليرسه بو اتهامك حقدنلني تحقق ايدر . چونكه ظواهره رغماً متكلمين ، كائنات و علم ده تام بر آنارشي به سوروكنمه مشلردر . (سنه الله التي قد خلت من قبل ولن تجد لسنة الله تبديلا) آتي كائناده كي نظام وانتظامي ناطقدر .

حادثات و شئوناتي مشاهداتمه ويا حاصل اولدقلى وسطه كوره نظراعتباره آليرساق شهبسز بزه برامكان مطلق وصف ممیزی عرض ايدرلر . نه انسان نه ده هيچ بر موجود ، خلقت مستمره مقتضياته تابع بر عالم اوزرنده حقيقي بر علت يعنى بلاواسطه و مؤثر بر تشبث ابتدائي اجرا ايدم بيلمك ادعاسنده بولونه من . شهبسز ، نه آكلايشمز ، نه حسابمز ، نه فكرمز ، نه اراده و آرزومز بالجله اشيانك خالقنه برايجاب تحميل ايدم مزلر . بونكه برابر روحزده هر آن سبي كنديسي مبهوت و متحير برافان بر تماشا به شاهد اولقدهدر . فقط ، بو حال كائناتك تصادفه بر اقلمش اولديغني معنائى مي افاده ايدر ؟ بالجله جواهره بالجله اعراض قدرت عاليه دن نشأت ايتك رابطه مشتركه سنه مالك دكيدر ؟ فاطر مطلق بوتون بوممكنات آره سندن شو موجوداتي ترجيح ايتديسه بوني كنديسه اسناد ايتديكمز (علم مطلق La science absolue) و (مطلق عاليت l'absolue intelligence) صفتليني استعمال ايتكمسز يي يادي ؟ حقيقي موجوداتك ، بالجله نممكناتك علت كافيه پرنسپينه و بر ترجيحه اولان بوتعلق و ارتباطي ، نظام واستمرار مالكك القوتلي ضماي دكيدر ؟ بو خصوصه انسان نه قدر ايلري كيدر سه ، كلام سيستمنده ، ابن رشد ايله ابن مأمونك كوردكردن باشقه شي اولديغه اونسيده قناعت حاصل ايدر . كلام سيستميني تحليل ايدر كن (ده قارت) و (لاينسچ) اسملرني ذكر ايديشمز بوسيتمك درجه اهميتي كوسترمكدهدر .

شمى متكلمينك مابعدالطبيعى داها دوغروسى دىنى مذهبلىله آتوميزمك تماميله
 فزىكى مفهومى آره سنده نه مناسبت بولوندىغى آراشديرلم : عجباً اشارت ايديلن تاريخى
 تاثيراتدن باشقه نه كې سبيلر متكلمينى كندى مذهبلىنى آتوميزمه ربط ايتمكه سوق ايتشدر ؟
 بو خصوصده ، اولجه ذكر ايتديكمز ، تك بربب واردر . متكلمينك آتومى ترجيحلىرى
 انقسام اجزائك الهى پلانك تحقنه داها اويغون كورولمش اولسندن نشأت ايتشدر .
 چونكه كرك اجزائك (مؤلفيته agrégation) مساعد اولسى و كرك آتومك حر كته مثبت
 و محدود بر موضوع اولاييلمسى اعتباريله آتوميزم نظريهسى متكلمينك مدافعه ايتدكلىرى
 خلقت اساسنه بك موافق كمشدر : برده ، آتوميزم ، آتوملره اوقدر غير ثابت و موقت
 بر موجوديت قبول ايتمكده در كه بوزلر مواجهه سنده قدرت الهيه خلقتده خللسز و تام
 قالمقده در .

متكلمين آتوميزمه يكي برشكل و برمكه فلسفه ده بك مهم بر موقع احراز ايتمشلدر .
 بويكى شكل جزء فرد نظريه سنى ، خالق و ناظم بر الله عقیده سيله تأليف ايتش ، كائنات
 موجوديه صور انتساقيه سنده كورولن نظام بديعى و برمك ايجون ايجاب ايدن نواميس
 و قوانينى وضع ايدن صانع فكريله تكون كائناتك تحليل و ايضاحنى اكمال ايتشدر .

دين اسلام تاريخى مدرسى

م . شمسى المير

